

SİVİL YAZILAR

Abdullah OSKAY

İçindekiler

Önsöz	5
Güzel İnsanlar Biriktirmek	7
Hipertüketime Dur Demenin Yolları	10
Dünyanın Lanetlileri	13
Hatay Yetimhanesi ve Sosyal Yardımların Irkçı Doğası	17
Kamp Armen ve Kadir Amca	19
Kermesler Masum Değil	22
Mikrokredi Uygulamalarımız Yetersiz	25
Nepal'e Yapılan Yardımları Yeniden Düşünmek	28
Oligopolistik Sivil Toplum Yapısı Dönüşmeli	31
Rober Hatemo'nun Sivil Topluma Mesajı	35
Örgüte Ruh Vermek	37
Hayatta Herkes Yaratıcıdır	39
Sivil Toplum Gri Devrimin Neresinde?	43
Siyasetin İçinde, Dışında, Üstünde	46
Sizce Bir Çocuğun Doğal Ortamı Nedir?	49
Sokrates'in Sivil Topluma Dersi	52

Sosyal Sermaye Yatırımlarımızı Artırmalıyız	54
Osmanlı'yı Anlamak ve Modern Türkiye'de Civi-cide (Sivil Kırım)	57
Liderlik ve Yöneticilik	61
Kapsayıcı Yaraticılık İçin Eğitimde Reform Şart	64
FETÖ Niye Var? Benzerleri Niye Olacak?	67
Dünyayı Kurtarmanın Yolu	71
Doğum Karşısı Hareket Neden Önemli?	74
Kurumlar Önemlidir	77
Aydın Mısın?	79
Farklılıklara Saygı İçin Muhafazakar Bir Salvo	82
Fildişi Kulelerinden Çıkmak	85
Network Sizi Tüketmemeli	88
Sivil-İz Bırakmak. Ama Nasıl?	91
Sosyal Sorunlar İçin Yenilikçi Neler Yapılabilir?	98
Ölümcül Yardımların Neresindesin?	103
İki Akademi: Khan ve Hayat Sende	106
Gençliğin Medyada Temsili Sorunlu	109
Diş Ağrısı	114

Empati ve Yöneticilik	117
Singapur'da Hayat Sende Dedik	121
Sosyal Girişimcilik Nedir? Ticari Girişimcilikten Farkları Nelerdir?	126
Sosyal Girişimcilik Hangi Tarihsel Bağlamda Ortaya Çıkmıştır?	132
Sosyal Girişimcilik: Eleştirel Bir Okuma	136
Projeler Ölürken	145
Uluslararası Evlat Edinme: Savunanlar ve Karşıtlar	149
Uluslararası Evlat Edinme: Savunanlar ve Karşıtlar - 2	152
Uluslararası Evlat Edinme: Savunanlar ve Karşıtlar - 3	157
Üç Kampanyanın Ardından	161
Müslüman Ülkelerde Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklar	175
Yuvalarda Gönüllülük: Ama Nasıl?	178
Yuvalardaki Projelerin Etik Kodu Nasıl Olmalı?	184
Evlat Edinme, Çocukta Benlik ve Gerçek Sevgi Üçgeninde Lion	187
Çocuk Koruma Sisteminde Hayat Sende Ne Yapmalı?	191

Başkalarının Çocuklarını Sevmek: İşte Hayat Sende	196
Çocuk Koruma Alanında Güney Afrika	200
Bebek Terklerine İlişkin Mekanizmalar Kurulmalıdır	205
Yuvalardaki Çocuklar Maddi Değil Sosyal Yoksun	208
TOKİ Rantiyerizminden Doğan Çocuk İstismarı	212
Ashoka'yla Kederin Yokluğunu Ararken	217

Önsöz

Sivil toplum çalışmalarına ilk girdiğim zamandan bu yana ülkemizde bu alana ilişkin yapılan çalışmaların ne kadar az olduğunu üzülererek gördüm. Yazılı kültürü sevmeyen bir toplumda, zaten az olan sivil topluma katkı sunanların deneyimlerine erişmek neredeyse imkansızdı.

Bu sorunu aşmak ve bizden sonra sivil topluma girecek kişilere sivil toplum çalışanlarının tecrübelerini aktarmak için oluşturduğumuz Proje Panosu internet sitesinde kendi deneyimlerimizi ve başkalarının deneyimlerini yayına hazırlarken oldukça öğretici bir süreç geçirdim. Proje Panosu kapanınca da yazılarımın bir kısmını kaybettim. Dijital ortamların gücü ne kadar artarak hayatımızda yer almaya devam etse de, basılı materyalin de olmazsa olmaz olduğunu bu süreçte öğrenmiş oldum.

Bu amaçla sivil toplumdaki tecrübelerimi ele aldığım blog yazılarını derleyip bir kitap haline getirmeye karar verdim. Ülkemizde sivil toplum çalışmalarına yeni girecek kişilere eskilerin deyimleriyle alaylı bir şekilde öğrendiklerimi aktarmaya çalıştım.

Umarım bu çalışma, sosyal ve çevresel sorunları giderek karmaşıklaşan dünyamıza nefes olacak yeni ve öncü fikirlerin doğmasında bir nebze de olsa katkı sunar.

Abdullah OSKAY
13 Mayıs 2018, Ankara

Güzel İnsanlar Biriktirmek

Kapitalist sistemde sermaye birikimi asıldır. Sermaye birikimi refahtır, modernliktir. Kapitalist sistem, getirileri fazlaca pohpohlanan bir modeldir.

Halbuki, getirileri kadar götürüleri olan bu sistemde sermaye birikimi arttıkça insan ilişkileri yüzeyselleşir.

İşte yarım adamın yarım adımlarıyla geç modernleşen bu ülkede, Isparta'nın kapitalist dönüşüme uyum sağlayamamış bir ilçesinde geleneksel kültürün tam da içinde başladı hayatım. Çocukluğum ve gençliğimin ilk yılları da Isparta'nın merkezinde ve Afyon gibi küçük illerde geçti. Ne tam kapitalistçe ne de tam gelenekselce.

Daha sonra yolum İzmir'e, Balıkesir'e, Ankara'ya düştü. Giderek yüzeyselliği artan bir ilişki çemberinde, gelenekle modernite arasında sıkışmıştım.

İşte tam da o anda sivil toplum hayatıma girdi. Modernitenin aşırı uzmanlaşması ve

yüzeyselleşmesiyle inatlaşmaktı benim için sivil toplum.

Benmerkezci liberal amentüler içinde, ülkenin her yerinde açılan kapılar, paylaşım, dostluk ve sosyal güvendi.

Maymuna benzeyen ama sosyal yükselme hırsıyla sırtlanı daha çok anımsatan insanın hırs küpü doğasına ket vurabileceğinin göstergesiydi.

Liberalizmin bireyselciliğine inat, kolektif yükselişi düşleyenlerin diyarıydı.

Sebepsiz ve delice dostluklardı.

Umuttu. Düştü. Dönüşümdü.

Aldığından daha iyi bir dünyayı bırakma kavgasıydı.

Modernleşen hayatında kaybettiğin gelenekselliği bulabildiğin diyardı.

Modernlikle gelenekselliğin arasına sıkışmış yaralı bilinçlerin sığınağıydı.

Biz, kapitalist sistemin olmazsa olmaz addedildiği bu çağda, sistemin dikte ettiği sermayeyi biriktiremedik ama, güzel insanlar biriktirdik.

O güzel insanlar, o güzel atlara binip gittiler demedik. Aradık, bulduk onları ve kaynaştık.

Şimdi geriye dönüp baktığımda dediğim tek bir "iyi ki" var.

İyi ki buradayım. İyi ki sivil toplumdayım. İyi ki bu güzel insanlarla birlikte bir toplumsal pozitif dönüşüm davam var.

Hipertüketime Dur Demenin Yolları

Kapitalist sistem doğası gereği sosyal ve ekonomik eşitsizlikler yaratır. Dahası bu eşitsizliklerin çevreye verdiği zararların yükü, adil olmayan şekilde yine çevre sorunlarının oluşumunda en az paya sahip olanların üzerinde kalır.

Afganistan'da yaşayan birinin karbon salınımına katkısı, Miami'deki bir klima kadardır.

Gelişmiş ülkelerde üretilen ürünlerin üçte biri tüketilmez bile.

Modern öncesi toplumda ortalama bir evde yalnızca 100-200 parça eşya varken, bugün bu rakam 1.000-5.000 arasında.

Sivil topluma giden paranın tam iki katı ülkemizde lüks mallara harcanıyor.

Düzenli olarak tüketim ve statü ilişkisi vurgulanıyor.

Bu karmaşık ilişkilerden kaçınılabilir aslında.

Hepimiz hipertüketime dur diyebilirsek,

Markaların boyunduruğundan kurtulabilirsek,

Sevgililer Günü gibi özel günlerde sevgilimize alacağımız hediyelerin yerine sivil topluma başışta bulunup, sivil toplum kuruluşundan o sevdiğimize kart göndermesini isteyebilirsek,

Doğumgünlerimizde bize hediye alınmasın, şu örgüte, şu amaca başış yapın diyebilirsek,

Markasızlaşmayı destekleyebilirsek, "No Logo" diyebilirsek,

Hayat felsefemizi beklemek ve almak yerine vermek üzerine kurabilirsek,

Malları ve hizmetleri piyasadaki değışim değeri üzerinden değil de, dayanışma ve insanlığın ortak kullanımına faydaları üzerinden kurgulayabilirsek,

Dünyanın her yerinde risk altında bulunan doğa-toplum ve bireyin kaderini iyiye götürebiliriz.

İyiye götüremediğimiz her gün ise, kötüye götürdüğümüz bir gündür.

Senin için değilse bile, çocukların için.

Hipertüetime dur diyebiliriz.

Sistemin dikte ettiği, klişelikten sıyrılabiliriz.

Yapabiliriz.

Dünyanın Lanetlileri

Jean Paul Sartre, Batı uygarlığının sömürgeci tutumunu eleştirmek için bir manifesto yayınlamış ve "Hepimiz Dünyanın Lanetlileriyiz!" demişti.

İçinde yetiştiğimiz İslam medeniyeti veya kültürel gücü nedeniyle sömürgecilerin en fazla yarı-sömürge durumuna düşürebildiği Osmanlı Devletinden bakınca Sartre'ın ne demek istediğini tam anlamamıştım.

Sartre'ı anlamak için Batı sömürgeciliğinin dizginlerinden tamamen boşaldığı ülkeleri görmem gerekti.

Geçtiğimiz hafta Afrika'daydım. Mutlu insanların ülkesi, bireycilik yerine kolektifliğin vurgulandığı, huzurlu ve güvenli bir ülke olan Etyopya'da.

Aynı Etyopya, Birleşmiş Milletler Kalkınma Endeksinde 182 ülke arasında 167. sırada idi. Neredeyse hiç yeraltı ve üstü kaynağı yoktu.

100 milyonluk devasa bir nüfus, çok az devlet kapasitesi ve sanayileşme ile tıngır mıngır gidiyordu.

Etyopya'da bir yetimhane ziyareti

İlgi alanım olan devlet korumasındaki çocuklara ilişkin zorlu trafiğin keşmekeşinde, mihmandarımın ehliyetini polise kaptırma pahasına bazı kurumları da ziyaret etme şansı buldum bu ziyaretimde.

Etyopya'daki çocuk evlerini işleten sivil toplum kuruluşları SOSEE ve SOS'u ziyaret ettim. Yöneticilerinden aldığım bilgiler iç karartıcıydı.

Etyopya'da 1 milyondan fazla yetim çocuk vardı. 600.000 AIDS'li çocuk bulunmaktaydı. Çocuk istismarı had safhadaydı.

Bu devasa ülkede yalnızca 1.621 koruyucu aile vardı. Devletin ise, koruma altındaki çocukların sayısını bile bildiklerinden emin değillerdi.

Sıra Çocukların Barındığı Merkezin İçini Gezmekte!

Çocukların kaldığı yerleri gezince ülkemizde koruma altındaki çocuklara ilişkin kurumlarımızın kapasitesinin ne kadar yüksek olduğunu gördüm. Türkiye çocuk politikasında bu ülkenin yanında uzay çağını yaşıyordu.

SOSEE'nin bir avuç idealist yöneticisi gezimiz sırasında 8 yıl önce Etyopya'da kıtlık olduğunu ve 500.000 insanın öldüğünü anlatıyordu o esnada.

Hemen her ülkede olduğu gibi, engelli bireylerin kurumlara terk edilme oranının yüksekliği ilk bakışta göze çarpıyordu.

Biz beyaz adamları görünce elleri beni al diye havaya kalkan küçük çocukları görünce yanımdaki mihmandar, "Aman hocam, Allah muhafaza hastalık falan bulaşır" diye beni uyarıyordu.

Bense çocuğu kucağıma alıp ona dönerek, dünyada bunca rezillik varken hasta olmuşum, ölmüşüm çok değil diyordum.

O çocuğu kucağıma aldığımda, kurumlardaki çocuklar üzerine tüm bildiklerimi unuttuyordum.

Ülkemde bir kurumu ziyaret etsem, bir gönüllü ve ziyaretçi ilk gördüğü ve bir daha görmeyeceği bir çocuğu kucağına alsa, napıyorsun sen, çocuklara faydadan çok zarar veriyorsun diye söylemediğimi bırakmam ama gayriihtiyari yapıyor işte insan.

Umut fakirin ekmeği, benimse düşüm!

Kurumdan çıkarken cebimdeki tüm parayı bu idealist sivil toplum kuruluşuna bağışladım.

Başkaları ah vah eder ve önüne bakar ya, hiç de öyle demeden, telefona sarıldım ve Koruncuk Vakfı İş Geliştirme Koordinatörü olan ve aynı zamanda Afrika'ya teknik destek veren bir sivil toplum kuruluşu SENDE GEL'in yöneticisi Kerim'e ulaştım:

“Abi, acilen uluslararasılaşmamız ve buralara gelmemiz lazım!”

Sartre'ı mezarında ters mi döndüreceğiz veya dünyanın lanetlisi beyaz adam olmaya devam mı edeceğiz zaman gösterecek?

Hatay Yetimhanesi ve Sosyal Yardımların İrkçı Doğası

Yuva ve yurtların çocukların gelişimine verdiği zararlar defalarca ispatlanmış durumda. Gelişmiş ülkelerde yuva ve yurtlar terk edildi. Uluslararası kuruluşlar yuva ve yurt bakımlarını terk edin diyor.

Ülkemizde de bu doğrultuda çalışmalar yapılıyor ve çocuk koruma sisteminde kışla tipi bakım adı verilen yuva ve yurt modelleri terk ediliyor. Bunun yerine aile ve toplum temelli sosyal hizmet modelleri yaygınlaşıyor. Koruyucu ailelik her gün daha fazla gündeme geliyor yaygınlaşıyor. Sevgi evleri ve çocuk evleri kuruluyor.

Kalkınma planlarımızda ve hükümet programlarında aile ve toplum temelli hizmetlerin önemi vurgulanıyor. Sayın Emine Erdoğan'ın himayelerinde Gönül Elçileri projesi yürütülüyor, çocuklar ailede büyüsün deniyor.

Önemli bir ivme de kaydedildi yapılan çalışmalarla.

Peki ya kendi çocuklarımıza layık görmediğimiz, terk etmeye çalıştığımız yuva ve yurt modellerini başka ülkelerin çocuklarına layık görmemize ne demeli?

Neden 15 Temmuz Şehitleri adına az gelişmiş ülkelerde yetimhane açıyoruz? Çocukları aileleri yanında desteklemek çok ama çok daha ucuzken neden?

Neden Suriyeli mülteci çocuklar için dünyanın en büyük yetimhanesini açıyoruz?

Neden kamu kurumları dahi gidip az gelişmiş ülkelerde yetimhane yapımlarına destek veriyor?

Ama onlar yoksul mu diyeceksiniz? Bu işin yoksullukla alakası olmadığını gösteren çok başarılı, yoksul ama yuvasız yurtsuz ülkeler var. Başardılar.

Neden uluslararası alanda süregiden voluntourism-yuvalara gönüllü turizmi durdurun kampanyalarına rağmen yuvalar pıtrak gibi bitiyor.

Neden yetimhane yapımları için çok kolay bağışta bulunuyoruz da, çocukları ve ailelerini desteklemek için bu kadar kolay bağış bulamıyoruz?

Peki neden?

Neden sosyal yardımlar ırkçı? Neden?

Aklımda deli sorular. İlimin ve sosyal faydanın merkezinde merak var, sorgu var.

Sahi neden?

Sen de soruyor musun neden?

Kamp Armen ve Kadir Amca

İşim icabı sık sık yurt dışına çıkar ve bu ziyaretlerimde Türk diasporasını anlamaya çalışırım. “Ne yapıyorlar, nasıl örgütleniyorlar, nasıl dayanışıyorlar?” sorularına cevap ararım.

Geçtiğimiz haftalarda gene böyle bir ziyarette bulunduğum ülkedeki bir yetkiliyle konuşurken, bulunduğu eyalette 2.000 Ermeni'nin, 6.000 Türk'ün bulunduğunu belirtiyor ve yemek yediğimiz restoranı göstererek ekliyordu: “Tüm Ermenilerin Meclis'te milletvekilleri gibi dostları varken, bizim Türklerin en ünlüsü de bu gördüğün işletmenin sahibi Kadir Amcan. Nicelik değil, nitelik önemli olan.”

Ülke içinde de dışında da lobi ve savunuculuğu bilmediğimiz aşikar. Sıradan bir Türk'ün aklına “lobi” deyince Ermeni, Yahudi ve Rum Lobisi kötü çağrışımlarıyla gelmekte. Lobi ve savunuculuğun apayrı bir sektör, bir disiplin olduğu ise sıradan insanların yanı sıra karar alıcıların ve siyasilere akıllarına bile gelmemekte.

Kamp Armen konusunda da aynısını görüyoruz. Ülkemizde sayısı artık oldukça azalmış olan bir avuç Ermeni vatandaşımız, bir Ermeni

Yetimhanesinin yıkılmasına etkili bir şekilde direniyor. Tüm medyayı ve sosyal farkındalığı yüksek bir grubu da peşinde sürüklüyor.

Ermenilerin yaptığıнын aynısını, yıllardır kapatılan, arazileri yok pahasına devlete verilen yuva ve yurtlar için biz yaptığımızda ise, aynı etkiyi yaratamıyoruz.

Örneğin aynı Kamp Armen konusunda olduğu gibi, yuvalar ve yurtlar bizim hafızamız, "Yurt Müzesi Kurulsun!" dediğimiz gibi.

Yine aynı Kamp Armen gibi yıkılan, yıkılmaya çalışılan, isim değişiklikleri ile toplumdan izole yapılar olarak yeniden kurulan Çocuk Evlerine verdiğimiz tepki gibi.

Şimdi tüm çalışmalarımızı geriye dönük bir bakış açısıyla ele aldığımızda Kamp Armen'deki aktivizmin ve toplumsal sahiplenmenin neden olmadığını anlamaya çalışıyorum. Ya bizim verdiğimiz tepkiler yerinde değil. Böyle olsa Kamp Armen'de de kitleler mobilize olmazdı. Ya da lobi ve savunuculuk Türklerin harcı değil. Böyle olması muhtemel.

Anlaşılan tüm iyi niyetli çabalarımıza rağmen Kadir Amca yurt dışındaki Türk Diasporası için neyse, ülke içinde de biz Kadir Amca'yız.

Kamu karar alıcılarının, siyasilerin, bizlerin lobi ve savunuculuğu doğru anladığı günlere ihtiyaç var. İçeride lobi ve savunuculuğun önemine varılmadan uluslararası alanda da ulusal alanda da ancak yürütülen çalışmalara tepki verecek şekilde yalnızlaştığımız süreçlere mahkum oluruz.

Kadir Amca'ların da milletvekili dostlarının olduğu zamanlar dileğiyle.

Kermesler Masum Değil

Sivil toplum, kamu ve özel sektörün dışında bir yapıda bulunan örgütlerin tümü. Eski bir Roma deyişinde olduğu gibi, "Nerede toplum varsa, orada hukuka ihtiyaç var." Tam da bu ihtiyaçtan sivil toplumun da kendi içinde bir hukuku var. Sivil toplumu sarıp sarmalayan, büyüyüp yeşermesine fırsat veren veya engelleyen, devletten devlette, toplumdan topluma farklılık gösteren bir yapı.

Hukuk bir herkes için geçerli kurallar demeti. Hukuksuzluk ise herkese zarar verecek bir durum. Bugün sivil toplumun hukuksuz bir alanına değinmek istiyorum: Kermesler. Evet yanlış duymadınız. İlk bakışta çok sempatik gelen, "Eğitim, burs, hayır işi ne olacak ki?" deyip geçeceğimiz bir durum.

Kermeslerin üç noktada sivil toplum için sıkıntı yarattığını düşünüyorum.

İlk nokta, kermeslerin ticari hayata zarar verir mahiyette bir sektöre dönüşmesi. Örneğin bulunduğum ilçe olan Ankara Gölbaşı'nda merkezi lokasyonlarda yazın üç ay kermes düzenleniyor. Bu durum orada bulunan esnaf için kabul

edilebilir bir durum değil. Haksız rekabet her Şeyden nce. Esnafın vergisi algısı olmayan bu yapılarla mücadele edebilmesi pek mümkün değil.

İkinci nokta, kermesleri denetleyecek yapıların zayıf olması/olmaması. Örneğin bir esnafı hijyenden dolayı devlet denetlerken, kermesler için böyle yapılar öngörülmemiŐ. Unutmadan, kermesler sadece yiyecek de olmuyor. Kıyafet de oluyor. Hijyen sıkıntısı, toplumun sağlığı açısından önemli riskleri de beraberinde getiriyor.

nc nokta ise, sivil toplumun gelişimine devlet tarafından verilen zarar. Modern devlet, Anthony Giddens'ın deyimiyle soyut güven sistemleri üzerine kurulur. ngrlebilirlik modern dünyanın özüdür. Sivil toplum bu noktada devletin öngörülebilir kurallarına tabi olmak yerine, kuralsız bir alanda çalışmalar gerçekleŐtirmektedir. Sivil toplumun kaynak geliştirmesi, Martı Derneği'nin 1980 Darbe Döneminden kalan Yardım Toplama Kanunu'nun değiştirilmesi için yaptığı çalışmalarda olduğu gibi, belirli yasal çerçevede devletin sağlayacağı imtiyazlarla Őekillenmelidir. Koç Holding tanesi 2 TL'den 2000 kalem alacak, toplu aldığı için ucuza alacak, 1,5 TL'ye düŐecek. Biz dernekler ise 10 tane alacağız. Tanesini 2 TL'den almak zorunda kalacağız. Toplu alma lğine ulaŐamayacaęız. Gelişmiş lkeler yok öyle yapma deyip, sivil

topluma vergi imtiyazları tanıyor. Koç'a vergi yüzde 18 ise, sivil toplum örgütüne yüzde 4 diyor. Dahası, yardım toplamayı da oldukça kolaylaştıran bir çerçeve kuruyor. Türkiye'deki Yardım ToplamaMA Kanununda olduğu gibi, toplama-denetlemeyim demiyor.

Sözün özü, kermeslerle mücadele etmeliyiz. Kermeslerin gri alanları yerine, soyut güven sistemleri inşa etmeliyiz. Hukuk, hijyen ve gelişmiş sivil toplum Türkiye'ye değer.

Not: Google'a başış yazınca 2.110.000 sonuç çıkarken, kermes yazınca 741.000 sonuç çıkıyor. Buradan yapılacak bir akıl yürütmeye, sivil toplumun gelirlerinin en az üçte birlik kısmı kermesler tarafından sağlanıyor. Ortalama sivil topluma giden kaynağın Türkiye'de 2 milyar dolar olduğu tahmin edildiğinde, bu rakam 700 milyon dolar eder. Baya bir rant söz konusu anlaşılın. Üzerine daha fazla düşünmek dileğiyle.

Mikrokredi Uygulamalarımız Yetersiz

Uzun yıllardır sivil toplumda çalışıyorum. Asıl işim ise Dış Ticaret Uzmanlığı. Mesleğime yönelik yayınları okurken, sivil toplum perspektifinden değerlendirmem iki kimliğimin birleşmesinin gücü olmakta.

İşte ünlü tarihçi Niall Ferguson'un küresel krizlerin kökenini anlamak amacıyla okuduğum Yapı Kredi Yayınlarından çıkan Paranın Yükselişi kitabında finansal sistemden dışlananların kökenlerini rastladım.

Ferguson'un kitabının özetinin özeti "Medeniyetin yükselişi finansın yükselişi ile eşdeğerdir."

Peki ya, hala finansal sistemin dışında kalan, banka hesabı bile bulunmayan dünya nüfusunun yüzde 40'ının durumu ne olacak? Ya da yine Ferguson'un belirttiği gibi, kredi mekanizmalarına erişemeyenlerin bankerlerin altlarında doğranmasına ne demeli? Hem de yalnızca az gelişmiş ya da gelişme yolundaki ülkelerde değil, finansın beşiği İngiltere'de bile bu duruma sıkça rastlanıyorsa.

İşte Bangladeş’li Nobel ödüllü iktisatçı Muhammed Yunus’un az gelişmiş ülkelerde başta kadınlar olmak üzere finansa erişimi kısıtlı bireylere kredi imkanları sunan Grameen (Bengalce’de Yoksullar demek) Bankasının rolü burada önem arz ediyor. Grammeen Bank Bangaldeş’te hiçbir kredi değerliliği olmayan, büyük bankaların kredi vermek için oldukça küçük gördüğü başta kadınların üretim süreçlerine katılımının artırılması, krediye erişmelerinin sağlanması amacıyla küçük ölçekli fonlar sağlıyor. Yarattığı etki de inanılmaz boyutta. Kadınların kredi geri ödemeleri yüzde 99’dan fazla. Ferguson’un da belirttiği üzere, yaygın kadının aksine kadınlar tüketim makinesi değil, tam aksine erkeklerden defalarca kez fazla olmak üzere, borcuna sadık kişiler.

Bugün dünyanın birçok yerinde Grameen’in başarısı kopyalanıyor. Yine Ferguson’un belirttiği üzere, yıllık yüzde 120 gibi korkunç faiz oranlarıyla fakirleri sömüren mikrokredi simsarları ortaya çıkmış durumda. Ama gene de model, dünya için önemli bir umut ışığı olmaya devam ediyor.

Ülkemizde de mikrokredi uygulamaları uygulanıyor. Valilikler ve İl Özel İdareleri belirli miktarlarda mikrokrediler veriyor. Bu miktarlar 1.250 TL civarında. Fakat mikrokrediye ulaşım

hala istenen ölçüde değil. Yeterince tanıtımı ve duyurusu yapılmıyor. Kamu spotu gibi uygulamalarla mikrokredilerin tanıtımının artırılması gerekli.

Mikrokredi uygulamalarının vakıflar aracılığıyla da yaygınlaşması şart. Özel sektöre de aynı şekilde mikrokredilere yönelik destekler için vergi muafiyetleri sağlanması gerekli. Mikrokredi bankalarının kurulması için de BDDK'nın gerekli düzenlemeleri yapması başta kadınların olmak üzere, kredi piyasasına erişimi kısıtlı bireylerin ekonomiye katkılarını artıracaktır.

Kısıtlı ama etkili kaynak yönetimiyle ülkenin en düşük gelir grubunun ekonomik mucizelerini izlemek için daha fazla destek mekanizması geliştirmemiz şart.

Nepal'e Yapılan Yardımları Yeniden Düşünmek

Yetimhaneler geleneksel toplumda yoktu. Sindrella romanından hatırlanacağı üzere, en kötü ihtimalle bir eve besleme olarak girerdi ailesi olmayan veya yoksul olan çocuklar.

Savaşın kitleselleşmesi ve toplumun tümüne etki etmesiyle birlikte yetimhaneler ortaya çıkmaya başladı. Ülkemizde de ilk yetimhanelerin 1911-12 yıllarındaki Balkan Savaşlarından sonra ortaya çıktığı görülür. Daha sonra da Doğu Cephesinde Kazım Karabekir'in yetimhaneler kurduğu bilinir.

Sonrasında ise yetimhaneler giderek arttı. Devletin sosyal hizmet uzmanları uzak bölgelerdeki yoksul ailelere çocuğunuzu okutmak için en iyi yol onu yurda vermek dedi. Ve yetimhaneler, insanın doğasında bulunan aile ve toplum içinde büyümesine inat pıtrak gibi her yerde bitmeye başladı.

Doğal afetlerden sonra da yetimhaneler artmaya başladı. Geçtiğimiz günlerde derneğimize ulaşan bir genç kız, okulunun bittiğini, yurttan ayrıldığını anlatırken, "Neden yurda girdin?" diye sorunca,

1999 Depreminden sonra ailemin maddi sıkıntıları oldu. Bu yüzden yurda alındım demişti.

Bu filmi dünyada da çokça gördük. Endonezya'da tsunami faciasından sonra yetimhane patlaması oldu. Aynı şekilde Haiti Depreminden sonra da. Örneğin Haiti'de depremden sonra yetimhanelere yerleştirilen çocukların yüzde 80'sinin ailesi vardı. Endonezya'da ise bu oran daha da fazlaydı.

Uluslararası yardımları daha çok çekmek, çocukları ticari bir meta olarak göstererek, ve hatta zaman zaman daha fazla bağışçı cezbedebilmek için aç bırakarak, hatta ailelerine para verip çocukları ailelerinden ayırıp yurtlara yerleştirerek yetimhane endüstrisini ortaya çıkaran simsarlar oluştu.

En iyi ihtimalle bizim gibi ülkelerde, bürokratik ve mali çıkarlar yetimhanelere çocukların yerleştirilmesine neden oldu.

Şimdi Nepal'de bir deprem yaşandı ve uluslararası yardımlar Nepal'e akmakta. Güneydoğu Asya'da zaten yaygın olan yetimhane turizmi, uluslararası gönüllülük gibi kavramlar burada da bir yetimhane endüstrisi yaratmaya aday görünüyor.

Ve birçok sivil toplum örgütü, popülist bir şekilde bu kısır döngüye, çocuklara faydadan çok zarar veren bu yapıya çanak tutmaya devam ediyor.

Peki sen bu satırların okuyanı, düşünüyor musun uluslararası yardımların etiğini?

Veya bizim ülkemizde bir doğal afet anında bu konuların ne kadar hassasiyetle ele alınabileceğini?

Yok eğer düşünmüyorsan, düşünmeye başlamak için tam zamanı. Eğer pedagog, sosyolog, sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve eğitimcilerle çalışan bir kurum değilse bağış yapacağın kurumlar, bu kurumlara bağış yapma.

Eğer çocukların ve ailelerin güçlenmesini sağlamayacaksa dur, düşün.

Tüm farklılıklarımıza rağmen, dünyadaki tüm toplumların temeli ailedir. Unutma!

Bilerek veya bilmeyerek çocukları ailesinden ayırma!

Bağış yaptıkça yetim ürettiğini unutma! Bu da videosu

https://www.youtube.com/watch?v=E_T0frGOMZk

Oligopolistik Sivil Toplum Yapısı Dönüşmeli

Oligopol kelimesi ekonomide yaygın kullanılır. Oligopol kısaca, birkaç satıcının tüketici refahı pahasına mal veya hizmet üretimine hakim olmasıdır. Türkiye’de otomobil, deterjan, lastik, beyaz eşya sanayisi alanlarında oligopol piyasası vardır.

Oligopol terimi siyasete de uyarlanmıştır. Örneğin yüzde 10 seçim barajının oligopolistik bir yapı oluşturduğu ve 3-4 partili bir yapıya neden olduğu dile getirilmektedir.

Aynı şekilde ülkemiz sivil toplumunda da oligopol yapısı vardır. Birkaç büyük vakıf alana ve başlılara hakim olmakta, kamu otoritesi tarafından yeterince denetlenememekte, ve siz vatandaş olarak takip etmek istediğinizde “Biz sadece kamuya hesap veririz.” diyebilmektedir.

Peki oligopolün sakıncaları nedir?

Küçük olmak demek yenilikçi olmak demektir. Sivil toplum örgütü ne kadar küçükse, gönüllü katkısı, yenilikçiliği ve finansal kaynaklardaki verimlilik çarpanı o kadar artmaktadır. Oligopol piyasası ise, küçük sivil toplum örgütlerine

gidecek bağış miktarını azaltmakta, verimliliklerini ve sürdürülebilirliklerine onulmaz zararlar vermekte, dahası bu yapıların da güçlenmesini, sosyal fayda üretir yapılara evrilmesini sağlayacak teknik ve mali destekleri sağlamamaktadır.

Sivil toplum, özellikle 20. yüzyılın üretim ve yönetim sistemindeki aşırı hiyerarşiden sıkılan 21. yüzyıl gençliği için hiyerarşinin oldukça az olduğu bir yapı olarak görülmekte ve gençler bu alanlara yönelmeye çalışmaktadır. Oligopolistik sivil toplum yapısında ise birkaç büyük sivil toplum örgütü gereksiz hiyerarşi ile ülke çapında örgütlenmeye girişmektedir. Bu durum gençleri sivil toplumdan soğuttuğu gibi, kaynak israfını da beraberinde getirmektedir.

Oligopolistik sivil toplum örgütleri herkesi kapsar mahiyette çalışmalar yapmakta, bu durumda da marjinalize edilen gruplara yönelik çalışmalar yapılması, kaynak geliştirilmesi zorlaşmaktadır. Halbuki sivil toplumun asli gücü marjinalize edilmiş grupların güçlenmesini, pazarlık süreçlerine katılmasını ve farklılıklara saygıyı inşa etmesindedir.

Oligopolistik sivil toplum yapısı devletin de işine gelmektedir. Özellikle yardım toplama kanununda kamuya yararlı statüdeki dernek ve vakıflar,

birçok idari ve bürokratik süreçten muaf tutularak oldukça fazla kaynak geliştirebilmektedir. Bu ölçekteki yapıları denetlemek devlet için oldukça kolay olmaktadır. STK'lar için ise, ülkemizin kronik problemi olan devletten yeterince özerk olamama sorunu hemen kendini göstermekte ve birçok STK gelirlerinin çok büyük bölümünü sağlayan kamu yararı statüsünü kaybetmemek için devleti eleştirmemekte, sivil toplumun en asli unsurlarından olan sinir ucu gibi çalışıp sorunları tespit edip devleti uyarıcı mekanizma görevini sağlayamamaktadır.

Oligopolistik sivil toplum yapısından kurtulmak için ne mi yapılmalı?

Yardım toplama kanununun yeniden düzenlenmesi için etkili bir savunu çalışması yapılmasına ihtiyaç vardır. Kanun oldukça eski olup günün şartlarına ihtiyaç verememektedir. Devletin denetim kapasitesindeki yetersizlik nedeniyle devlet işin kolayına kaçmakta ve "Toplamasın denetlemeyeyim." mantığında çalışmaktadır.

Büyük sivil toplum örgütlerinin alanda çalışan diğer örgütlere idari kapasite geliştirme ve işbirliğini artırma yönünde baskı yapılmalıdır. Bu durum, sivil toplum alanında yönetsel

becerilerin yerel ve küçük ölçekli yapılara aktarılmasını sağlayacaktır.

Tüm sivil toplum kuruluşlarının şeffaf bir şekilde bütçelerini toplumla paylaşması için mevzuatsal düzenleme yapılmalıdır. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının faaliyet raporlarının yıllık olarak paylaşılması için gerekli çalışma yapılmalıdır.

Sivil toplumu kategorize eden kamuya yararlı dernek/vakıf statüsünün kaldırılması konusunda çalışmalar yapılmalı ve tüm sivil toplum kuruluşlarının eşit, rekabet içinde işbirliği halinde kaynak geliştirebileceği bir yapının oluşturulması gerekmektedir.

Her zaman düşlediğimiz "eşit ve ayrımcılığın olmadığı bir dünya" ancak bu şekilde, marjinalize edilmiş grupların güçlenmesiyle olacaktır.

Kısacası, küçükler büyük işler başarır.

Rober Hatemo'nun Sivil Topluma Mesajı

Geçtiğimiz günlerde katıldığım sosyal girişimcilikle ilgili zirvede, aklıma takılan o kadar çok söz ve konu oldu ki, daha çok yazı konusu çıkacak anlaşılır. Yılların sivil toplum duayeni Melek Bar Elmas'ın tam da Ashoka Ödülünü almamın ertesinde gelen uyarısı, "Ödüller yalancı emzik gibidir. Aslolan senin çalışmalarına yılmadan devam etmendir. Gerisi boş." uyarısı hakikaten silkeleyici ve düşündürücü idi. Hülya Denizalp ablamız ise konuşmasında tüm gençlere ders verir nitelikte sarsıyordu: "Kimileri fark edilmek için sosyal girişimci olur, kimileri de fark yaratmak için. İkincisinden olmanız dileğiyle."

Zirvede beni asıl sarsan ise, zirveyi düzenleyen ekibin başıyla konuşmalarımızdı. Marjinalize edilmiş gruplarla ilgili konuşurken, bu konuların gündemlerinde olmayacağını, ana odaklarının ülkenin en yaygın teşkilatlanmış gençlik ağını kurmak için çalışmak olacağını ifade etmişti. Kendi potansiyelini kullanmaktan imtina eden gençliği fethedilecek gören birçok yaklaşıma istisna değildi tabii. Ben de kendisine, "Rober Hatemo'yu bilir misin?" diye sordum. "Evet" diye yanıtladı. "Eğer toplumsal sorun alanlarında çalışmazsan, Rober Hatemo'nun sana bir diyeceği

var.” dedim. “Neymiş?” deyince de Rober Hatemo’nun şarkısındaki aynen aktardım: “Senden çok var.”

Evet. Çevremizde Hülya Abla’nın dediği gibi fark yaratmak için değil, farkına varılmak için çalışan, sivil toplumu kendi kariyerizmi için kullanan, konformizminden asla ödün vermeyen, Kant’ın felsefesinde yerle yeksan ettiği insanı kendi amaçları için araçsallaştıran tonla sivil toplum lideri olduğunu iddia eden var. Onlar kim mi? -miş gibi yaşayanlar.

-Mış gibi yaşamamanız dileğiyle.

Örgüte Ruh Vermek

Yıllar önce Sivil Toplum Geliştirme Merkezinden Özgür Mehmet Kütküt'le görüşürken, Mehmet beni hep motive eden ve unutmayacağım bir çift laf etmişti: "Örgüte (Hayat Sende'ye) ruh veriyorsun."

Yıllar içinde girdiğim çıktığım, batırdığım çıkardığım, kar amacı güden gütmeyen onlarca farklı örgütün içine girdim. Hepsine ruh vermeye çalıştım. Kimisinde ruh öldü, kimisinde de ruh aldı yürüdü. Hayat Sende bunlardan biriydi. Proje Panosu diğeri. Koruyucu Aile, Evlat Edinme Derneği bir üçüncüsüydü. Ruh veremediklerim de öldü gitti. Geleceğe Artı, Volumeteer.org, Anadolu Gençlik Federasyonu başarısızlık haneme ekleyeceklerimden yalnızca birkaçı.

Örgütlere girip çıkarken her zaman tek bir pusulam oldu: "Harekete geçmek için cesaret et! Sosyal girişimciysen risk al." En umutsuz anlarda, çok yakın arkadaşlarla katılmaya çalıştığımız, "Burası dikiş tutmaz" denilen yapılarda bile bildiklerimi savunmaktan, oradaki enerjiyi doğru bildiğim sosyal fayda yollarına akıtmaya çalışmaktan hiç geri durmadım. Bazen sivil topluma ayda on binlerce lira aktaran ama yanlış

yerlere aktardığına inandığım adamları koskoca dört yılda yoluma çevirebildim. “*Rober Hatemo’dan Sivil Topluma Mesaj Var*” yazımı okuyup, son cümlesiyle gelen bir mesajdı mesela beni geçen hafta boyu mutlu eden: “Oskay, iyi ki varsın. Sayende -miş gibi yaşamamayı öğrendim.”

Kimi arkadaşlarım başarılarımı “zorluklar karşısında yılmamama” bağlarlar. Hayatta sıkça düştüm ama hep ayağa kalkmanın daha önemli olduğuna inandım. Herkesin yıldığı, burası iflah olmaz denilen ortamlarda bile yılmamaya çalıştım. “Her yılmadığım an, başardığım bir an” diyerek kendimi motive ettim. Başardıklarımın da öğrendim, başaramadıklarımın da. Bu yolculukta, her risk alışımında “Kaybetmek yok.” dedim kendime. “Bazen kazanırsın, bazen öğrenirsin.” ana yol göstericimdi. Başardıkça yaratıcı özgüvenim arttı ve daha da başardım.

Girdiği ortamlarda fark yaratmak, örgütlere ruh vermeye çalışmak, lider ruhlu olmak, başarı kadar başarısızlığa da yazgılı olmak sosyal girişimciliğin doğasında var. Önemli olan herkesin yıldığı ortamlarda bile, örgüte ruh vermeye çalışmak. Ruh varsa hayattadır. Hayattaysan da başarırsın.

Hayatta Herkes Yaratıcıdır

Bu yaz inovasyon üzerine elime ne geçtiyse okumaya çalıştım. İçlerinden kimisi bilindik tekrarlardı. Birisi ise, tam anlamıyla ufuk açıcıydı. David ve Tom Kelley kardeşlerin **“Yaratıcı Özgüven: İçinizdeki Potansiyeli Serbest Bırakmak”** isimli Optimist Yayınlarından çıkan kitabı, inovasyona ilişkin değişik ve kapsamlı bir bakış açısını, herkesin rahatlıkla anlayabileceği ve özümseyebileceği bir dille ele alıyordu.

Kelley kardeşler, uzun yıllardır inovasyon ekosisteminin içinde. Ana babaları tarafından küçüklükten itibaren bozulan çamaşır makinalarını tamir etmek gibi işlerle görevlendirilen kardeşler, üniversite eğitimleri sonrası sıkıcı birer işe yerleştikten sonra, kısa sürede mutlu olamayacaklarını anlayıp IDEO’yu kurarlar. IDEO inovasyon konusunda tasarım odaklı düşünmeyi, kullanıcı dostu olmayı amaçlayan bir şirket. Hem de ne şirket.

Kelley kardeşlerin buradaki başarısı sonrasında ise, Stanford Üniversitesinde bir atölye kurmaları için bir bağış alırlar ve burada da gerçekten başarılı işlerin hayata geçmesi için mentorluklar ve atölyeler düzenlerler. Pulse News, Early Infant

Warmer gibi birçok başarılı inovasyonun filizlendiği yerdeki başarıların kısa öyküleri tek kelimeyle muhteşem bir dille ele alınmış.

Kelley kardeşler, eğitim sisteminin yaratıcılığı sınırlandığı hususunun üzerinde de yoğun bir şekilde durmakta. Toplumsal baskılar da yaratıcılığı öldüren unsurlar. Çocukken olan yaratıcılığın toplumsal baskılardan dolayı ne kadar geriletildiği, insanların utandığı, sıkıldığı için fikirlerini söyleyemediği, hayata geçiremediğini belirtiyor. Hayatta herkesin yaratıcı olabileceğini belirten Kelly kardeşler, fikir akla düşünce hemen prototip çıkarıp harekete geçmenin yaratıcılığın özü olduğunu belirtiyor. Plan, plan, plan ile yaratıcılığın olamayacağını, harekete geçmenin planlamadan önemli olduğunu vurguluyor.

Kelley kardeşlerin bir diğer vurgusu da inovasyonu öldüren söylemlerle mücadele. Bu fikir işe yaramaz demek yerine, bir fikri eleştirirken "Ben olsaydım ....." veya "İsterdim ki ....." cümlelerini doldurarak ele almak inovatif kültürü geliştiren söylemler. Tabii destekleyici bir lider takımı da inovasyonun kuruma yayılmasında oldukça önemli. Kitapta devasa bir şirket olan Procter&Gamble'ın dönüşümüne öncülük kadın CEO'nun öyküsü de akılda kalıcı.

Kelly kardeşler inovasyonu konforlu koltuklarınızdan kalkıp hayatın içinde aramamızı salık vermekte. "Elinize bir kalem, pantolonunuzun cebine bir kağıt koyun ve gördüğünüz değişime muhtaç alanları tek tek yazın. Zaman içinde inovatif düşüncenizin hızla gelişeceğini, aldığınız notlar arasında bağlantı kurabilme yetinizin artacağını göreceksiniz." kitaptaki bu kısmın özeti.

Kelly kardeşler kitabın son bölümünde ise, inovasyon atölye çalışmalarını ele almakta. Kendi geliştirdiği inovasyonları oyunlaştırma çalışmaları ise, ah bir yaygınlaştırabilsek diye iç geçirdiğim, kafamda atölyeleri canlandırırken ne çok eğlenirim, ne çok öğrenirim dediğim atölyeler.

Kelly kardeşler son olarak bilgisayar oyunlarının yaratıcı özgüveni geliştirdiğini, bir amaç uğruna edilen mücadelelerde yılmayan çocukların ileride de başarılı olduklarını dile getiriyor. Eğitim Gurusu Kayhan Karlı'nın bir zamanlar izlediğim bir videosunda ikna olduğum bu hususa burada da rastlamak, belki de çocuklarımıza bu oyunları biraz daha az yasaklamayı sağlayabilir. Ben çoktan yasaklamayı bıraktım da ;

Kısacası Yaratıcı Özgüven kitabı, inovasyon süreçlerini anlamak isteyenler için başucu kitabı olmaya aday. Alın, okuyun, harekete geçin ve

yaratıcılığınızı konuşturun. Hayatta herkes değişim yaratabilir. Buna inanın.

Sivil Toplum Gri Devrimin Neresinde?

Gönüllü yönetimi sivil toplumun kaynak geliştirme ile birlikte en zor alanlarından birisidir. Gönüllü deyince akla genelde üniversite gençliği gelir. Üniversite gençleri de genelde kariyer odaklı olup, sivil toplumun kendi kariyerine olası katkılarını ele alarak gönüllülüğe yaklaşır. Sivil toplum kuruluşları da kurumsal kapasiteleriyle orantılı şekilde gönüllülerini motive etmek için çabalar.

Gençliğin gönüllüğün içinde olması elbette ki herkesin dilediğidir. Aktif vatandaşlığın gelişmesi, işleyen bir demokrasinin kurulması sivil toplumda gençliğe yapılan yatırımla ilerler. Bununla birlikte gençler, derslerin yoğunluğu, ülkemizdeki sınav baskısı gibi nedenlerle sivil topluma girmeye niyetlense ve girse de, yeterince vakit ayıramaz.

Yaşlılar ise sivil toplum kuruluşlarının gönüllü hedeflemede atladığı gruptandır. Bizler de Hayat Sende olarak gönüllü yönetimini hedeflediğimizde ilk olarak üniversite gençliğine odaklanmıştık. Sonrasında ise emekli olan iki gönüllü hayatımıza girdi.

Fark ettik ki, yaşlılar sivil topluma gereken önemi gençlerden çok daha fazla veriyor. İş tecrübeleri,

olayları algılayışları çok daha güçlü. Bolca boş vakitleri var. Sorumlulukları öğrencilerin aksine neredeyse sıfır. Çocukları varsa onlar da hayata karışmış gitmiş. Kısacası yaşlılar öğrencilerin aksine her zaman hazır ve nazırlar.

Yaşlanan nüfus, bugün başta gelişmiş ülkeler olmak üzere, tüm dünyanın gerçeği. Ekonomideki rolleri giderek daha başat hale geliyor. Ken Robinson'un Yaratıcılık: Aklın Sınırlarını Aşmak kitabında İngiltere'deki Sanayi Birliği'nin raporlarına dayanarak ele aldığı gibi, 50 yaş üstü nüfus bugün İngiltere'nin milli gelirinin yüzde 80'ini üretiyor. İş bulma, stratejik öngörülere sahip olma, deneyimlerinin güçlülüğü 50 yaş üstü insanları ekonomilerin dinamosu haline getirmiş durumda. Bugün Avustralya'da yaratılan her dört işten üçünde 45 yaş üstü bireyler istihdam ediliyor. Öyle ki, İngiltere Sanayi Birliği'nin raporuna göre, 50 yaş üstünün bilgi ve becerilerinden yeterince yararlanılmaması halinde İngiltere ekonomisi çöküşün eşiğine gelecek. İşte yaşlılara yönelik geleneksel yaygın görüş olan verimsizlik ve işe yaramazlıkları gelişmiş ülkelerde terk edilmeye yüz tutmakta. Bunun adına da Gri Devrim deniyor.

Sivil toplumda ise, "Gri Devrim" en azından benim gördüğüm haliyle henüz emekleme aşamasında. Gönüllülük sadece üniversite

gençliği olarak algılanmaya devam ediyor. Yaşlıların da gönüllülüğe ve sivil topluma kapsamlıca dahil edilmesi, sivil toplumun kronik istikrarsız gönüllü problemine bir nebze olsun çare bulabilecektir.

Kısacası, sivil toplumun “Gri Devrim”den çıkaracağı dersler var. Üzerine kapsamlıca düşünmek dileğiyle.

Yaşlıların sorunları ile ilgili yazmaya devam edeceğim. Birisi aktif yaşlanma ve yaşlı girişimciliği olacak. Diğeri de yaşlıların kırılğanlığı.

Siyasetin İçinde, Dışında, Üstünde

Geçtiğimiz günlerde katıldığım sosyal girişimcilik zirvesinde üzerine düşünölmesi gereken bir konu da, gençliğin siyaset algısı üzerine idi.

Zirveyi düzenleyen organizatörler tüm Türkiye'deki teşkilatlarına haber salmış ve hazırladıkları projeleri isteyenlerin zirvede sunmasını istemişti. İzmir'den bir öğretmen nefret söylemi üzerine Almanya, Bosna-Hersek, Filistin ve Türkiye'den katılımcıların olduğu bir Erasmus+ Hareketlilik Projesi hazırlamıştı. Projesini sunarken ise, üstüne basa basa projelerinin apolitik olduğunu söylüyordu.

Sunumun ardından kahve arasında kendisine ulaşp, "Nefret söylemi dediğimiz konu zaten siyaset tarafından üretilir. Nasıl apolitik bir proje yapmayı düşünüyorsunuz ki?" diye sordum. Cevap yok. Apolitik kelime anlamını sordum. Cevap yok.

Hemen hepimiz anlamını derinlemesine bilmediğimiz kelimeleri kullanma hatasına düşüyoruz. Apolitik kelimesi de bunlardan biri. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre Fransızca kökenli

olan sözcük, “*siyasi görüş ve olaylardan habersiz veya onlara kayıtsız kalan*” anlamına geliyor. “Madem apolitiksiniz, o zaman süregiden nefret söylemine de kayıtsız kalın.” dediğimde ise, derneğin merkezinin apolitik projeleri destekleyeceği belirtildiğinden bu şekilde ele alındığı belirttiler.

Türkiye’deki sivil toplumun ana problemlerinin başında siyasetten ve devletten özerk olamamak gelir. Kimi sivil toplum kuruluşları tamamen devletin patronajındadır. Devlet destekli sivil toplum örgütlerine GONGO denilmektedir.¹ Siyasetin tamamen içinde, devletin güdümündedir. Ülkemiz sivil toplumunun ezici çoğunluğunu bu grup oluşturur. Kimisi de yukarıda görüldüğü gibi başıma bir şey gelmesin diye “apolitik”tir. O kadar ki, siyaset tarafından inşa edilen nefret söylemi gibi bir konuda bile “apolitik”tir.

Olması gereken, her ikisinin de ötesinde sivil toplumu konumlamaktır. Sivil toplum, toplumun vicdanıdır. Marjinalize edilmiş grupların sorunlarını algılayan ve yansıtan sinir ucudur. Sivil toplumun bu önemli rolü, onu siyasetin ne içinde ne dışında konumlandırmayı gerektirir. Sivil toplumun konumlanması gerektiği nokta,

---

¹ <https://en.wikipedia.org/wiki/GONGO>

gücün yozlaştırılacağı ön kabulünden hareketle, “Her türlü iktidardan korkmalıyız.” yaklaşımını benimsemek, devleti sarmak ve hedef kitlesinin sorunlarını çözmeye çalışan etkili baskı unsurları oluşturmaktır. İşte tam da bu, siyasetin üstünde konumlanmayı gerektirir.

Siyasetin üstünde konumlanmayı başaramayan sivil toplum örgütleri ise, sivil olmadığı gibi, sivilmiş illüzyonu yaratarak ülkenin sivilleşmesini zorlaştıran ana etkidir. Bu durum ise kokuşmuş yapılarla zaten her gün deneyimlediğimizdir.

Sizce Bir ocuğun Doğal Ortamı Nedir?

Sık sık haberlerde hayvanların doğal ortamından koparıldığını görür, kızılca kıyameti koparır ve sonra önümüze bakarız.

Bazen sirklerdeki hayvanların kötü koşulları gündeme gelir. Aynı şekilde horoz dövüşü, at yarışı, tazi yarışı gibi yarıştıran hayvanların çektikleri de i acıtır.

Kimi zaman insan refahına katkıda bulunmak amacıyla hayvanlar üzerinde yapılan deneylerdir gündeme gelen.

Toplumun genel tepkisi çoğu zaman dikkate değerdir. Aynen change.org üzerinde yürütülen Yunus Parkları Kapatılsın kampanyası gibi.

Peki hayvanların doğal ortamından koparılması insana garip geliyor ve kitleler mobilize olup bu duruma ses çıkarıyor da, insanın doğal ortamından koparılması neden garip gelmiyor acaba?

“İnsanın doğal ortamı nedir?”le başlamak lazım galiba. Nedir gerçekten insanın doğal ortamı?

Bir aile yanında, güvенеceđi, inanacağı, her sıkıştığında yanında bulacağı bireylere ulaşabilmesi değil midir doğal ortam. Veya dűđün-dernekte sosyalleşeceği ortamlara katılmak değil midir?

Yasında yas tutanların olduğu "ölüsü-ölümü" diyecek dostlarının ve akrabalarının bulunması değil midir?

Marketten alışveriş yapabilmek, yemek yapmayı bilebilmek, oturup kalkmayı öğrenebilmek değil midir doğal ortam? Veya yaygın deyimiyile "İyi aile terbiyesi alabilmek"?

Parklarda özgürce koşabilmek, babasıyla araba kullanabilmek, annesi tarafından salıncakta sallanmak değil midir doğal ortam?

Eğer tüm bunlar doğal ortamsa yetimhaneler bu doğal ortamı sağlamıyor. E o zaman neden varlar? Tamam kabul, 20. yüzyılın o kocaman, tüm toplumu saran savaşlarının içinde, karmakarışık toplumsal değişim süreçlerinde yetimhaneler en kolay çözümler olarak görüldü ve uygulandı.

Peki birçok olumsuzluklarına rağmen, sirkler doğal ortamından koparıma bağlamında hayvanlar için ne ifade ediyorsa, çocuklar için de

neredeysi aynı anlama gelen yetimhaneler hala neden var? Neden dünyada tam 17 milyon ocuk buralarda yaşamakta? Hele de onlarca yıldır savaş ve doğal afet olmuyorsa?

Dahası neden yetimhaneler çocuklar için doğal ortammış, doğadaki oksijenmiş, yokluğu düşünülemez gibi addediliyor hala?

Neden hala çocuklar, insanın aile içinde büyümesini gerektiren tüm doğasına inat, doğal ortamından koparılıyor.

Dahası neden kitleler Yunus Parkları Kapatılsın!'da olduğu gibi, yetimhanelerin kapatılmasına mobilize olamıyor?

Yoksa sen de herkes gibi doğal ortamı sadece hayvanlar için mi düşünüyorsun?

Öyleyse yeniden düşün!

Sokrates'in Sivil Topluma Dersi

Geçtiğimiz günlerde bir derneğin sosyal girişimcilik zirvesine katıldım. Zirveyi düzenleyen yöneticilerden birisine sordum: "Zirve için bu kadar emek, zaman ve para harcadınız. Bu üç günlük zirve için herhangi bir performans göstergesi belirlediniz mi? Zirveden sonra hangi hedefe ulaşmayı planlıyorsunuz?" Yöneticinin cevabı çok ilginçti: "Herhangi bir performans göstergesi belirlemedik. Zaten katılımcıların kapasitesi de oldukça kısıtlı."

"Nasıl yani? Biz bir sosyal girişimcilik zirvesindeyiz. Sosyal girişimcilik, hayatta herkesin fark yaratabileceği kabulünden yola çıkar. Bunu nasıl söylebilirsin?" dediğimde ilk şok yaşandı. "Katılımcılar kim?" dediğimde, "Geneli üniversite öğrencisi ama profesyonel olarak çalışanlar var." diye de ekledi.

Bunun üzerine "Sokrates'i bilir misin?" diye sordum. "Evet" diye yanıtladı. "Sokrates'in bin yıllardır görüşleri tartışılıyor ama adam günümüzdeki bir ilkokul üç öğrencisinin ortalama bilgisine sahipti." dedim. Ya Fatih Sultan Mehmet, çağ açıp çağ kapattığında o da ortaokul düzeyindeki bir öğrencinin bilgisine sahipti. Nasıl

olur da kapasitesi sınırlı diyebilirsin?. Eğer böyle diyorsan, ya yaptığına inanmıyorsun ya da ne yaptığını bilmiyorsun. Tekrar söylüyorum: -Hayatta herkes değişim yaratabilir.-”

Bu sarsıcı girişten sonra, bildiklerimizi aktarmanın zamanı gelmişti. “Biz Hayat Sende olarak, YUGLA projesini yürüttüğümüzde toplam 9 günlük bir kamp gerçekleştirdik. Bu kamptaki hedefimiz en az 5 sosyal girişim, kampanya ve proje ortaya çıkarmaktı. Çıktı da.

Siz de etkinliklerinizi bu şekilde planlarsanız, emin olun fark yaratacak etkinliklere imza atarsınız. Katılımcılarınızı edilgen değil, dönüşümün öncüsü bireyler olarak düşünün.”

Kısacası, bir etkinlik planlanırken, net hedeflerle yola çıkın. Etkinliğin hedefleri belli olsun. Bu etkinlikte hedefimiz şu kadar saat eğitim, şu kadar saat mentorluk ve tüm bunların sonunda şu kadar sosyal girişim kurulması, kampanya tasarlanması, proje hazırlanması gibi beklediğiniz sonuçlar olsun. Bunu yapmazsanız, katılımcıları sadece sizi dinleyen ve alkışlayan dolgu malzemeleri olarak kullanırsanız, sosyal fayda yaratıyorum diye ülkenin emeğinden, zamanından ve kaynağından çalmış olursunuz.

Sosyal faydası planlı günlere.

Sosyal Sermaye Yatırımlarımızı Artırmalıyız

Üniversite yıllarımda bende en çok iz bırakan yazarlardan birisi Karşılaştırmalı Siyaset Bilimi dersinde okuduğum Robert Putnam'ın eserleri idi. Putnam "İşleyen Bir Demokrasiyi Kurmak (Making Democracy Work)" gibi kitaplarında sosyal sermaye konusunu ele alıyordu.

Sosyal sermayeyi İtalya bağlamında tartışan yazar, İtalya'nın kuzeyinin gelişmesinde sosyal sermayenin rolünü vurgularken, güneyindeki feodal yapısının ve mafyatik ilişkilerinin nedeninin ise sosyal sermayenin yokluğundan kaynaklandığını ele alıyordu.

Putnam'ın kitabı "Neden sivil topluma ihtiyaç var?" sorusuna o zamana kadar verilen cevaplardan farklılaşıyordu. Bu soruya o zamana kadar hep ekonomi çerçevesinden, liberalizmin piyasa aksaklıkları ile devletçiliğin bürokratik etkinsizliği çerçevesinden bakılmıştı. Putnam ise her ne kadar sermaye gibi ekonomik kökenli bir sözcük kullansa da, bireyler arası güvenin gelişimi, bireysel motivasyon, kapitalizme katkıları gibi sosyal vurgularıyla sivil topluma bambaşka roller atfetmişti.

Gelinen noktada etkili işleyen bir sivil toplumun, sosyal sermayenin gelişimi için olmazsa olmaz olduğu hemen herkesçe kabul edilmekte. Gönüllülerin iletişim, yönetim, organizasyon, farklılıklara saygı gibi becerilerinin artması yanı sıra, sağlanan pozitif dışsallıkla oluşan sosyal güvenin ekonomik dinamizmi artıracığına inanç da yaygın.

Hükümetler de kapitalizmi insani yüzlü hale getirmek için farklı stratejiler geliştiriyor. Bu doğrultuda, verimlilik çarpanı yüksek olduğuna inandığı sivil toplum yapılarını destekleyerek piyasa aksaklıklarının ve aşırı bürokrasinin etkisizliğini bertaraf etmeye çalışıyor.

Hükümetlerin bu stratejileri sosyal sermayeye katkıları yadsınamaz nitelikte. Avrupa Birliği'nin de Sosyal İşletme Girişimi, Avrupa Gönüllü Hizmeti gibi projelerle Gönüllülüğün Artırılması gibi proaktif stratejileri oldukça kapsamlı şekilde sosyal sermayeyi destekliyor. Ülkemizde ise sosyal sermayenin artırılması için Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın stratejileri bulunmakta. Bu stratejilere ise henüz beklenenin çok altında bütçe ayrıldığı ve etkilerinin oldukça sınırlı olduğu görülmekte. Dahası, Batı'daki birçok ülkede gönüllülüğün, sosyal girişimciliğin, Kurumsal Sosyal Sorumluluğun, Kurumsal Sürdürülebilirlik

Stratejilerinin mevzuatı bulunmasına rağmen ülkemizde bunların hiçbirisinin yasal altyapısı yok.

Sosyal yatırım devleti bağlamında düşünme ve analiz yeteneğimizi artırıp, sosyal sermayeye başta devletin mevzuatsal ve kurumsal altyapıyı sağlar şekilde olmak üzere çok yoğun şekilde katkı sunmamız şart.

Sosyal sermayeye yatırım yapılmadan, ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimi arasındaki farkı kapatmamız mümkün değil.

Osmanlı'yı Anlamak ve Modern Türkiye'de Civi-cide (Sivil Kırım)

Bu ülke her gördüğü aydınlığı yangın sanıp söndürmeye kalkan bir ülke der, Üstad Cemil Meriç.

Bugün Osmanlı'yı savunan Osmanlı'yı bilmez. Osmanlı bir Vakıf medeniyetidir. En parlak devirlerinde 60 bin vakıf vardır Osmanlı'da. Sokak hayvanlarını koruma vakfından, göçmen kuşların yollarına yem koymayı amaç edinenine kadar binlerce vakıf. (İncelemek isteyen Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Tarihte İlginç Vakıflar yayınına inceleyebilir.) Hem de öyle Osmanlı'nın büyük şehirlerinde değil, en ücra yerlerde bile, yalnızca zenginlerin eliyle değil, orta düzey halkın da katkılarıyla kurulmuştur vakıflar.

Osmanlı'nın nüfusu günümüzle karşılaştırınca öyle aham şaham da değildir hani. En parlak dönemlerinde bile 20 milyon insan ya yaşar yaşamaz Osmanlı coğrafyasında. Onun dört katı nüfusa sahip Türkiye'de ise yalnızca beş bin vakıf vardır.

Kısacası Osmanlı sivil toplumuyla Osmanlı olmuştur. Aynen Amerika'nın bugün sivil toplumuyla Amerika olması gibi.

Bizim tarih yazınımızda bir de Atatürk Devrimi Jakobenisttir denir. Jakobenizmi anlamak için Fransız Devrimini bilmek gerekir. Fransız Devrimi elitist bir devrim değil, 80 bin sivil toplum örgütünün olduğu bir çağda, sivil bir devrimdir. Atatürk Devriminde ve sonrasında ise sivil toplum neredeyse yoktur. Sivil toplum baskınlanmıştır. Yıllarca kırım uğramıştır. Hep güvenlik perspektifinden ele alınmıştır. Darbe döneminden kalma yasalarla yönetilmiştir.

Ben şimdi tarihimi bilirim. Tarih benim hayatım boyunca en sevdiğim konu olmuştur. Öyle ki bana okullarımda hep sosyal makinası denmiştir. Ben Osmanlı'yı savunurum. Arapların yenildiği 1967 Arap-İsrail Savaşından sonra bir kahvede oturan Arabın dediği gibi, "Nerda Osmanlı nerda?" derim.

Sille tokat Uyvar önlerine yürümek diye anlaşılır Osmanlı. Üzülürüm. En kaba güç bile, meşruiyetsiz ve adaletsiz olmaz. Bilirim. Osmanlı bir cihan imparatorluğudur, adalettir, meşruiyettir. Özümserim.

Osmanlı benim için vakıf medeniyetidir. Sivil toplumdur. Ben onu düşlerim, o halini isterim.

Osmanlı benim için Darüşşafaka Kolejini Osmanlı'da bir avuç orta düzey memurun kuruluşudur. Bugün her yıl annesi veya babası olmayan iki bin çocuk kolej seviyesinde eğitim görür. Ablam onlardan biridir. Övünürüm.

Kurucusu olduğum Hayat Sende Derneği bir gün Darüşşafaka gibi köklü olur mu diye didinir dururum.

Geçen bahsettiğim empatisiz yöneticiler beni anlayamaz. Sivil kırımın onlarca yıldır hep olduğu, mediokrasinin fetişleştirildiği, sıradanlığın pirim yaptığı, sıradışılığın onlarca yıldır cezalandırıldığı, Murathan Mungan'ın dediği gibi her şeyin olunup rezil olunamadığı bir Türkiye'de ben akıntıya karşı kürek çekerim.

Bu ülke beni ne zaman söndürecek diye bekler dururum.

Dilime bir türkü dolanır, zaman zaman eğlenir, zaman zaman demlenirim.

*Bu yolda dönenler oldu,
Mum gibi sönenler oldu...*

Sönmemeyi dilerim.

*Not: -cide son eki İngilizce'de kırım demektir.
Geno-cide: Soykırım Demo-cide:
Muhalfkırım/Demokrasikırım. Bundan
esinlenerek, literatürde olup olmadığını
bilmiyorum ama ben de Modern Türkiye'de sivil
toplumun durumunu devletin uyguladığı
politikalarından dolayı civicide olarak
kavramsallaştırmaya çalıştım.*

Liderlik ve Yöneticilik

Hayat Sende'de uzun yıllardır gençlerle çalışıyorum. Gençlerin en önemli sıkıntısı sosyal ilişkileri kavramalarının biraz zaman alması.

Ben de gençtim. Ben de aynı yollardan geçtim.

Hayatım boyunca lider ruhlu oldum. Hep bulunduğum ortamlar ne kadar zorlu olursa değer katmaya çalıştım. İşte gençliğin o sosyal ilişkileri kavrayamadığım zamanlarımda, o lider ruhlu bakışla bulunduğum örgütlere değer katmaya çalışırken hissettiğim çokça züccaciye dükkanına giren bir fil gibi olma.

Üniversiteden mezun olup dolgun maaşlı bir işte yönetici olduğumda birinci yılın sonunda tükenmiş, neredeyse depresyona girmiş, en sonunda işi bırakmış ve başka bir işe geçmişim. Liderdim ama yönetici olamamışım.

Sonra yöneticilik üzerine uzun uzun okudum. Peter Drucker'ın kitapları muhteşemdi. Cialdini'nin İknanın Psikolojisine diyecek yoktu.

Sonra kendime aynen şunu demiştim: "Bir daha bir yöneticilik deneyimim olacaksa, asla bu kadar hazırlıksız yakalanmayacağım." Ve benim için bunu öğrenebileceğim en iyi yer sivil toplum olmalı. Sonrası işte Hayat Sende yolculuğum.

Bu yolculuğa başladığımda ilk başta gene çok zorlandım. Lider ruhluydum ama yöneticiliği öğrenmem gene zaman alıyordu. Adım adım öğrenmeye başladım. Sorumlulukları dağıtma, ekip yaratma, etkili paydaş ilişkileri kurma hepsini ama hepsini düşe kalka öğrendim. Öğrenmeye de devam ediyorum.

Koruyucu Aile, Evlat Edinme Derneği'nin başkanıyken blog yazıları yazıp nüfuzlu ailelere ulaşmaya ve derneğe çekmeye çalışırken bir aile beni davet etmişti. Ona aynen şunu söylemiştim: "Bana/bize para değil, sizin yöneticilik becerileriniz lazım. Sonra da zaten başkan oldu kendisi ve onu gözlemlemek de bana şu bir yılda muazzam bir tecrübe kattı.

Hem Hayat Sende'de hem Korev'de öğrenmeye devam ediyorum. Yolum daha çok.

Bildiğim ve emin olduğum ise tek bir şey var. Nerede iki kişi varsa orada bir lider var. Lider olunabilir. Bu doğanın kuralıdır. Ama lider yöneticiliği öğrenirse örgüt sürdürülebilir hale

geliyor. Öğrenemezse örgüt çöküyor. Eğer öğrenir ve öğretirse o örgüt organizasyonel liderlik boyutuna yükseliyor. Diğer kurumlara da öncü oluyor.

Dahası Weber'in o ünlü tipolojisine giriyor iş. Önce geleneksel otorite, sonra liderin karizmatik otoritesi, en sonunda da legal/rasyonel otorite veya bürokratik otorite.

Hayat Sende'de tam da nerede miyiz? Karizmatik otoriteden legal/rasyonel otoriteye evriliyoruz. Beş yılda bunu becerebildik. Yeter ki öğrenmeye açık olalım. Yeter ki vazgeçilmez olmadan ayrılabilmeyi kendimize şiar edinelim.

Ne demişti merhum Üzeyir Garip: "Mezarlıklar vazgeçilmez ölümlerle doludur."

Vazgeçilebildiğimiz günlere.

Kapsayıcı Yaratıcılık İçin Eğitimde Reform Şart

“Bugün okula başlayan çocukların yüzde 65’i halen icat edilmemiş işlerde çalışacak.” Bu vurucu istatistik, nasıl başdöndürücü bir çağda yaşadığımızı hatırlatmakta bana. Hızlı giden bir trenin içinde, bizler de koşturarak uyum sağlamaya çalışıyoruz. Bu süreç, inanılmaz bir yaratıcılık da gerektiriyor.

İşte tam da bu noktada, uzun zamandır videolarını internetten izlediğim, dünyada eğitim alanında en yetkin isimlerden birisi olan Sir Ken Robinson’un “Yaratıcılık: Aklın Sınırlarını Aşmak” (Kitap Yayınevi) kitabına rastladım. Kitap bu yaz tatilinde okuduğum en etkili kitaplardan birisiydi.

Robinson kitabında 13. yüzyıldan kalma eğitim sistemini kapsamlıca sorguluyor. Okullarda yaratıcılığı baskılayan yapıları ortaya çıkararak, yaratıcılığı sadece dahilere değil, herkese mal eden bir yapı kurguluyor. Robinson’a göre yaşına ve engeline bakılmaksızın herkes, yaratıcı. Sadece eğitim sistemi tarafından yaratıcılıklarına ket vuruluyor.

Robinson’un yaratıcılık konusunda eleştirdiği ana odak yaratıcılığın “akademizm” dediği, vücudun

sadece boynun üstünden ibaret kafaya odaklı yaratıcılığa odaklanması. Robinson bunun yerine yaratıcılığı sanatla ve vücudun diğer alanlarıyla ortaya çıkması gereken bir süreç olarak ele alıyor. Yaratıcılığın akademizm kökenlerini sorgularken, bilim ve teknoloji ile yaratıcılığın hayatın içinde aranması gerektiğini, hayattan bağımsız olamadıklarını vurguluyor.

Robinson'un diğer bir vurgusu da, ekonomiden alıntılandığı elmas/su paradoksu çerçevesinde, giderek artan diplomaların sayısının işe yaramaz hale gelişinde. "Ne kadar çok diploma, o kadar değersiz diploma" bugünün akademik yaşamının ana belirleyicilerinden. Halbuki, herkesin doktora diploması olsa da, düşen değerinden dolayı gene işsizlik gibi sorunlar olabilecek. Robinson'a göre bunun çözümü, bir alanda kazanılan becerilerin diğer alanlara aktarılabilir olması. Görünen o ki, eğitimin aşırı bölümlenmiş ve sınıflandırılmış yapısıyla, bu olasılık neredeyse imkansızla yaklaşmış durumda. Gençler resmi eğitimden geçtikten sonra şirketlerin değer verdiği iletişim ve uyum gösterme becerileri ile yaratıcı yeteneklerinin çoğunu kaybediyor. Robinson'a göre eğitimi ve yaratıcılık süreçlerini yapısal olumsuzlukları ters yüz ederek yeniden yapılandırmamız şart.

Kısacası gençlerin ve toplumun esnek, yaratıcı, kapsayıcı ve yeteneklerini gerçekleştirebileceği bir paradigmaya ihtiyaç var. Geleneksel olarak politikacıların ve planlamacıların vurguladığı akademizm odaklı yaratıcılık süreçlerini terk etmek bugünkü toplum ve ekonomi için her zamankinden daha elzem.

FETÖ Niye Var? Benzerleri Niye Olacak?

Mussolini'nin "Bu beynin çalışmasını 20 yıl durdurmalıyız" dediği ve hapsediği, hapiste gözlerini neredeyse kaybeden ve ölen İtalyan Komünist Partisi Genel Sekreteri Antonio Gramsci'nin hapiste sigara jelatinlerine yazarak kendisini ziyarete gelen ablasına verdiği notların derlendiği; ölümünden ancak 35 yıl sonra basılabilen bir kitabı var: "Hapishane Defterleri". Gramsci bu kitapta tek bir soruya cevap arar: "Devrim Marks'ın öngördüğü gibi neden gelişmiş Batı toplumlarında değil de, bir köylü toplumu olan Rusya'da gerçekleşti?"

Vardığı sonuç mu? Batı'da sivil toplum var ve devleti ele geçirmeye çalışsanız karşınıza etkili bir sivil toplum çıkar. Marks'ın dediği Asya tipi üretim tarzının yaygın olduğu Doğu toplumlarında ise, ki Osmanlı da bunlardan biridir, devleti ele geçirmeniz kolaydır. Onu ele geçirmeye çalıştığınızda karşınızda sizi dengeleyecek bir sivil toplum bulamazsınız. Ele geçirdiğinizde tüm parsa sizindir. Ahmet İnel'in dediği taraftar kapitalizmiyle, yarım adamın yarım adımlarıyla yaldızlı modernleşmesinde bu ülkelerin sefasını sürersiniz. Ohh ne ala!

Ve dersiniz ki, Atatürk Devrimi Fransız Devrimi gibi Jakobenist bir devrimdir. Yanılırsınız. Fransız Devrimi seküler sivil toplum örgütlerinin çok yaygın olduğu bir dönemde, bunların öncülüğünde gerçekleşmiş bir devrimdir. Zaten Batı dediğiniz budur. Din ve tarikat temeline dayanmayan, bunlar olsa bile aşırı güçlü şekilde hakim olmayan, seküler sivil toplum örgütlerinin yaydığı insan, hayvan ve doğa hakları gibi değerler silsilesiyle oluşmuş toplumlar bütünü.

Atatürk Devrimi Batıcı da olsa böyle değildir. Devrim esnasında seküler örgütler ve kulüpler kurulmaya çalışılmış ama toplumda kök salamamıştır.

Atatürk'ten öncekiler de sonrakiler de böyle değildir. Ve devlet hep fethedilecek bir nesne gibi görülmüştür.

Gramsci'yi en iyi anlayanlarsa, Milli Görüşçüler olmuş, onu hücrelerine kadar sindirmiş, adım adım sivil toplumda ilerlemiş ve bugün Gramsci'nin dediği Tarihsel Bloğu kurmuş ve iktidarlarını perçinlemiştir.

Milli Görüş Gramsci'yi anlamış ama yalnızca bu yönünü anlamıştır. Batı'nın iyi yanlarını değil kötü yanlarını aldık derken dedikleri budur. Kendi işlerine yarayacak en iyi yanını anlamaları,

toplumun genel refahını artıracak yollarını anlamamaları.

Fetö'ye bunu anlamamıştır. (Fethullahçılara Fetö denmesi de Gramsci'nin Tarihsel Blok ve Organik Entelektüel ntelemesine cuk oturur bu arada.) Fetö eğitimidir denir, bir darbeye teşebbüs eder, IQ'sundan şüphe edilir. Fetö Eski Türkiye'dir. On yılda bir 28 Şubat sürecinde olduğu gibi, bin yıl sürecek diye girişilen, devleti ele geçirmekle işin biteceğini sanan, beş yıl bile dayanamayan Doğu Toplumunu refleksidir.

Fetö'ler bitmez. Fetö'lerin bitebilmesi için, Milli Görüşçülerin Gramsci'yi eksik okumalarının bitmesi gerekir. Anlamadıkları, sindirmedikleri kısımları da sindirerek, güçlü bir sivil toplum gerçekten "Millet İradesi"nin yegane yolu olduğunu bilip buna uygun reformları yaparak.

Bu olmadan ortalama on yılda bir ele geçirilecek/geçirilmeye çalışılacak bir devletimiz olur.

Dahası her zaman bu kadar da şanslı olmayabiliriz.

Şansa bırakmamanın yolu da, güçlü bir sivil toplumdur.

Her şart ve şekil altında.

Dünyayı Kurtarmanın Yolu

Dünya kötü bir yer ve elimiz her değişinde daha da kötü oluyor. Hemen herkesin hemfikir olduğu konu bu? Peki dünyayı ne kurtaracak?

Dünyayı al yeşil bir perspektif kurtaracak. İki önemli ideolojinin eklektisizmi. Yeşil ideolojide zengin ve fakirin çevreye verdiği zarar sanki eşitmiş gibi görülüyor. Halbuki Afganistan'da yaşayan birinin karbon salınımına bir yıllık katkısı, Miami'deki bir klima kadar. Veya Ankara Çankaya'da yaşayan bir zengin günde yedi kilo çöp çıkarırken, Mamak'ta bu üç kilo. Dahası, zengin çöpün maliyetini çekmiyor. Maliyeti Mamak üstleniyor, kokusuyla, sineğiyle.

E o zaman eşitlik lazım değil mi? İşte tam da o zaman sosyalizm devreye giriyor. Sosyalizmin Aral Gölü'nü kurutan çevre sorunları, Katin Ormanı Katliamları gibi katliamları değil de, eşitlikçi perspektifi. Bu eşitlikçi perspektif Sovyetler yıkılırken yüz bin Sovyet Vatandaşının 250.000 Dolardan fazla parasının Batı bankalarında ortaya çıkması değil. Daha doğru düzgün bir uygulaması sosyalizmin. Çevre sorunlarında sorunu üretenlerin daha fazla yük aldığı bir sosyalizm.

Doğası gereği sosyal ve çevresel dengesizlik üreten kapitalizm değil dünyayı kurtaracak olan. Veya kapitalizmi dünyada hakim rasyonalite haline getiren, insanı duygularından arınmış, tamamen ekonomik bir hayvan olarak gören liberalizm ideolojisi değil. Amerika'nın dünyadaki yüzde 3,5'luk nüfusuyla dünyanın doğal kaynaklarının yüzde kırkını tüketen hipertketim anlayışı değil.

Kaynakları kendine yetmediği için başka ülkeleri sömüren, önce tür içi tahakküme oradan da trlerası tahakküme neden olan hiyerarşiyi barındıran, azgeleşmiş ülkelerden cennet gibi görülen geleşmiş Ükelere ge neden olan bir dünya değil dünyayı kurtaracak olan.

Dünyayı kurtaracak olan bir ekotopya. Sınıfların uyumunun olduğu, en az üç neslin g etmeden yaşamak zorunda olduğu, sadece kendine yeten ve bu yüzden başkalarını sömürmek zorunda kalmayan, vre sorumlularına sorumluluklarını hatırlatan. hiyerarşinin olmadığı bir ekotopya lazım. Al ve yeşil perspektifi harmanlayan bir ekotopya.

Peki bunu nasıl mı yapmalıyız?

Toptancı yaklaşımlarla buna ulaşmak çok zor. İnan Devrimi gibi ne Doğu ne Batı diyen nc

Dünya Milliyetçiliği ile de ulaşmak mümkün değil. Kitle hareketlerine inanmak da pek gelmiyor içimden. Her kitle hareketi ne kadar idealize edilmiş olursa olsun, geleneksel kurumları ve onların yaydığı değerleri yok edip kendisinininkini oturtmaya çalışarak kendi terörünü ve acılarını yaratıyor.

Eğer toplum kurumların yaydığı bir değerler bütünüyse, biz de kendi kurumlarımızda hiyerarşi ve sömürünün olmadığı, inandığımız değerleri yaşattığımız ve yaydığımız kendi kurtarılmış bölgelerimizi kurup ilerletmeliyiz. Ancak bunu yapabilirsek, toplumsal değer zincirinde kendi değerlerimizi önemli bir yere konumlayabilirsek başarılı olabiliriz.

Eşit ve ayrımcılığın olmadığı bir dünyanın anahtarı, işte tam da bu ekotopyadan geçiyor.

Doğum Karşıtı Hareket Neden Önemli?

İnsanoğlu gezegenin kanseri deniyor. TÜRÜ tükense sevinecek milyonlarca insan var. Bu işin dünyanın sürdürülebilirliği kısmından gelen çağrılar.

İşin bir de etik kısmından yükselen bir çağrı var. Öncülüğünü Güney Affikalı Benatar'ın yapmış olduğu Doğum Karşıtı Hareket. Benathar, insanın doğmasına gerek olmadığını; dünyada acının çok fazla olduğunu; mutluluktan mahrum kalılabileceğini ve bunun sorun olmayacağını ama acının mutlaka çekilmesi gerektiğinden dolayı acı çekilmemesi için doğulmaması gerektiğini söylüyor.

Her ne kadar insanın içinde yaşamaya ilişkin bir içgüdü olsa da, konuştuğum birçok kişi "Hiç doğmamış olmak ister miydin?" dediğimde "Evet" diyor. Aşırı rekabetçi stres çağında gayet de makul bir cevap. Ve hatta birçok kişi "Ömrüm uzun geldi, çok acı var." diyor.

İşin bu kısmının yanı sıra, bir de koruma altındaki çocuklar boyutu var. Uzun yıllardır çocuklar ailede yetişsin diye koşturuyoruz. Ama inanılmaz bir kısır döngü var. Ne kadar talep ederseniz o kadar çok çocuk oluyor gibi. Ebeveynlik becerilerini

yerine getiremeyen binlerce, on binlerce kişi var ve onca çocuk yapmasına rağmen kimse ses çıkaramıyor. Ne adli ne de idari yaptırım mekanizmaları işletilebiliyor bu kişilere.

Hayvanlar için kısırlaştırma oldukça makul görülüyor ama söz konusu insan olunca durum değişiyor. Doğurma ve doğurtma hakkı çok kutsal. Kimse dokunamıyor. Hatta takip ettiğim bir olayda çöplerde vs yaşayan bir kadına farklı farklı birçok kişiyle ilişkisinden mikrosefali hastalığıyla doğan 4-5 bebeği olmasına, bu bebeklerin 4-5 yaşına gelmeden ölmesine rağmen, bu kadına dokunulamıyor. Belki onun da iyiliği için olacak bu ama doğurma hakkının kutsallığı yanında bu ve benzeri birçok patolojik nitelikteki kişi bile sınırlanamıyor. Bunun toplumsal refaha etkileri hiç düşünölmüyor bile.

İşte bu noktada doğum karşıtı hareket önemli. Etiğiyle, ekonomisiyle, toplumsal refaha etkisiyle, çocuk hakları alanıyla, çevresel sürdürülebilirliği ve biyosfere etkisiyle, acısıyla, her yanıyla. Tüm boyutlarıyla bu harekete daha fazla kulak kabartılması gerekli.

Doğum karşıtı hareket bugün oldukça marjinal gelebilir ama önümüzdeki 15-20 yılda oldukça ana akım kısma doğru ilerleyecektir.

Unutmamak gerekir ki, bugünün saçmalığı,
yarının gerçekliğidir.

Kurumlar Önemlidir

Daron Acemoğlu, Milletler Nasıl Başarısız Olur? isimli o müthiş kitabında ABD-Meksika Sınırından bakar ve bir taraf niye bu kadar gelişmişken, diğer taraf yoksulluk içindedir diye sorar ve araştırmaya başlar. Vardığı sonuçsa, en öz anlatımla söylersek kurumların kalkınmadaki önemidir.

Geçen ekonomideki önemli bir paradokstan bahsetmiştim. Easterlin Paradoksu. Gelir arttıkça eşitlik artmazsa mutluluk yoktur. Peki geliri artanlar ne yapmalı diye sormuş birisi?

Geliri artanlar vergisini kaçırmamalı, kurumların gelişimini desteklemeli, sivil topluma katkı sunmalı, sosyal sermayeye yatırım yapmalı, nerede özel mülkiyet varsa orada malın toplumsallaşması var deyip vakfetmeli, toplumsal sorun alanlarında çalışacak kaynakları sağlamalı. Yolsuzluk yapıp yapıp İsviçre bankalarına yatırmamalı. Mezun olduğu okulları desteklemeli. Bir sorunla karşılaştığında benden geçti, ben aştım dememeli, o sorunla başkaları da karşılaşmasın diye sistem kurmaya çalışmalı.

Yapılacak o kadar şey var ki. Yemeksepeti'nin kurucusunun şirketin hisselerini çalışanlarına

dağıtması gibi uygulamalar sığ bir popülizmden başka bir şey değil.

Kurumlar önemlidir. Kurumların oluşumunda toplumdaki herkesin katkısı vardır. Bir toplumdan kurumları ve onların yaydığı değerleri çıkarsanız, toplum dediğiniz koskoca bir et yığını haline gelir. Kurumlar içindeki insanların ağırlığı kadar insandır. Kurumlar üstyapıdır, sistemdir, çatıdır. Bunun çıktısı ise medeniyettir, kalkınmadır. Kurumlar zayıfsa, az gelişmişlik vardır. Bunda da o toplumdaki herkesin payı vardır.

Aydın Mısın?

Prof. Dr. Aykut Namık Çoban'dan aldığım Sosyal Çevrebilime Giriş Dersi eğitim hayatım boyunca aldığım en verimli dersti. Aykut Hoca inanmış bir düşünürdür. Yazdığını yaşar. CV'sine bir işçi çocuğu olarak dünyaya geldi diyecek kadar sahiplenir yazısını. Ders biterken sordu: "Arkadaşlar bu dersi ileride alacaklar için neyi daha farklı yapmalıyız?"

Belki de yüzlerce öğrencisine sorduğu ve hemen hepsinin iki kelime etmeden geçtiği, dijital çağa uyum sağlayamayan 13. yüzyıldan kalma akademik alışkanlıklara karşı benim uzun bir söylencem vardı.

"Hocam" dedim "Profesör, hiç kimse sizi okumuyor." yazısına atıfla, hakemli bir dergide yayınlanan akademik bir makaleyi yalnızca 10 kişi okuyor. Bilimdeki yayın hızı inanılmaz arttı. Bu fikirleri halkla buluşturmamız lazım. Bunun için bazı önerilerim var. İlki, dersi uygulamalı işlemek. Çevre örgütlerine ziyarete gidelim. Örneğin ben Fransa'ya kültürlerarası öğrenme eğitimine gittim. İlk iş herkesi bir farklı kültürlerin çalıştığı bir kuruluşa gönderdiler ve sunumunu yaptırıldılar. Buna benzer şekilde, bizde çevre örgütlerine gitseydik, bir Mamak Çöplüğünü görseydik iyi olurdu hocam dedim.

İkinci olarak, dersi online'a çekebilecek yolları araştırmamız lazım. Bunun ilk yolu öğrenciler arası işbirliğini geliştirecek çalışmalar yapmak. Ortak ödevler hazırlama ve bu hazırlanan ödevleri, okunmaya değer olsun olmasın, internette paylaşma. Büyümeme (Degrowth) teorisini kimse bilmiyor. Burada dokuz kişi okuma yaptık. Size verdik ve gitti. Dil bilmeyen birisinin bu bilgiye erişebilmesi çok zor.

Üçüncüsü, videolar bugün sanal dünyanın en önemli araçları. Keşke ödev hazırlarken akademik çalışma değil, kamu spotu gibi video çektirseydiniz. Bakın dönem içinde beni en çok etkileyen Akıntıya Karşı belgeseli oldu. Biz bunun basitlerini ekipler halinde yapabiliydik. Cebimizde artık her türlü videoyu çekecek telefonlarımız var. Boğaziçi Üniversitesi ile bu yıl biz mesela bazı öğrencilerin kamu spotu çalışmalarına danışmanlık sağladık.

Sonra ekledim. İsveç'te üniversitelerin halkı aydınlatma görevi var. Ülkemizde yok. Ülkemizde düşün dünyası kapalı kapılar ardında. Türk aydını halkına yabancı. Mimar en büyük binayı çizmeye uğraşiyor, mühendis en yüksek binayı dikmeye. Evsizlik, yoksulluk gibi konular aydınının dünyasına giremiyor. Aydın ve fikirlerini fildişi kulesinden halka indirmek gerekli. Toplumun elitleri olan

aydınların toplumsal sorunların çözümünde ana aktör olmaları sağlanmalı.

Yabancılaşmış aydın, olsa olsa daha çok eşitsizlik ve sosyal problem getirir.

Aydın mısın?

Yollar kesilmiş alanlar sarılmış
Tel örgüler çevirmiş yöreni
Fırıl fırıl alıcı kuşlar tepende
Benden geçti mi demek istiyorsun
Aç iki kolunu iki yanına
Korkuluk ol.

Rıfat ILGAZ

Farklılıklara Saygı İçin Muhafazakar Bir Salvo

Farklılıkları zenginlik olarak değil tehdit olarak yorumlamak çok yaygın. Farklı dini, dili, mezhebi, cinsiyeti, kısacası toplumun genelinden bir şekilde ayrışanı toplumun tümüne tehdit görüyoruz.

İşte tam da bu noktada bu konulara muhafazakar açıdan yaklaşan bir arkadaşımız sormuş: "Sabah yeni güne uyandığın zaman aynanın karşısında kendini gördüğünde aklına ilk gelen ne oluyor?"

Ben de cevap verdim: "Allah'ım her gün traş olurken ben aynada bana benzeyen birini görüyorum ve sıkıldım bundan. Allah'ım inşallah bugün beni bambaşka insanlarla karşılaştırırsın. Bambaşka hayatlara rastlarım, dinlerim. Elimden geldiğince bilgimin zekatını verir, dertlerine ortak olmaya çalışırım. İnsan insanı yalnızca insanda tanır. Bana da bunu ihsan eyle."

Farklılıklara saygıyı tüm dünya olarak kaybetmişiz. Halbuki farklı olmamızı Allah istemiş. Eğer Allah'a inanıyorsak bu böyle. Yoksa, Allah'ın hepimizi aynı yaratacak kudretinin olmadığını ima ederiz ki, bu da dinimizce en büyük günahlardan. Kısacası Allah hepimizin aynı

olmasını isteseydi, hepimizi aynı yaratırdı. Buna inanıyorsan, Allah'ın muktedir olduğuna inanıyorsan, farklılıklara saygı duymayı öğreneceksin.

Bu noktada, "Gerçek İslam bu değil." son dönemlerin en çok duyduğumuz sözlerinden. Halbuki İslam, oldukça zengin bir medeniyete evsahipliği yapmakta. Hem de çok dirençli ve kökleri çok derinde bir medeniyet. Batı medeniyetinin Kore ve Japonya'da K-Pop, J-Pop tarzı baskınlığı, Güney Kore'nin nüfusunun son 50 yılda yüzde 25'lere varan oranda hristiyanlaşması, Japonların çoğunun anlamasa da kilisede nikah kıyması gibi örneklerin yanında İslam'ın derinliği ve direnci çok daha iyi anlaşılıyor.

İslam'ın parlak dönemlerindeki en güzel sözlerden birisi, Şeyh Galip'in sözü İslam'ın kapsayıcılığını oldukça güzel anlatmakta.

*"Hoşça bak zatına çün zübde-i alemsin sen,
Merdum-u dide-i ekvan olan ademsin sen."*

*"Kendine iyi bak çünkü alemin özüsün sen,
Kainatın gözbebeği olan insanoğlusun sen."*

İslamı doğru algılamıyoruz. "İslam kolaylık dinidir." diyoruz lafta bırakıyoruz. İnsanları kapsayıcılığını, evrenselliğini unutuyoruz.

Paris'te adam ölmüş, dayanışma için profil resmini Fransız bayrağı yapanlara saydırıyoruz. Hani İslam evrenseldi? Hani insanoğlu kainatın gözbebeğiydi.

Sadece şunu diyemiyor muyuz? "Bir insanın ölümü beni azaltır çünkü ben insanoğluyum."

Daha da diyemeyecek miyiz?

Diyemedikçe de, savaşa son vermedikçe, savaşın bize son vereceğini göremeyecek miyiz?

Fildişi Kulelerinden Çıkmak

İngilizce'de Fildişi Kuleleri (Ivory Towers) diye bir deyim vardır. Lüks işyerleri ile evleri arasında gelip giden beyaz yakalı çalışanları anlatmak için kullanılır bu deyim.

Toplumu dönüştürecek fikirlere öncülük edebilecek bireyler yaşar bu kulelerde. Orta sınıftır fildişi kulelerde yaşayanlar. Toplumsal sorun alanlarını görmezler. Soyutlanmış bir dünyada gider gider gelirler.

Benim işyerimin rengi de tam anlamıyla bir fildişi rengidir. Hem de 25 katlı bir kuledir. Fildişi rengi bir kuledir tam da İngilizlerin dediği gibi.

Ben hep bu kuleye gider gider gelirim tam da benden beklenen gibi.

Tabi bunun dışında da malum işte sivil toplum ve maduniyet çalışmaları, ezilenler, kapitalist sistemsel dönüşüme uyum sağlayamayanlar falan hep ilgi alanım. Kısacası bir yanım takım elbiseler bir yanım ezilenler.

Aslında bu durum normal olan benim için. Bana garip gelense, aslında bana garip gelen birşey

yok. Ama birçok arkadaşına ben çok garip geliyorum.

“Senin ne işim var bu alanlarda? Kariyerine baksana. Bir dil daha öğren, bir yüksek lisans, bir doktora daha yapsana.” sıkça aldığım telkinler. Veya “Ailene nasıl vakit ayırıyorsun?” gibi daha yumuşak eleştiriler.

Evet kabul ediyorum. Kariyerimi ihmal ediyorum. Zaman zaman ailemi ihmal etmek zorunda kalıyorum.

Ama orta sınıf pasifliğinde, kariyerizmin kıskacında, en fazla dilini ısırarak eleştirebilen birisi olarak yaşamak istemiyorum.

Eleştirmek istiyorum. Dönüştürmek istiyorum. Doğduğumdan daha iyi bir ülkeyi, daha iyi bir dünyayı bırakmak istiyorum.

Ben toplumların kalkınmasında başta orta sınıf olmak üzere, bireylerin önemli rolü olduğunu düşünüyorum.

Ben sivil toplum aracılığıyla daha etkili sistemik dönüşümlerin sağlanabileceğini biliyorum çünkü tecrübe ediyorum.

Ben fildişi kulemden sıkça çıkıyorum. Dünyayı ve toplumu tanıyorum. Sistemin doğasındaki yapısal şiddeti görüyorum ve bunu değiştirmeye çalışıyorum.

Arkamda da kimse yok. Ben sadece bana inanıyorum.

Daha çok beyaz yakalı orta sınıfın fildişi kulelerinden çıkması dileğiyle.

Network Sizi Tüketmemeli

Yıllar önce Bilgi Üniversitesi'nin TEGV, Sylvian Laurate Vakfı, Sosyal İnovasyon Merkezi ile ortaklaşa düzenlediği Bilgi Genç Sosyal Girişimciler Yarışmasında Hayat Sende Gençlik Akademisindeki çalışmalarımı Türkiye'nin 10 başarılı sosyal girişimcisinden biri seçilmiş ve uluslararası alandaki yarışmaya ülkemizden aday gösterilmiştim.

Bu yarışmada 3.500 ABD Doları gibi küçük bir ödül ve oldukça kapsamlı eğitim ve mentorluklar vardı. Sosyal İnovasyon Merkezi'nin (SİM) koordinatörlüğünde sürdürülen eğitim ve mentorluklar için o zaman facebook hesabımdan tam olarak şunu söylemiştim: "Vizyonumu ikiyle çarptı."

Tam da o günlerden hatırladığım SİM'in kurucusu Suat ÖZÇAĞDAŞ'ın etkili network kullanımıyla ilgili sözü hala benim çalışmalarına ışık tutar. "Arkadaşlar, networkünüzü etkili kullanmalısınız. Buraya size mentor olarak gelecek kişiler oldukça yoğun kişiler. Yine aynı şekilde zaman içinde sizin de yoğunluğunuz artacak. Birçok yerden konuşma davetleri gelecek. Sizi tanıyanlar, sevenler, takip edenler artacak. Ne networkünüzü

gereksiz işlerle uğraştırın ne de önemsiz işler için arayın. Networkünüzü gerekli olduğu zaman, önemli konular ve işbirliği için aramanız etkili network kullanımı için olmazsa olmazdır. Aynı şekilde sizi de diğer takipçileriniz network olarak kullanırken bu hususlara dikkat edin.”

Suat Hoca'nın yıllar önce belirttiği hususlar aynı şekilde benim de başıma geldi. Zaten küçük olan sivil toplum ve sosyal girişimcilik ekosistemimizde alana yeni girmek isteyen yüzlerce gençle tanıştım. Ya da derneğimizde hedef kitlemizle çalışmalar yaparken yine sayısız gençle çalıştım. Ben networkümü Suat Hoca'nın bana anlattığı şekilde etkili kullanmak için tüm gayretimi gösterirken, başkalarının bu hususlara yeterince dikkat etmediğini görünce de bu yazıyı yazmaya karar verdim.

Başta genç arkadaşlar. Sözüm size. Networküne girdiğiniz insanlar sizin kız arkadaşınızdan ayrıldığınızı neden bilsin ki? Hayatın akışı içindeki en önemsiz detayları onca yoğunlukla boğuşan bu insanlara aktarmanızda ne fayda var?

Bilgi Ödülleri eğitimlerinde örneğin ben Hülya Denizalp, Serra Titiz, Suat Özçağdaş gibi isimlerle tanıştım. Hülya Abla'yla kaç yıldır ortaklaşa kamp düzenliyoruz. Serra ile çok farklı projelerin içinde yer aldık. Suat Hocam'a anlamadığım birçok

konuda sorular sordum zaman içinde. Yılda ortalama bu kişilerle görüşme ortalamamız ise, 2-3 e-posta ve telefon görüşmesinden ibaret. Buna facebook'taki 10-15 beğenmemizi ekleyin. Tümü bu. Ama bu demek değil ki, biz birbirimizi sevmiyoruz, saymıyoruz. Aksine çok seviyoruz ve de çok ciddi bir ilişkimiz var ;)

Kısacası, etkili network kullanımı sivil topluma yeni girenler için olmazsa olmazlardan. Bunu öğrenirseniz işin yarısı bitmiş demektir. Diğer yarısı da, sizin azminiz, vizyonunuz ve çalışkanlığınızla ilgili. Yolunuzun açık, gücünüzün bol, networkünüzün etkili kullanıldığı bir sosyal fayda yolculuğunuz olsun.

Sivil-İz Bırakmak. Ama Nasıl?

Hayat Sende'nin sivil alanda yaptığı çalışmalarda karşılaştığı sorunları, sivil topluma ilişkin Hayat Sende'nin bakış açısı sıkça sorulmakta. Özeti aşağıda.

Öncelikle Türk sivil toplumunun hemen her kesiminde kariyerizm eğilimleri çok baskındır. Sivil oluşumlar yoğun şekilde siyasi bir görüşe angaje olmaktadır. Bu durum, sivil toplumun partilerüstü olması gereken anlayışına ters düşmektedir. Ayrıca, sivil toplum kuruluşları çoğunlukla tek kişiye dayalı yapılar olarak teşekkül etmektedir. Bu haliyle bu oluşumlar ordusuz generallere benzemektedir. Tek kişiye dayalı oluşumlarda sorun hakkında farkındalık oluşturmaya dayalı sivil mantıktan ziyade, birilerinin işini çözmeye dayalı popülizm yaygınlaşmakta ve bu durum gerek kamu gerekse toplumla sağlıklı diyalog kanallarının kurulmasını zorlaştırmaktadır. Bunun yerine, sorun çözücü değil, sorun önleyici mekanizmalara odaklanılması gerekmektedir.

Sivil toplumun diğer bir önemli sıkıntısı da, amaçlarını gerçekleştirmeye yetecek miktarda kaynak geliştirememesidir. En önemli

öz kaynaklardan olan üye aidatı temelli örgütlenme bilinci çok zayıftır. Bu durum sivil toplum kuruluşlarını dış kaynaklara bağımlı hale getirmektedir. Özellikle son dönemde hızla yaygınlaşan proje mekanizmaları yoluyla kaynak devşirme, sivil toplum kuruluşlarını hedef kitleden ve ana amaçlarından uzaklaştırmaktadır. Bu durum, açık bir şekilde sivil toplumda hibe avcılığının yerleşmesine neden olmuştur. Hibe avcılığıyla etkili bir şekilde mücadele edilebilmesi için ise, sivil topluma yönelik vergi avantajları sağlanması, kendi özkaynaklarını yaratabilmesi, devletin mali despotizminin bu kurumlar üzerinden kalkması gerekmektedir. Öte yandan, Türkiye'deki vakıfların büyük çoğunluğunun hak temelli olmaktan ziyade hayır işleri yapmaya odaklandığı görülmektedir. Vakıflar bu amaçlar doğrultusunda bağış toplayabilmektedir. Vakıfların bağış toplayabilmesi, büyük çoğunlukla hak temelli örgütlenme yapan derneklere gidecek kaynakları azaltmakta ve bu durumda sivil katılım düşmektedir. Batı ülkelerinde çok yaygın olarak kullanılan belli bir amaca herkesin kaynak aktarması (crowdfunding) ve sosyal girişimleri fonlayan yatırım fonları gibi uygulamalar da yeterince yerleşmiş değildir.

Sivil toplumun diğer bir kronik problemi de, alandaki kurumsal kapasitelerin zayıf olmasıdır. Bu zayıflığı gidermeye yönelik yenilikçi

mekanizmalar yoktur. Halbuki sosyal farkındalığı ve insan kaynağı kalitesi yüksek insanların bulunduğu sivil toplumda ağ ilişkileri yoluyla çok kapsamlı bir dönüşüm başlatılabilir. Avrupa Birliği tarafından desteklenen Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Sivil Toplum Kuruluşları Teknik Destek Mekanizması gibi mekanizmalar ülke sivil toplumuna oldukça elitist bir açıdan yaklaşmaktadır. Belirtilen ağ kuruluşlarının aşırı profesyonel ve hedef kitleden uzak olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Kurumsal kapasite bağlamında önemli bir eksiklik de sivil toplum kuruluşlarında planlama anlayışının yetersizliğidir. Bu durum sivil toplum kuruluşlarının vizyon ve misyonlarının belirsiz olmasına neden olmaktadır. Ayrıca, birbirine entegre bir şekilde planlama, programlama, bütçeleme ve raporlama yapılamamaktadır. Zaten sivil topluma ilişkin toplum ve devlet nezdinde varolan güvensizlikle beraber sivil toplum kuruluşlarının şeffaflık yerine içe kapanmayı seçmesi sorunu kronikleştirmekte ve bir kısır döngüye neden olmaktadır. Bu durumun önüne geçilebilmesi için mevzuatta değişiklikler yapılması ve sivil toplum kuruluşlarının bütçelerinin ve faaliyet raporlarının internet sitelerinde yayınlanması sağlanmalıdır. Öte yandan, etkili bir raporlama sisteminin kurulmasının etki analizi ölçümü yapılmasını ve

sağlanan sosyal ve çevresel faydayı sağlamada kilit rol oynayacağı unutulmamalıdır.

Sivil toplum kuruluşlarının kurumsal kapasitelerine ilişkin bir diğer sorunda, gönüllü yönetimi kapasitelerinin çok az olmasıdır. Gönüllü, bir sivil toplum kuruluşunun toplumla bağ kurduğunu, anlaşıldığını, sahiplenildiğini göstermesi açısından çok önemlidir. Türk sivil toplumu henüz bunu idrak etmekten uzaktadır. Bunun yerine sivil toplum yöneticileri gönüllü bilincinin olmaması, gönüllülerin çabuk sıkılıp yorulduğu gibi söylemleri dile getirmektedir. Bu alanda kapasite geliştirilebilmesi için gönüllü yönetiminin tam zamanlı bir iş olarak anlaşılması, iletişim, koordinasyon ve kaynak geliştirme alanında deneyimli kişilerin bu alanda çalışması gerekmektedir.

Sivil topluma ilişkin bir diğer eksiklik de, kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) uygulamalarına ilişkin standartların yerleşmemesi ve özel sektörün bunu özümseyememesidir. Birçok durumda, sivil toplum kuruluşlarıyla iletişime geçen şirketler orantısız taleplerde bulunmaktadır. Bu durumun önüne geçebilmek için, Batı ülkelerinde olduğu gibi, KSS'den sorumlu en az daire başkanlığı düzeyinde merkezi bir otoritenin teşekkül ettirilmesi gerekmektedir. KSS raporlamalarının halka açık olması da alana

ilişkin şeffaflığı artıracaktır.

Türk sivil toplumunda ayrıca, hayır hasenat yaklaşımı çok yaygın şekilde gözlenmektedir. Bu yaklaşım kendisini binaya ve restorasyona bağışta göstermektedir. Bu durum bağışçıların oldukça kolayına gelmektedir. Bu ise, ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınması arasındaki farkı açmaktan öteye geçmemektedir. Ülkelerin insan kaynağı kaliteleriyle rekabet ettikleri bir çağda hala binaya bağış yapılması gibi uygulamaların yaygınlığı anlaşılammaktadır. Eğitime yüzde 100 destek kampanyasında olduğu gibi eğitimden sorumlu Bakanlığın çıkarttığı mevzuatta bile bu durumun yaygın olduğu görülmektedir. Bunun yerine, soyut alanlar olan çevresel ve beşeri kaliteye destek mekanizmalarının ve bilincinin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Sivil topluma ilişkin diğer bir önemli nokta da, yetenekli, iyi eğitimli, yöneticilik kapasitesini haiz insanların alana yönelmemesidir. Sivil toplumda kariyer olabileceği düşünülmemektedir. Bu kimseler tarafından alana verilebilecek mentörlüğün bile sivil alanda büyük dönüşümler sağlayabileceği aşıkardır. Özel Sektör Gönüllüleri Derneği ve SGK Gönüllüleri gibi oluşumların artarak devam etmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bununla birlikte, sivil topluma yönelen kaliteli

insan kaynağının iç gelişmelerle uğraşmaması, yıldırlmaması, çay-kahve getir-götür işlerinde kullanılmaması gerekmektedir.

Sivil toplumun sosyal kampanya yönetimi konusunda kapasite geliştirmesi gerekmektedir. Özellikle bu alanda büyük bir eksiklik göze çarpmaktadır. İçinde bulunduğumuz ağ toplumunun nimetlerinden en iyi şekilde yararlanması gereken sivil toplumda buna ilişkin farkındalığın artırılması gerekmektedir. Sosyal ağların bedava olması, etkili sosyal ağ yönetme becerisini edinemeyen sivil toplum yöneticilerinin zaman içinde sosyal medya stresine girerek bu alandan uzaklaşmaları ve sosyal ağ yönetimini beraberinde getirmektedir. Bu alanda yürütülen eğitim ve kapasite geliştirme çalışmalarının artırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Sonuç olarak, üçüncü sektör olduğu belirtilen, verimlilik çarpanı yüksek olduğuna inanılan, 21. yüzyılda kariyerin ve en etkili öğrenmenin sivil toplumdaki geçeceği belirtilen bir alanda Türk sivil toplumu emeklemekten yürümeye geçerken, hala yarım adamın yarım adımlarıyla yol almaktadır. Türk sivil toplumunun hak ettiği şekilde üçüncü sektör olabilmesi için önemli bir paradigma değişikliğine ihtiyaç vardır. Bu çalışma, Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği'nin sivil yolculuğunda karşılaştıkları zorluklar ve edindiği

tecrübelere dayanarak hazırlanmış olup, bu paradigma değişikliği arayışlarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Paradigma değişirse, Türkiye değişir, insan değişir, gezegen değişir.

Değiştirmek umuduyla.

Sosyal Sorunlar İçin Yenilikçi Neler Yapılabilir?

1. Genel olarak Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) projeleri geçmişten günümüze değişim göstermiştir.
2. Şirketler tarafından ilk olarak sadece para desteği vermek olarak görülen KSS'ler, sonraki yıllarda Şirketin misyonuna uygun alanlarda projeler yürütmesi şekline bürünmüştür. Örneğin, sıhhi tesisat alanında çalışan bir Şirketin, Meslek Lisesinin ilgili bölümünün teknik altyapısını güçlendirmesi ve öğrencilerine staj ve işbaşı programı başlatması buna örnek verilebilir.
3. KSS projelerinin Şirketler için faydaları aşağıdaki gibidir:
  - a. Çalışanların aidiyetini artırır.
  - b. Şirketin karşılaştığı kriz anlarını toplum gözünde edinilen meşruiyet nedeniyle daha sorunsuz atlatır.
  - c. Marka sadakati sağlar.
  - d. Kar marjlarının artmasını sağlar.

4. Günümüzde KSS projelerinin Kurumsal Sürdürülebilirlik Stratejilerine evrildiği görülmüştür. Bu yapıda, şirket önce çalışanlarının gönüllü olmasını istediği sivil toplum örgütleriyle (STÖ) bire bir görüşür ve STÖ'leri belirler. Şirket tarafından çalışanlarına gönüllü çalışabilecek STÖ'lerin duyurusu yapılır. Şirket çalışanları gönüllü çalışmak istediği STÖ'yü seçmesinin ardından, şirket tarafından şirketin çalışanına haftada 4 saat gibi belirli saatler izin verilir. İzinli olan çalışan saatler, şirket çalışanının doldurması gereken mesaiye dahildir. Çalışan haftada kırk saat çalışıyorsa, 36 saati şirkette, 4 saati STÖ'de geçirmektedir. Çalışanların STÖ'de çalıştığı saat başına, şirket tarafından STÖ'ye bağış yapılır.
5. Kurumsal Sürdürülebilirlik Stratejisi doğrultusunda bir diğer çalışma da, şirket çalışanlarının kurum içinde ücretli parti, maskeli balo gibi etkinlikler düzenlemesi vasıtasıyla, herhangi bir STÖ'nün bir projesine destek vermesidir.
6. Kurumsal Sürdürülebilirlik Stratejisi doğrultusunda bir diğer çalışma da, şirket çalışanlarının maraton koşuları gibi koşularda bir STÖ ve proje için koşu takımı

çıkarmasıdır. Koşu takımı aracılığıyla hem farkındalık yaratılması hem de bağış toplanması sağlanmaktadır. Her yıl İstanbul Maratonunda 500'den fazla şirket, koşu takımı aracılığıyla bir STÖ veya proje için koşturmaktadır.

7. Kurumsal Sürdürülebilirlik Stratejilerinin KSS'ye ilaveten en önemli faydası, çalışanların katılım sağlayacağı etkinlikler vasıtasıyla, şirketin farklı departmanları arasında sinerjinin oluşması, bilgi akışının artması ve inovasyon süreçlerine katkıda bulunmasıdır.
8. Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Kurumsal Sürdürülebilirlik Stratejilerinin yanında son dönemde öne çıkan bir yaklaşım da, sosyal inovasyonu desteklemektir. Örneğin, Birleşik Arap Emirliklerinde Drone For Good (İyilik için Drone) isimli bir yarışma düzenlenmektedir. Yarışmayı kazanan 100 bin ABD Doları ödül verilmektedir. Bu yarışmasının bir kazananını eski bir NASA mühendisi olup, drone aracılığıyla ağaçlandırma yapmayı öngörmektedir. Detaylı bilgiye buradan ulaşılabilir. <http://www.dronesforgood.ae/>

9. Bir diğer örnek ise, Wolswagen'ın yürüttüğü Fun Theory'dir. Fun Theory, ceza yerine eğleneyle insanların daha etkili bir Şekilde gdleneeğini savunmaktadır. Fun Theory hakkında detaylı bilgiye buradan ulaşilabilir. <http://www.thefuntheory.com/>
- 10.Ülkemizde ise Boyner Holding tarafından sosyal inovasyonu desteklemek amacıyla, sosyal sorunların czmn destekleyen girişimcilere kitle fonlama platformu www.bulusum.biz oluşturulmuştur. Boyner Holding başarılı girişimcilere ayrıca kendisi de fon vermektedir.
- 11.Sosyal inovasyonu desteklemek amacıyla sivil toplum örgütleri veya gruplarının ortak calışabileeği alanlar da ortaya cıkmaaya başlamıştır. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Kuluçka Merkezi, TED niversitesi istasyon gibi son dönemde calışmalarına başlamıştır. Bu merkezlerde calışan örgüt ve grupların hem birbirinden öğrenmesi ve vizyon transferi gerçekleştirmesi hem de ortak eğitimler alması sağlanmaktadır.
- 12.Sosyal inovasyon bağlamında ülkemizde süregiden bir calışma da, SAP firması tarafından Ashoka Vakfıyla birlikte Hızlan-Fark Yarat programını

oluşturmasıdır. Bu programda teknoloji tabanlı sosyal sorunların çözümünü destekleyen genç sosyal girişimciler desteklenmektedir. Örneğin, Otsimo, otizmli çocuklar için öğrenme kabiliyetini artırmak amacıyla eğitimciler ile birlikte yaratılan oyun bazlı bir aile - çocuk uygulaması olarak bu yapı tarafından desteklenmektedir.

13.Sosyal Girişimcilik ve Sosyal İnovasyonu destekleyen yapılar da son dönemde emeklemekten yürümeye geçmeye başlamıştır. Sosyal girişimcilikte ağları etkili kullanmak oldukça önemlidir. Ülkemizde oluşmaya başlayan ağlar ise, Sabancı Vakfı Fark Yaratanlar, Ashoka Vakfı Sosyal Girişimciler Ağı, Bilgi Genç Sosyal Girişimciler Ağı, Sosyal Girişimci Genç Liderler Ağı gibi ağlardır. Uluslararası alanda da birçok ağ sosyal girişim ve sosyal inovasyonu desteklemektedir.

14.Sosyal sorunların çözümü için yenilikçi uygulamaları sürekli aramak ve geliştirmek için ülkemizde daha çok çalışılması gerekmektedir. Bu yazının bu çalışmalar için ufuk açması dileğiyle.

Ölümcül Yardımların Neresindesin?

Bazen izlediğim videolar veya okuduğum yazılar kafamda bir çok ampulün yanmasına neden olur. Tıpkı Türkçe'ye Hayat Sende Gönüllüsü Merve Özmeral tarafından kazandırılan şu videoda olduğu gibi.

http://www.ted.com/speakers/nadine_burke_harris_1

Videonun bir kısmı uzun zamandır topluma anlatmak istediğimiz ama tam da kendimizi ifade edemediğimiz kiyafetsiz kelimelerin bir derlemesiydi:

“Eğer sen bir doktorsan ve aynı kuyudan su içen 100 çocuğa bakıyorsan ve bu çocuklardan %98'i ishal oluyorsa, işine devam edip üst üste pek çok doz antibiyotik reçetesi yazabilirsin ya da bu işin üzerine gidip "Bu kuyuda ne var?" diyebilirsin.”

İşte Hayat Sende olarak yıllarca “yuva” ve “yurt” diye bilinen “Çocuk Koruma Sistemi” için bunu yapmaya çalıştık. Sorunların köküne inmek,

sorunları yapı-söküme uğratmaya çalışmak, ve bu sayede sistemsel bir paradigma değişikliğine öncülük etmeyi ana amacımız.

Bu amaç doğrultusunda yürürken yıllar önce Çocuk Koruma Sisteminde yer alan ülkenin en büyük sivil toplum kuruluşlarından birine sunum yapıp fikirlerimi aktardıktan sonra aynen şu tepkiyi almıştım: "Ama sizin dediklerinizi yaparsak bize kimse bağış yapmaz ki!"

Sivil toplum kuruluşları için işin kolayı binaya ve arabaya bağış yapmak. Ülkenin dört bir yanında holding vakıflarının inşa ettiği binalar bunun en iyi göstergesi. Veya ambulans veya servis başışlamak gibi başışlar yaygın ve kolay. Bu güçte olmayan sivil toplum kuruluşları ise, küçük ölçekli başışlar toplayıp yardımlar yapıyor.

Dahası, ne büyük ne de küçük sivil toplum kuruluşları yaptığı yardımların etki analizini yapmıyor, yapamıyor. Alanımızda çalışan örgütlerin çoğunun yaptığı başışların "ölümcül yardım (dead aid)" olduğunu bizler biliyoruz. Bizim bilmemizin dışında uluslararası literatür de söylüyor.

Bilinen, alışılan ve kolayına gelen yaklaşım sivil toplumda halen yaygın bir paradigma. Halbuki kapitalist sistemi sorgulamak, sistemin doğasındaki yapısal şiddeti ele almak ve ters yüz

etmek gerekli. Galtung'un bir terimi olan yapısal şiddet, bireyin potansiyelini gerçekleştirmesini engelleyen her şey.

Yapısal şiddeti ters yüz etmek ise, ancak kuyuya kafanızı sokmakla sağlanacak bir şey. Bunun dışındaki her şey, bireysel, kurumsal, toplumsal veya devletsel vicdanını rahatlatmak, halkla ilişkiler yapmak, toplumsal statü kazanmak, daha çok kar elde etmek gibi amaçlarla yapılan işler.

Kısacası, sistemsel dönüşümleri hedeflemeden yapılan yardımlar, toplumun refahına katkı sunmak yerine, toplumun refahından çalan yardımlar.

Şimdi, ya hep birlikte sistemi sorgulayıp dönüştürelim, ya da kısa vadeli vicdan rahatlatma eylemleriyle uzun vadede toplumun kıt kaynaklarından ve refahından çalmaya devam edelim.

Karar sizin...

İki Akademi: Khan ve Hayat Sende

Yıllar önce üniversite sınavı sonrası tercih yaparken kendisi de öğretmen olan ablamla tatildegdim. Ablam benim öğretmen olma isteğime karşı çıkıyor ve yabancı dilde eğitim veren bir bölüme girmemi istiyordu. Sonunda onun dediği oldu ve Uluslararası İlişkiler bölümünü bitirdim.

Peki bu durum benim öğrenme ve öğretme azmimi yaraladı mı? Biraz geciktirdi ama sonrasında Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği'ni kurmama ve binlerce gencin burada eğitim almasına yol açtı.

Hayat Sende'de alaylı denilecek şekilde, biraz da el yordamıyla eğitim verme süreçlerini ele aldık. Etrafımızda eğitim alanında dönen yaklaşımları inceledik ve kendi bünyemize uyarlamaya çalıştık. Bunun sonucunda da Ankara'da sivil topluma insan kaynağı sağlayan yapıların en etkililerinden birisi olduk.

Yaptıklarının değil, yapacaklarının toplamı olmayı ilke edinmiş Hayat Sende'yle bu yılki etkinliklerimiz öncesi eğitimle ilgili dünyada söz sahibi, yenilikçi isimlerin kitaplarını taradım. Uzun

bir sınav dönemine girmeden önce de bu kitapları bir solukta okudum. Bloga yazmak da bugüneymiş.

Aldığım kitapların ilki Salman Khan'ın dünya okuydu. Eğitimi bambaşka bir perspektifte ele alan Khan, bugün dünyadaki en önemli sosyal girişimcilerden. Khan Academy'nin yolculuğunu anlatan kitap, Sezai Türkeş Fazıl Akkaya Bilimsel ve Teknik Yayınları Çeviri Vakfı tarafından Türkçe'ye çevrildi ve Yapı Kredi Yayınları tarafından basıldı. Khan Academy dünyanın en büyük online eğitim merkezi. Her yıl sekiz milyon öğrenci bu akademiden eğitim alıyor. Benim içinse Khan'ın önemi Hayat Sende Gençlik Akademisi'nde karşılaştığım bireysel sürdürülebilirlik konusunda Khan'ın zorluklarıyla benzeşen zorluklarımız, Khan'ın Amerikan rüyasına sahip olduğu işini bırakması, benim gibi evli ve iki çocuklu oluşu, bir masa, bir dolapla başladığı yolculuğunda uzun bir mücadelenin ardından tam bırakacağı anda yepyeni kapıların açılması, Bill Gates'in en sevdiği öğretmen haline gelişi.

Hayat Sende'de ben ve ekibimiz de aynı yoldayız. Aynı ikilemler, dönüşümü zorlamaya çalıştığımız anda kolektif bir yıldırma mücadelesi, sıkça yaşanan mali sıkıntılar da Hayat Sende'nin ve benim ayrılmaz parçalarımız. Khan Academy gibi

uzunca süre bu sirkülasyonun içinde boğulmamız, ne ölmemiz ne de düze çıkmamız hala bizim için önemli umutlar.

İşime ara verecek oluşum, yalnız kendimi değil ailemi de düşünmek zorunda olmam gibi içsel gelişmelerim ve tam da ihtiyacım olan bir anda karşıma çıkan Khan Academy'nin başarı öyküsü bana ilaç gibi geldi. Size de gelmesi dileğiyle.

Hep dediğimiz gibi, ne kadar çok esinlenirseniz, o kadar çok esin verirsiniz. Ben esinimi aldım. Darısı başınıza.

Gençliğin Medyada Temsili Sorunlu

Medyanın günümüzde insanların hayatları üzerindeki etkisi çok güçlü. Ve hatta ideolojik bir aygıt gibi, insanın söz, duygu, düşünce ve eylemlerini biçimlendiriyor.

Bir grubu dışlaması, örselemesi, potansiyelini küçük görmesi ve topluma algılatması medyanın gücünde saklı.

Medya tiraj kaygısıyla belli odakları hedef alarak sosyal sorumluluktan uzak davranarak toplumda yanlış bir imaj oluşturuyor.

Etnik, cinsel, sosyo kültürel, ekonomik olarak birçok grup medyanın bu asimetrik gücünden nasibini alıyor.

Gençlik de buna istisna değil!

Nasıl mı?

Benim ergenliğimde mafyavari dizilerde Aynalı Tahir'ler, Yusuf Miroğlu'lar vardı gençlerin önünde rol model olarak. En iyi rol modellerden birisi de, yanık sesiyle Küçük İbo'ydu. Ve hatta 13-14 yaşına rağmen o bile paltoluydu.

Medyanın onlara sunduğu şekilde rol modellerine benzemeye çalışan gençler içi boş siyah paltolarıyla, kolları iki yana kasılarak yürürlerdi.

Sonrasında Biri Bizi Gözetliyor'lar geldi. Miroğlu'ya da Aynalı Tahir'e de rahmet okuttular.

Caner'ler Tülin'ler sadece tüketim odaklı hücrelerinde, herkesin herkese savaşını sergilediler. Dostluk, gençlik, dayanışma laf-ı güzaftan ibaretti.

Ve sonra da, Hayat Bilgisi, Kampüsistan ve Kavak Yelleri geldi. Gençlik sadece tüketim odaklı, lak lak peşinde, üretmeyen ama tüketen, çalışmadan derslerini geçen, bir garip kadın erkek ilişkilerine bulaşmış bir şekilde yansıtılıyordu.

Gençlik üretken olarak temsil edilemedi!

Kısacası medyada gençlik hiç üretken olamadı. Medyada gençlerin hiçbirisi, fikir öncüsü, hakları için mücadele eden şekilde yansıtılmadı.

Medyada sosyal sorumluluk bilincinde bir genç temsil edilmedi. Gönüllülük çalışmalarında bir genç medyada hiç mi hiç olmadı.

Dünyayı turlayan, hayallerinin peşinden koşan, yabancı arkadaşları olabilen ve bunlarla konuşabilen, yenilikçi ve girişimci gençlerden medyada eser yoktu.

Gençsen tüket!

Yarı muhafazakar yarı otoriter kültürümüzde, gençliğe en fazla tüketmek için izin verildi. Medyaya da gençlerin daha fazla tüketimini pohpohlayacak reklamları pompalaması rolü biçildi.

Ötesinde ise, "Nüfusunun yarısı genç, AB bize muhtaç" gibi nutukların arasında ülke, genç işsizliğinde dünya liderleri arasında, amaçsız, üretmeyen, yabancı dil konuşamayan, dünyayı ve kurumları tanıyamayan bir gençlikle milenyuma girdi ve öyle de devam ediyor.

Devlet korumasındaki gençlerin medyadaki temsilinde mesafe kaydetmiştik.

Her zaman dediğimiz gibi, umut da yeşermiyor değil hani!

Geçen yıl, Hayat Sende ile devlet korumasındaki gençlerin medyadaki temsilinin analizi ile ilgili bir çalışma yaptık.

Yuva ve yurtlardaki çocuk ve gençler, kristallenmiş resimler arkasında, suçla ve fuhuşla ilişkilendiriliyordu. Sanki başarısızlık çocukların ve gençlerin kaderiymiş gibi yansıtılıyordu.

Çalışmanın sonuçlarını medya yöneticileri ile paylaştık ve olumlu sonuçlar da aldık. Çok küçük bir hedef kitleyle çalışmamıza rağmen, medya yöneticilerini ve çalışanlarını birçok konuda ikna ettik.

Gençliğin temsilini değiştirmek elimizde!

Peki Hayat Sende'de yaptığımızı, neden nüfusun yarısı olan biz gençler yapamıyoruz?

Neden medyada gençliğin temsilini yapı söküme uğratıp sorgulayamıyoruz?

Görünmeyen güç odaklarıyla, Don Kişotvari bir şekilde mücadele edip, farkındalık ve fark yaratamıyoruz?

Bize sunulanı değil, kendimizin nasıl sunulmasını istediğimiz şekilde çalışmıyoruz?

Ve bunların tümünü yapmak yerine, kendimizi çok mu çok güçsüz görüp, bize dikte edileni kabul ediyoruz?

Neden bir takım sosyal sorumluluk sağlayacak projelere yeterince destek olmuyoruz?

Hayatın her alanında gençlere bu kadar ihtiyaç varken neden onları görmezden geliyoruz?

Eğer öyleyse unutmamalıyız ki, "**İnsan, tarihin yapıcısıdır.**"

Diş Ağrısı

Sivil toplumda yer almak isteyen sosyal farkındalığı yüksek birçok insan kendileriyle ilk konuşmamda hemen dernekleri suçlamaya başlıyor. Dernekler biz onlara ulaşırsak ulaşıyor. Biz ulaşmazsak, bize ulaşmak için çalışmıyor.

Bugün yine sosyal farkındalığı oldukça yüksek ve nüfuzlu bir hanımefendiyle konuştuğumda da aynı şikayeti dile getirdi.

Halbuki sivil toplumun kronik problemlerinden haberdar olunabilse, dernekler suçlanmayacak. Bu kronik problemlerin başında da ne kadar etkili olursak olalım, derneklere ulaşmak isteyen hedef kitlelerin sadece başları sıkışınca ulaşmak istemesi. Bu diş ağrıyan bir insanın diş doktoruna acilen ulaşmak istemesi gibi bir şey.

Peki ya diş ağrısı geçince ne oluyor?

Uzun yıllar sivil toplumdaki yöneticilik deneyimlerim gösterdi ki, diş ağrısı geçince veya diş ağrısı sorununa kökten çözüm bulduğunuzda, çözüm sunduğunuz hedef kitledeki kişi bir daha dönüp bakmıyor. Siz de sivil toplumun kronik problemleri ile yeniden baş etmek zorunda

kalıyorsunuz. Üye olun, aidat verin veya sorunu siz de sahiplenin dediğinizde, bir Ortadoğu kültürü bakış açısında size küçük bir bağış yapıp ortadan kaybolunuyor ve kendisini unutturuyor.

Bu kronik problemleri tek başınıza Don Kişotvari bir şekilde, bireysel sürdürülebilirliğiniz ölçüsünde çözmeye çalıştıkça çalışıyor ve elinizden geleni tüm idealizminizle yapıyorsunuz. Ta ki bir başka dişi ağrıyan size ulaşincaya kadar.

Kurumsal sürdürülebilirlik hedef kitle el vermeden gerçekleştirilemez.

Sivil toplum, hedef kitlesine hizmet sunmak için var. Ama hedef kitlenin de sunulan hizmetin ardında sorunu sahiplenmesi, benden sonrası tufan dememesi gerekiyor. Kendisinin karşılaştığı bir sorunla, başkasının da karşılaşmaması için sistem kurmaya odaklanması gerekiyor.

Bireysel sürdürülebilirlikle idealistçe çalışanlara omuz vererek, kurumsal sürdürülebilirliği sağlamak gerekiyor.

Unutmamalıyız ki toplumsal kalkınma, bir organizasyonel kapasite meselesidir. Kurumsal sürdürülebilirliği olan örgütsel yapılar kurmak, hedef kitleden, soruna doğrudan muhatap olan kişiler olmadan sağlanamaz.

Hele de sosyal girişimcilikte ve toplumsal dönüşümde sorunları yaşayanların "gerçek" hikayeleri yaşadığımız iletişim çağında bunca önemliyken.

"Gerçek" hikayelerin toplumsal dönüşümde nc olduğu günlere.

Empati ve Yöneticilik

Yıllar önce üniversiteden mezun olduğumda bugün aynı pozisyonda olanların 9 bin TL maaş aldığı bir pozisyona yönetici olarak işe başlamıştım. İşim Kalkınma Ajansında birim başkanlığıydı. Üniversite yılları boyunca hayalini kurduğum kamudaki Dış Ticaret Uzmanlığı işinin maaşı ise bunun yanında oldukça düşük kalıyordu. Dış Ticaret Uzmanlığı sınavına da başvuru yapmış, Kalkınma Ajansına başladığımanın ertesi günü yapılacak olan Dış Ticaret Uzmanlığı sınavına gitmemiştim. O günkü bakış açım idealizm ve pragmatizm karışımıydı. Yerel bir örgütte kalkınma alanında çalışacaktım. Maaş da iyiydi. Daha ne oldu?

Değerlendirmelerimi yanlış yaptığımı zaman geçtikçe anladım. Ajansın ilk personelleri bizdik. Her şey mevzuatta yazılı olmasına rağmen, henüz kurumsallaşma adına çalıştığım işyerinde hiçbir şey yoktu. Egosu yüksek bir yığın insanın içinde var olma savaşı veriyordum. Ben lisans mezunuydum. Altımda ise Amerika'da master ve doktorasını yapmış, yedi yıl Birleşik Arap Emirliklerinde akademisyenlik yapan kişiler vardı. Vizyonlu, çalışkan ve idealist, bir o kadar da tecrübesizdim. İnsan yönetmeyi bilmiyordum.

Herkesin herkese savaşı gibi bir ortamda, yalnızca altı ay içinde tükenmişim. Ve bir gün yöneticime idareciliği bırakmak istediğimi, sıradan bir uzman olacağımı belirttim. Oldum da.

Sonrasında ise, hayallerimin peşine düşme vaktiydi. Yaklaşık altı ay sonra Dış Ticaret Uzmanlığı sınavına başvurduğum ve kazandım. Maaşım yarıya düşecekti. Kurumsallaşmanın oldukça yüksek olduğu, kamudaki en iyi kurumlardan birine atanmışım. Burada artık devlet terbiyesi, teknik bilgi, uluslararası kuruluşlarla çalışma, kaliteli yöneticileri gözlemlene gibi oldukça fazla fırsatım olacaktı.

“Başkalarını tanıyan bilgi edinir, kendini tanıyan akıllanır.” diye Lao-Tzu’nun bir sözü var. Ben kendimi tanıyacaktım. İnsanın kendini tanıması uzun bir yolculuktur ve Dış Ticaret Uzmanlığına başladığımda kendimi tanıma için yollar aramaya başlayacaktım.

İlk olarak kendime dediğim şu olmuştu: “Ben bir daha asla herhangi bir yöneticilik kadrosuna Kalkınma Ajansında yakalandığım gibi hazırlıksız yakalanmayacağım.” Bunun için yapmam gerekeni de biliyordum. Sivil toplum hataları çok daha vicdanlı bir şekilde hoş görebiliyordu. Sivil topluma girecek, burada ekip çalışması, iletişim, yöneticilik, liderlik gibi vasıflarımı geliştirecektim.

Tümünü yaptım da. İşte Hayat Sende yolculuğum böyle başladı.

Kamudaki yöneticilerimi gözlemlemeye devam ettim. Esin aldığım ve Bakanlığın en sevilen yöneticilerinden birisine bir gün yöneticiliğın dinamiklerini sormuştum. Cevabı ise, "Yönetici olursun. Altındaki personelin üçte biri iyi, üçte biri orta, üçte biri de kötüdür. Almanya'da ticaret müşaviri olarak çalıştığından dolayı Almanya örneğı vererek, "Almanya'da işler kurumsallaşmıştır. Yöneticiliğın yüzde 80'i bilgi ve beceri, yüzde 20'si insanla uğraşmadır. Türkiye'de ise yüzde 20'si bilgi ve beceri, yüzde 80'i insanla uğraşmadır. Türk insanı duygusaldır. Kurumsallaşma yoktur. Empatinin yüksek olması şarttır. Bizim yöneticilerin çoğı roman falan okumaz. Etrafında görür 20-30 adam. "*Ben insan sarrafıyım.*" der. Empati yapabilmek için bolca roman okumalı yönetici. Aksi takdirde ne insan yönetebilir, ne de başarılı olabilir. Sadece olduğunu sanır."

Hayatın derslerinden biriydi. İlk işime girerken sadece teknik yayınları severek okuyarak girmiştim. Roman ve edebiyata ilgim kısıtlıydı. Sonrasında roman okumaya da başlamıştım. Benim yazınıma ve dünyaya kavramama çok şey kattığına inanırım. Yöneticilik becerilerime de

katacağını bu perspektiften de görmek ayrıca sevindiriciydi.

Düşününce daha da iyi kavradım. Empati, yöneticiliğin anahtarıydı. Türk toplumunda ise, birçok proje eğitiminde sorduğum “Sizce Türkiye’de en büyük sorun nedir?” sorusuna ekseriyetle aldığım cevap empati eksikliğiydi. Empatisiz yöneticilerin yönettiği bir toplum, yönetilmiyor, idare ediliyordu.

Empatisiz yönetici kimler mi? Her gün çoğunlukla deneyimlediklerimiz.

Empatili günlere.

Singapur'da Hayat Sende Dedik

Hayat Sende olarak uluslararası alandan çocuk alanındaki yenilikçi yaklaşımları ülkemize aktarmak ana hedefimiz. Bu amaçla birçok ağ ve platformun içinde yer alarak farklı ülkelerdeki toplantılara katılıyoruz.

Geçtiğimiz günlerde Singapur'daydık. ABD merkezli 70 ülkede şubesi bulunan Ashoka Vakfı dünyanın en büyük sosyal girişimcilik ağı ve biz de bu ağ tarafından destekleniyoruz. Ashoka, dünya çapından "Toplum İçin Yenilikçiler" sloganıyla içinde bulunduğu insan, toplum ve gezegen için fark yaratan kişileri bulup farklı programlarıyla desteklemektedir.

Ashoka Ağı tarafından desteklenen ve gençlere yönelik yenilikçi çalışmalar yapan dünyanın farklı ülkelerinden Ashoka Fellowları 10-13 Kasım 2016 tarihinde Singapur'da Ashoka Globalizer programında biraraya geldik. Söz konusu programa girilmesi için öncelikle Globalizer programı yetkilileriyle kapsamlı mülakatlar gerçekleştirdik. Programın amacı gençlik alanında çalışan Ashoka Fellowlarının sosyal etkilerini artırmak ve küresel alanda etkili network (tanış-danış) ağlarına ulaşmak, iş dünyası ve

sosyal sektörden farklı kurumlarla biraraya getirmek ve vizyon transferini sağlamak.

12 haftalık bir program şeklinde gerçekleşen Globalizer Programında ilk olarak ülkemizden ve uluslararası alandan mentor ve uzmanlarla Hayat Sende'nin tarihçesi, stratejileri, vizyon ve misyonu kapsamlıca ele alındı. Ülkemizden McKinsey Danışmanlık ve Enso Coaching ' Hayat Sende'nin mentorlarıydı. Mentorlarla yüz yüze ve online toplantılar gerçekleştirildi ve Globalizer Sunu Şeması çerçevesinde Hayat Sende'nin yeniden yapılanması kapsamlıca tartışıldı. Ashoka Globalizer Singapur programı Singapur Management University, bu üniversiteye bağlı Lien Center for Social Innovation, Fossil Foundation ve Ashoka işbirliğinde gerçekleştirildi.

Etkinliğin ilk gününde Singapur Management University'de 370 katılımcının olduğu bir panel düzenlendi. Panelde Ashoka Fellowları, iş dünyası liderleri ve sosyal sektör liderlerinden konuşmalar gerçekleştirildi. İlk günün öğleden sonrasında ise, katılımcılar Ashoka Fellowlarının tümünün olduğu gruplara dağılmış ve bu gruplarla sunum ve soru-cevap uygulaması gerçekleştirildi.

Etkinliğin ikinci gününde Ashoka Fellowları, Strategic Thought Partners adı verilen iş dünyası ve sosyal sektörden kişilerle biraraya gelmiştir.

Strategic Thought Partners'larla 20'şer dakikalık Hayat Sende'nin stratejileri, çözmek istediği sorunlar ele alındı. Bu çerçevede, özellikle Hayat Sende'nin dokümantasyon kapsamında ilerleme kaydetmesi, iş dünyasına konuşabilir şekilde kaliteli tasarım ve net ifadeler içeren, SOP - Standart Operating Procedures denilen sınırları belli, SMART göstergelere dayalı, etki analizi ölçülmüş projeler ve tasarımlarla iş dünyasıyla irtibata geçilmesinin yerinde olacağı ifade edildi. STP'lerden ayrıca Katar Vakfı gibi çocuk alanında çalışan vakıflarla temasa geçilmesinin, Hayat Sende'nin İslam dünyasında koruyucu aileliği yaygınlaşmasında öncü rolü kapsamında etkili olacağı ifade edildi.

Etkinliğin son gününde Ashoka Fellowları gruplara bölünmüş, moderatörler nezdinde karşılaştıkları en büyük zorluklar, bunlara getirdikleri yenilikçi yaklaşımlar, diğer fellowların karşılaştığı zorluklar gibi konuları kapsamlıca değerlendirildi.

Söz konusu toplantıların Hayat Sende için önemi gençlik alanında dünyanın farklı yerlerinden Ashoka Fellowlarının bambaşka kültürlerdeki zorlukları ve çözüm önerilerini kavramasına yardımcı olması oldu. Bu çerçevede, özellikle spor aracılığıyla sosyal içerme çalışmalarının SMART göstergeler ve sosyal etki ölçümü bağlamında yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Hayat Sende gibi Bangladeş'te gençlere eğitimler veren Bangladesh Young Leaders Company gibi şirketler bulunmaktadır. Hayat Sende'nin diğer sosyal girişimlerden farkı ise, hem eğitim, mentorluk ve kamp gibi çalışmalar yapması, hem de çocuk koruma alanında makro sosyal hizmet politikaları tasarlamaya çalışması. Hayat Sende, yuvaların kapatılması, aile temelli hizmetlerin yaygınlaşması bağlamında İslam dünyasında öncü sivil toplum kuruluşlarından birisi olarak, dünyaya özgün bir model sunulmasına katkı sağlayabilecek. Bu alana dokümantasyon yapılması, sosyal etki ölçümü, kaynak geliştirmesi gibi konular oldukça meşakkatli, veri işlemeye dayalı, Standard Operating Procedures-SOP geliştirilmesi oldukça zor görünmektedir. Diğer kısımda da Hayat Sende'nin kapasite geliştirmesi kolay, kaynak bulması, ölçümü, görünürlüğü yüksektir.

Hayat Sende'nin bu iki temel stratejiden hangisine evrileceği, misyonunu ne yönde şekillendireceği Globalizer Programındaki tüm mentorluklara rağmen önündeki en önemli yol ayrımı gibi görünmektedir. Halen iki strateji dernek bünyesinde kol kola ilerlemekte olmasına rağmen, 3-5 yıl gibi orta vadede derneğin yol haritasının daha da netleşeceği düşünülmektedir. Söz konusu yol ayrımına ilişkin çok farklı kişilerle görüşülerek sürekli görüş alışverişinde

bulunulması ve 2018 yılında oluşturulacak Stratejik Plan görüşmelerinde bu görüşlerin süzgeçten geçirilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

Daha da gelişerek, ilerleyerek çok daha güzel yerlere gelecek Hayat Sende. Umut olacak, düş olacak, sevgiyle dönüştürecek. Bilginin dönüştürücü gücüyle ilerleyecek.

Tüm destekçilerimize ve bize inananlara selam olsun.

Onlar iyi ki var.

Sosyal Girişimcilik Nedir? Ticari Girişimcilikten Farkları Nelerdir?

Girişimcilik; arazi, işgücü, sermayeyle birlikte ekonomideki dört üretim faktöründen birisidir. Denilebilir ki girişimcilik, içinde bulunduğumuz kapitalist sistemin çarklarını işleten ruhtur. Girişimciliğın olmazsa olmazı belirsizlik ortamında güçlü içgüdü, sezgi ve öngörülerle başarılı bir şekilde ilerlemeye çalışmaktır. Aykan'ın Kurtako'dan aktardığı gibi, genel anlamda girişimci, belirli risk koşullarında işletme için yeni değer oluşturacak, ekonomik faaliyetler geliştirecek üretim faktörlerini bir araya getiren kişidir.² Disiplinlerarası bir şekilde ele alınan girişimcilik, günümüzde giderek artan bir şekilde dallara ayrılarak analiz edilmektedir. Aydın ve Çakar'ın günümüz koşullarında artan ekolojik sorunlar karşısında ekolojik girişimciliği analiz ettikleri çalışmalarında belirttiği gibi, en yaygın ele alınan girişimcilik türleri stratejik girişimcilik, sosyal girişimcilik ve kurumsal girişimcilik olup,

---

² Ebru Aykan, Girişimciliğın Değışen Yüzü: Ekogirişimcilik, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (2012), C.17, s.196.

ekolojik girişimcilik de bu çalışmalara eklenmeye başlamaktadır.³

Ticari girişimciler kapitalist sistemin içinde hayatta kalabilmek için diğer girişimcilerle rekabet etmek zorundadır. Fizikte yer çekimi ne ise, kapitalist sistem için rekabet de odur. Her ne kadar ortodoks yaklaşım olan liberal ekonomi doktrininde kendi çıkarı için çalışan bireylerin toplumun genel refahına katkıda bulunacağı kabul edilse de, ticari girişimcilerin aşırı rekabet ortamında kendi çıkarı için çalışmaları toplum ve çevre için birçok negatif dışsallığı beraberinde getirebilmektedir.

Sosyal girişimler, kapitalist sistemdeki aşırı rekabetin toplum ve çevre üzerindeki olumsuz sonuçlarını en aza indirmek için çalışmalar gerçekleştiren yapılardır. Hülya Denizalp'in belirttiği gibi, "sosyal girişimci, tıpkı özel sektör girişimcilerinde olduğu gibi risk alarak toplumsal alanda yenilik yapan, fırsat yaratan, fikrini gerçekleştirmeye çalışan kişi olup, hedefi, toplumsal sorunların toplumla uyuşan, yeni, özgün yollarla çözümlenmesidir."⁴

---

³ Erhan Aydın ve Ulaş Çakar, Ekogirişimcilik ve Yaratıcılık İlişkisi: Geri Dönüşüm Sektörü Üzerinde Bir Araştırma, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, (2014), Cilt: 21 Sayı: 1, s. 80.

⁴ Hülya Denizalp, Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Girişimcilik Rehberi, 2009, STGM Yayınları, s.8.

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı'nın (TÜSEV) Sosyal Girişimler ve Türkiye raporunda sosyal girişimlerin piyasa bazlı çözümlerine vurgu yapılmıştır:

“Sosyal girişimler, sosyal sorunların çözümünde girişimcilik esaslı veya serbest piyasa bazlı yöntemler benimseyen kuruluşlar olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal girişimlerin bir diğer ortak yaklaşımı sosyal sorunların çözümünde “sistemik değişimi” hedeflemeleridir. Sosyal girişimler ele aldıkları alanlarda benzer vakaları tek tek düzeltmektense sistemik değişim yaratmayı, çözümlerini yaygınlaştırmayı ve uzun vadede toplumun desteğini kazanarak sorunun ortadan kaldırılmasını hedefler.”

Bu benzerliklerine rağmen sosyal girişimciliğin ticari girişimcilikten farkları bulunmaktadır. Hülya Denizalp'in 2012 yılında Bilgi Genç Sosyal Girişimci Ödülleri Finalist eğitimlerinde yaptığı sunumunda bu farklar aşağıdaki şekilde ele alınmıştır.

Tablo 1: Ticari Girişim ve Sosyal Girişimler Arasındaki Farklar

Ticari Girişim	Sosyal Girişim
Kendi adına risk alır.	Paydaşları adına risk alır.
İş ve işletme yaratmaya çalışır.	Değişim yaratmaya çalışır.
Kar odaklıdır.	Karı amaca ulaştıracak bir araç olarak görür.
Çözümlerini paylaşmaz.	Çözümleri sürekli kopyalanır.
Patent alır.	Misyonu budur.

Sosyal Girişimlerin geleneksel sivil toplum kuruluşlarından ve ticari işletmelerden farkı TÜSEV'in raporunda ele alınmıştır.

Şekil 1: Ticari ve Sosyal Girişim Türleri

Kaynak: Sosyal Girişimler ve Türkiye, TÜSEV.

“Yelpazenin bir ucunda tamamen gönüllülük esası ile yönetilen, gelirleri bağışlara dayanan ve sosyal hizmet sağlayan geleneksel bir STK yer alırken, diğer uçta temel amacı kar etmek olan ticari işletme bulunmaktadır. Sosyal girişimler, bu iki ucun ortasında, işleyişlerinde çeşitli derecelerde ticarileşmiş kurumlar olarak yer almaktadır.”

Sosyal girişimcilik yazınında Ashoka'nın kurucusu Bill Drayton'ın sözü sosyal girişimciliği tanımlamak için yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Drayton'a göre sosyal girişimci, “balık vermeyen, balık tutmayı öğretmeyen, balık endüstrisinde devrim yaratmaya çalışan kişidir”.

Zahra vd. ise sosyal girişimciliği, yenilikçi bir yaklaşımla yeni girişimler yaratarak ya da var olan organizasyonların yönetilmesi ile sosyal refahı artırmak için fırsatları keşfederek, tanımlayarak ve kullanarak oluşturulan bir süreci içeren aktiviteler olarak tanımlanmıştır.⁵

Tüm bu analizler çerçevesinde sosyal girişimciliğin, sosyal ve çevresel sorunların çözümünde piyasa bazlı çözümleri savunan, yenilikçilik ve toplumsal ilerlemecilik odaklı, ticari girişimcilikte olduğu gibi "bireysel" bir girişimciye odaklandığı, kar amacı güden ama karı sosyal amaçları için kullanan yapılar olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

---

⁵ Aktaran: Kılıç Kırılmaz,s.63.

Sosyal Girişimcilik Hangi Tarihsel Bağlamda Ortaya ıkmiştır?

Kapitalist sistemin çarklarını girişimciler döndürmektedir. Emek, sermaye ve işgücü kapitalist sistemdeki üç üretim faktörü iken, girişimcilik bu üçünü işleyen dördüncü üretim faktörüdür. Girişimci kapitalist sistemde karını artırmaya odaklı çalışmakta, sosyal ve çevresel sorunları kar artırma sürecinde kendisi için ek maliyetler olarak görebilmektedir. Denilenilir ki, birçok ticari girişimci için kapitalist rekabet ortamında çevresel ve sosyal düzenlemeler ilave yük getiren ve rekabet gücünü düşüren uygulamalar olarak anlaşılmaktadır. Kapitalizmin hipertüketime ve endüstriyelizme dayanan doğası da, sosyal ve çevresel sorunların katlanarak artmasına yol açmakta, doğal kaynaklar ve çevre birçok sıkıntıyla karşı karşıya kalmaktadır.

Kapitalizmin altın çağının yaşandığı bir dönemde yaşayan Marx için sosyal sorunlar kapitalist eleştirinin merkezine yerleştirilmiştir. Charles Dickens'ın karamsar romanlarında da görüldüğü gibi bu dönemde kapitalizm yarattığı eşişsiz insan ilişkileri bağlamında eleştirilmiştir. I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında giderek hızlanan sosyal devlet inşasının ardından sosyal sorunlar geri

plana itilmeye başlanırken, kapitalizme eleştiriler 1960'lerden itibaren giderek artan şekilde çevrecilerden gelmiştir. Rachel Carson'ın ufukaçıcı kitabı Sessiz Bahar'da ele alınan DDT'lerin zararlarıyla çevreci hareket ilk ivmesini yakalamış, petrol krizlerinin etkisi ve bunun yansımalarının da bulunduğu 1972 yılında yayınlanan Büyümenin Sınırları raporuyla kapitalizmin doğal kaynaklar üzerindeki baskısı açıkça anlaşılmiş ve çevre hareketi günden güne ortodoks liberal politikaları sorgulamaya başlamıştır. Bu durum, sosyalizmle yönetilen Sovyet Bloğunda da çevre sorunlarının olması ve Çekoslovakya'ya müdahalesi gibi diğer siyasi etkenlerle birleşince antikapitalistler, kozmopolitanistler, çevreciler kızıldan yeşile doğru kaymaya başlamışlar. Hayatına Marksist olarak başlayan ve sonradan Marksizmi devlet kapitalizmi olarak görüp sosyalist mücadeleye hararetli bir şekilde karşı çıkan Bookchin, bunun en önemli örneklerinden birisidir.

Söz konusu dönem, aynı zamanda Keynesyen ekonomi politikalarının sorgulandığı bir dönemdir. Keynesyen ekonomi modeli devletin ekonomide para ve maliye politikası araçlarıyla etkin bir şekilde yer almasını savunmaktadır. Bu dönemde ortaya çıkan krizler, devletin ekonomideki verimsizliği, aşırı güçlenmiş sendikalar, durgunluk içinde uzun yıllar süren enflasyon (stagflasyon)

gibi nedenlerden dolayı Keynesyen ekonomi modeli terk edilmeye başlanmıştır. Keynesyen ekonominin zirvesinde, 1959 yılında Keynesyen ekonomi modelini eleştirmeye başlayan ve o dönemde sıkça eleştiri ve alay konusu olan Milton Friedman'ın monetarist kuramı giderek daha fazla zemin bulmuş ve 1980'lerde hakim paradigma olarak devletler tarafından uygulanmaya başlamıştır. Devletin küçülmesi, devletin sunduğu hizmetlerin tektipliğinden dolayı hizmet alanların kamunun yanı sıra özel sektör ve sivil toplum tarafından da sağlanacak daha çeşitli hizmet sağlayıcılardan hizmetleri talep etmesi, sosyal devlet harcamalarının azalması, devletin ekolojik ve sosyal sorunları çözmede yeterince etkili olamaması gibi nedenlerle uygulanmaya başlayan Neo-liberal politikalar neticesinde alternatif modeller ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bu dönem aynı zamanda bilgi ekonomisine geçişin başladığı yıllar olarak da tanımlanabilir. Bilgisayar ve internet sermayenin dağıtımını kökten değiştirmiş, geleneksel hiyerarşik örgüt modelleri ve Weberci tarzı örgütlenmeler giderek sorgulanmaya başlamış, yeni kurulacak başta bilgi teknolojisi temelli şirketlerin sermayesinin küçük meblağlarla finanse edilmesini sağlamıştır. Bu durum girişimciliğin bir disiplin olarak ele alınmasını ve yaygınlaştırılmasını da beraberinde getirmiştir.

İşte tam da bu tarihsel bağlam içinde sosyal girişimcilik, girişimciliğin bir alt dalı olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Kamu, özel, sivil toplum sektörlerinin yanında dördüncü sektör olarak da nitelendirilen sosyal girişimcilik tarihin her döneminde olmasına rağmen Bill Drayton'un 1980'de Ashoka'yı kurması ve sosyal girişimciliğin teorik çerçevesinin oluşturulmaya başlanması tam da bu döneme denk gelmektedir. O dönemden bu zamana sosyal girişimler, sosyal girişimcilik ve bu girişimleri destekleyen ağlar hızla yayılmakta, gerek literatür gerekse uygulamada sosyal girişimcilik, girişimciliğin bir alt dalı olarak yaygınlaşmaktadır.

Sosyal Girişimcilik: Eleştirel Bir Okuma

Sosyal girişimcilik, tarih boyunca olmasına rağmen yaygınlaşmaya başladığı tarihsel bağlam içinde neoliberal politikalarla kol kola ilerlemiştir. Kamu, zel, sivil toplumun yanında dördüncü **“sektör”** olarak nitelendirilmesi de tam da bu yüzdendir. Sosyal girişimcilik bu bağlamda bireyselciliği, piyasa bazlı zmleri önplana alması, siyasetten arınmayı öncelemesi, güç ilişkilerini sorgulamaması gibi nedenlerle eleştirilmektedir. Her ne kadar sosyal girişimcilik yazını kavramsal çerçevesinin ortaya konulduğu 1980’lerden bu yana hızla gelişse de, sosyal girişimciliğe eleştirel yaklaşımlara ilişkin yazın yok denecek kadar azdır. Çalışmanın bu bölümünde sosyal girişimciliğe ilişkin eleştirel yaklaşımlar ele alınacaktır.

Sosyal girişimcilik yazınının ana konusu yaygın bir Şekilde “Sosyal girişimcinin karakteristik özellikleri nelerdir?” sorusuna yanıt aramaktadır. Yapılan yazın taramasında sıkça rastlandığı gibi, sosyal girişimciler nicel ve nitel çalışmalar neticesinde belirli olumlu karakter özelliklerini taşıyan kimseler olarak resmedilmektedir. Yazarın taramasında gördüğü sosyal girişimcilere atfedilen tek olumsuz özellik, sosyal girişimcilerin yaygın olarak çocukluklarında travma yaşamaları

olarak gösterilmiştir. Sosyal girişimcilik ekosistemine tüm bu yanlarıyla sosyal girişimcinin etkisinden ziyade kişiye odaklanıldığı yönünde yaygın eleştiriler yöneltilmektedir. Light tarafından sosyal girişimciliğin en önemli yayın organı olarak gösterilen Social Innovation Review’de yayınlanan bir eleştiride, sosyal girişimlerde tek bir sosyal girişimciye odaklanmanın ekibin önemine vurguyu azalttığını, daha önemlisi ise, az sayıdaki kişiye yönelik yapılan sosyal girişimci vurgusundan dolayı binlerce kişi, grup ve örgütün desteğinin istenmeden atlandığını belirtmektedir.⁶ Yine Light tarafından tek bir sosyal girişimciye odaklanılmasının anlamsız olduğu, hiçbir sosyal girişimcinin tek başına bir sosyal sorunu çözebilecek tüm yetilerle donanamayacağını belirtmektedir.⁷

Sosyal girişimcilik yazınında kişilere bağımlılığın bir diğer eleştirisi de, başarılı sosyal girişimcilerin otobiyografilerinden yapılan analizlerdir. Söz konusu analizlere eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan Dey, sosyal girişimcilerin ailelerine ayıracak zamanlarından çokca feda etmek zorunda kaldıkları, gece-gündüz, iş dışı - içi gibi kavramların birbirine karıştığı, yoğun çalışmak

---

⁶ Paul C. Light, “Reshaping Social Entrepreneurship”, *Stanford Social Innovation Review*, 2006, s. 47.

⁷ Light, 49.

zorunda kaldıkları dile getirilmektedir.⁸ Halbuki bu durum, yine liberal amentülerde kişinin kaderinin kendi elinde iyiye gideceği, toplumun da bundan olumlu etkileneceği varsamıyla hareket edip yoğun çalışmayı dikte ederken, artı değer kuramına odaklanan birçok analizde ise, insanların gereksiz yere uzun zaman çalışmak zorunda kaldığı dile getirilmektedir. Yoğun çalışma sonucunda ortaya çıkacak olan artı değer, yine toplum ve çevre üzerinde baskı yaratabilecektir. Öte yandan, söz konusu yoğun çalışma bir kariyer alternatifi olarka sunulmakta, otobiyografilerde çok çalışma idealize edilmekte, sivil toplum ve sosyal girişim sektörünün emek sömürücü ve düşük ücretli yanlarından dem vurulmamaktadır.⁹

Sosyal girişimciliğe en büyük eleştiri kavramın “sosyal” olana ilişkin dönüştürücü gücünü azalttığı eleştirisinden gelmektedir. Bu çerçevede, kavramın kendisini muhafazakar olarak konumladığı ve güç ilişkilerinden sıyrılmadığı dile getirilmektedir. Dey ve Steyaert’in Edwards’dan aktararak belirttiği gibi, sosyal girişimcilik kavramı kapitalist sistemin yarattığı sorunların belirtilerine işaret etmekte, sistemin kökünü

---

⁸ Pascal Dey ve Chris Steyaert, “Social Entrepreneurship:critique and the radical enactment of the social”, *Social Enterprise Journal*, Cilt 8, No 2, 2012, s. 97.

⁹ Ibid. s. 96.

sorgulamayı önemsememektedir. Sosyal girişimcilikte piyasa dogmatizmi ve ekonomik olarak kendi kendine yeterlilik için olarak değerlendirilmektedir.¹⁰ Mair ve Marti'nin belirttiği gibi, sosyal girişimcilik, yaygın olarak inovatif bir sosyal girişim ve daha sınırlı olarak piyasa tabanlı faaliyetleri kullanarak sosyal eksiklikleri çözmek ve inovasyon vasıtasıyla gelir kazancı üretmek olarak karakterize edilmektedir.¹¹ Denilebilir ki sosyal girişimcilik için piyasa aksaklıklarını çözenin en iyi yolu, yine piyasadır.¹²

Sosyal girişimciliğe yönelik bir diğer eleştiri de devletlerin sosyal devlet olmaktan vazgeçmeye başladığı dönemlerde artan sosyal sorunlara yönelik sosyal girişimler tarafından çözümler getirilmeye çalışılması olarak değerlendirilmektedir. Hükümet dışı örgütlerin ticarileşmesi olarak adlandırılan bu süreç, sosyal ve çevresel sorunlara hükümetlerin aktardığı kaynakların azalmasının sivil toplum örgütlerini kaynak geliştirmeye zorladığı yönündedir. Bu durum, devletlerin asli rolünün sosyal girişimlerce yerine getirilmesine neden olduğu için sosyal

---

¹⁰ Ibid. s. 93.

¹¹ Murat Kayalar ve Elif Türkan Aslan, "Ashoka'ya Üye Sosyal Girişimcilerin Türkiye ve Dünya'daki Faaliyet Alanlarının Karşılaştırılması", *Süleyman Demirel Üniversitesi Elektronik Dergi Sistemi*, s. 58.

¹² Dey ve Steyaert, s. 98.

devletin aşındırılması bağlamında eleştirilmektedir. Bununla birlikte, söz konusu hipotezi doğrulayacak çalışma yok denecek kadar az niteliktedir.¹³

Sosyal girişimlere ilişkin bir diğer eleştirel yaklaşım da, ticari girişimlerin doğası gereği iyi olduğuna ilişkin şüpheli yaklaşımların sosyal girişimlerde yerini sosyal sorunları azaltan, toplumsal pozitif dönüşümü hızlandıran, geleneksel iş yapış modellerini sorumlu hale getiren olarak algılanmalarınıdır.¹⁴ Söz konusu durumu ispatsız olarak kabul eden bu yaklaşımın en azından normatif düzeyde sorgulanması gerekli olup, sosyal girişimciliğin hakim rasyonalite olan liberal ekonomik dogmatizmle ilişkiler ağının yapısöküme uğratılması gerekmektedir. Bu bağlamda ele alınan sosyal girişimler söylem düzeyinde bireyselliği, rasyonaliteyi, faydacılığı ve ilerlemeyi vurgulayan Batı merkezli değerlerle eşdeğer tutulmakta olup, sosyal değişimin kavgasız - gürültüsüz olarak ilerleyebileceğini içkin olarak savunmaktadır.¹⁵ Sosyal girişimcilik bu yönleriyle varolan işletme ve eylemleri sorgulamaktan ziyade, yenilikçilik ve yeni şeylerin üretimi olarak karakterize edilmektedir.

---

¹³ Dey ve Steyaert, s. 95.

¹⁴ Dey ve Steyaert, s. 93.

¹⁵ Dey ve Steyaert, s. 96.

Sosyal girişimcilik literatürü ve uygulamasında yaygın bir şekilde kullanılan sosyal etki ölçümünün sosyal girişimin etkisini ölçen olmazsa olmaz araç olması da Batı değerlerinden olan faydacılığı dikte etmesi açısından sorgulanmaktadır.¹⁶ Ayrıca, sosyal etkiyi ölçmenin farklı bağlamlarda oldukça zor olduğu dile getirilmektedir.¹⁷ Tüm bu yönleriyle sosyal girişimcilik, devlet ve piyasa başarısızlıklarını çözmek için ortaya çıkan partilerüstü, yarı-ekonomik kurumlar olarak tahayyül edilmektedir.¹⁸

Sivil toplumun piyasalaşması bağlamında ele alınan bir diğer eleştiri de, sosyal girişimlerin fon veren kuruluşlara karşı raporlama yapması ve etkilerini ölçmeye odaklanmasının sosyal girişimleri, üyeleri ve üyelerinin katkılarından koparmaktadır. Bu durum sosyal girişimlerin demokrasinin tabana yayılmasındaki geleneksel rollerinin azalmasını da beraberinde getirmektedir. Söz konusu yazının önde gelen isimlerinden olan Eikenberry tarafından kapsamlıca ele alınan bu durumu Eikenberry,

---

¹⁶ Dey ve Steyaert, s. 98.

¹⁷ Darabi et al., “Social Entrepreneurship: A critical review of the concept”, *Journal of Applied Sciences Research*, Cilt 8, No 6, 2012, s. 2936.

¹⁸ Dey ve Steyaert, s. 98.

“sivil toplumun kolonileşmesi” olarak ifade etmektedir.¹⁹ Sanders’in de vurguladığı gibi, sivil toplumun sorumluluk, insan onuru, hoşgörü, yurttaşların sorumluluğu gibi değerler, bireysel bazda belirli kişilerin erişebildiği mal ve hizmetlerle ekonomik ve rekabet bazlı değerlerle değiştirilmektedir.²⁰ Bu yönleriyle sosyal girişimler ekonomik ve sosyal değerler arasındaki karşıtlıklar arasında zararlı bir evlenme olarak görülmektedir.²¹

Yeni kaynaklar yaratmak ve kullanmak, sosyal girişimciliğin ortaya çıkması için zengin bir alandır.²² Bu durum ise, doğal kaynakların aşırı kullanımının devam ettirilmesi olup, yine sistemsel dönüşümü hedeflememektedir. Ayrıca, Linnanen’in belirttiği gibi, ekolojik sosyal girişimler her ne kadar ölçme konusunda iddialı olsalar da, ekolojik ve finansal perspektifleri aynı pencerede birleştirmek zor olmaktadır. Dahası, sürdürülebilir kalkınma konusunda çok farklı

---

¹⁹ Dey ve Steyaert, s. 98.

²⁰ Darabi et al., s. 2937. Ayrıca bakınız. M.L.Sanders, “Theorizing Nonprofit Organizations as Contradictory Enterprises: Examining the Inherent Tensions of Nonprofit Marketization”, s.3.

²¹ Darabi et al., s. 2937.

²² Selma Kılıç Kırılmaz, “Sosyal Girişimcilik Boyutlarına Kuramsal Bir Bakış”, *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, No 2, 2014, s. 59.

yorumların olması, ekolojik sosyal girişimlerin sürdürülebilirlikteki rolünü belirsizleştirmektedir.²³

Çakar ve Alakavuklar'ın belirttiği gibi, ekolojik sosyal girişimlerin etik olarak açmazları bulunmaktadır. Her şeyden önce ekolojik sosyal girişimler, kolay çözülebilecek ekolojik sorunları çözmekte, giderek karmaşıklaşan maliyeti artan makro bazda olanları ise çözebilecek kapasitede bulunmamaktadır. İkincisi ise, ekolojik sosyal girişimler ekolojik sorunların tamamen teknolojik gelişmeyle çözülebileceği algısı yaratmaktadır.²⁴ Bu durum da, kapitalist sistemdeki bağlamsal dönüşümü hedeflemekten oldukça uzaktır.

Ekolojik sosyal girişimlerin bir diğer yetersizliği de, çevreye veya topluma zarar verenin etkisini bulanıklaştırmasıdır. Örneğin bir çevre sorunu ile mücadele eden sosyal girişim, kirleten öder ilkesinden ayrılarak, gönüllü katkılar, sübvansiyonlar ve bağışlarla zarar verenin sorumluluğunu saptırmaktadır.²⁵

Aydın ve Çakar'ın vurguladığı bir diğer husus da, girişimciliğin ekoloji ile bütünleştiği yeşil girişimciliğe evrilmeye çalıştığıdır. Bu ise,

---

²³ Komal Chopra, "Ecopreneurship: Is it a viable business model?", *AEIJMR*, Cilt 2, No 3, 2014, s. 4.

²⁴ Aktaran Chopra, s. 4.

²⁵ Darabi, s. 2937.

girişimlerin sözde ekolojik olmasını beraberinde getirmektedir. Birçok ekolojik sosyal girişimin, girişimcilikten miras kalan kar odaklılıktan dolayı gerçekliğinin günden güne azaldığını belirten Aydın ve Çakar, işletmelerin sadece görünürde ekolojik sosyal girişimci olduğunu ifade etmektedir. Bu noktada da, ilk olarak GreenPeace'in ortaya attığı yeşil boyama (greenwashing) kavramının sahte ile gerçek ekolojik sosyal girişimleri ayırt etmede anahtar rol oynadığı görülmektedir (Çakar ve Aydın, s. 58).

Projeler Ölürken

Celal Karadoğan uzun zamandır tanıdığım bir isim. Celal, engellilerin hak temelli mücadelesine en fazla katkıyı sunan birkaç isimden biri. Proje Panosu olarak kendisiyle yaptığımız röportajında aynen şöyle söylüyordu:

"2004 yılında yani AB Türkiye'deki derneklere hibe çağrısında bulunduğu yıl Türkiye üniversitelerine girmek için sınava giren öğrencilerin yalnızca 1061'i engelli 2014 yılına geldiğimizde ise bu sayı 1073 olarak kayıtlara geçmiş. Geçen yıllar içerisinde on eksik 20 fazla sayı artmamış. Üstelik engelsiz öğrencilerdeki büyük artış engelsiz gençlerde büyük bir oransal düşüşe sebep olmuş. Peki 2004 - 2014 arasında engelli derneklerine gelen yüz milyonlarca Euro nerede? Bu bütçeler nereye harlandı? Piknikler, geziler, eğlenceler vs liste uzar gider..."

Bu çarpıcı tespitin üzerine Denizli Koruyucu Aile Derneğinden Ayfer Doğan'la yürüttüğümüz projeler üzerine konuşurken o yapılacak çokca projeden, bense daha fazla tanış-danışla (network) daha etkili olunacağından bahsediyordum.

Geçtiğimiz dönemlerde Enes Kaya ve SineMasal ekibinin yenilikçi yöntemler kullanarak fon veren kuruluşlardan bağımsız şekilde nasıl etkili kaynak geliştirdiğine de şahit oldum. Aynı şekilde, sivil toplum kuruluşları için koşarak bağış toplayan Adım Adım toplam 8 milyon TL bağış topladı. Bu şekilde kaynak geliştirmenin, sivil toplumun en önemli amaçlarından olan toplumsal sahiplenmeyi de oldukça artırdığı kuşkusuz. Bu tarz bağış toplamanın dijital dünya gerçeğiyle de daha uyumlu olduğu aşikar.

Öte yandan, Ankara’da yaşadığımdan mı yoksa uzun zaman bütçe süreçleriyle ilgili konularda çalıştığımdan mı nedir bilinmez, projeler yoluyla kaynak geliştirmekten ziyade, yerel, ulusal ve uluslararası kurumların kaynaklarını hedef kitlenin sorunlarına yönlendirmeye ve izlemeye çalışmak daha etkili bir strateji diye düşünüyorum. Örneğin, Habitat Kalkınma ve Yönetişim Derneğinin gençlere yönelik bütçe izleme eğitimleri oldukça etkili bir çalışma idi. Bu ve benzeri projelerin sivil toplumda daha yaygınlaşması gerektiğine inanıyorum.

Sosyal kampanyalar da sorunların sahiplenilmesi ve sorunlara kaynak aktarılması bağlamında önemli araçlar. Örneğin, Hayat Sende’nin yuvalarda ve yurtlardaki istismar olaylarına ilişkin

yaptığı Susma Elaziğ kampanyası, uluslararası kuruluşlar tarafından daha önceden görülmek istemeyen yuva ve yurtlardaki istismar alanına kaynakların aktarılmasını sağlamak açısından oldukça etkili olmuştur.

Projeler yerine kullanılabilir en önemli araçlardan birisi de network. Girişimci ile sosyal girişimciyi ayıran ana fark girişimcinin elinde bir kar arayan aletle kar araması; sosyal girişimcinin ise aynı aletle kaliteli network aramasıdır. Diğer örgütlerden vizyon transferini incelemek, bu örgütlerle güven ilişkisi geliştirmek, söyleyeceği sözleri ve yaptığı tespitleri bu networkün senet kabul etmesi için çalışmak oldukça önemli. Bu yönüyle ağlar ve platformların içinde yer alınmasının önemi ise paha biçilemez nitelikte. Örneğin Hayat Sende olarak bizler yerelde birçok ağ ve platformun içindeyiz. Uluslararası alanda da ağlara girmek için yoğun çalışmalar sarf ediyoruz. Örneğin Doğu Avrupa odaklı çalışan ve yuva personeline hizmet içi eğitim veren Lumos Vakfını Türkiye'ye getirmek için 1,5 yıldır yoğun çaba gösteriyoruz. Bu amacımızın da orta vadede gerçekleşeceğini düşünüyoruz.

Tüm bunlar projeler tamamen gereksiz demek değil. Projeler ilk aşamada kurumsal kapasitenin gelişimi için önemli araçlar ama bir noktadan sonra bu kurumsal kapasiteyle etkili lobi, savunu,

bütçe izleme ve yönlendirme, network gibi çalışmaların yapılması gerekmekte. Kurumsal kapasitenin belli bir aşamaya ulaşmasının ardından yapılan projeler, sivil toplum kuruluşlarını hedef kitleden uzaklaştırmakta ve sivil toplumda hibe avcılığı mantığının yerleşmesine neden olmaktadır. İşte Celal'in ilk başta sorduğu sorusunun cevabı tam da bunun içinde gizli.

Kısacası, projeler ölüyor. Sivil toplumun verimlilik çarpanının etkin kalmasını istiyorsak, projelere alternatif mekanizmalara daha fazla kafa yorma zamanı geldi. Bizden söylemesi.

Uluslararası Evlat Edinme: Savunanlar ve Karşıtlar

Uluslararası Evlat Edinme Lahey Küçüklerin Evlat Edinilmesine İlişkin Tüzük çerçevesinde ele alınır. Ülkemiz de bu sözleşmeye taraftır.

Uluslararası evlat edinmenin oldukça farklı boyutları var. Azgelişmişlik boyutundan insan kaçakçılığına, çocukların fuhuşa sürüklenmesinden istismarına kadar oldukça farklı boyutları var.

İngiltere'ye uluslararası evlat edinmeyle yerleştirilen ve şimdi 20 yaşında olan bir kızın söyledikleri çarpıcıydı: "İngiltere'deki ailem beni Etyopya'daki kurtarmadı. Etyopya'yı benden çaldı."

Romanya'da Çavuşesku döneminde aile planlamasına karşıtlıktan dolayı yuvalar ağzına kadar çocuk dolmuştu ve komünist rejim çökünce hızla uluslararası evlat edinmelerin sayısı arttı. Binlerce kardeş birbirinden ayrı, bambaşka ülkelere gittiler ve şimdi hepsi birbirini arıyor ve zaman zaman da bulup duygusal haberlerle gündeme geliyorlar.

Güney Kore gibi ülkelerin 1960'lı yıllarda fakirken en değerli ihraç malı olarak uluslararası evlat edinmeye konu çocukları görülürdü. Güney kore zenginleşti, uluslararası evlat edinmeyi zorlaştırdı. Bu sefer de ülkesinde evlat edinme ve koruyucu aileliği yaygınlaştıramadı ve çocuk koruma sisteminde son çare olarak görülen çocuk yuvaları 2004'ten bu yana pıtırak gibi arttı.

Avustralya uzun süren evlat edinme işlemlerini çabuklaştırmak için Uluslararası Evlat Edinme Ajansını kurdu. Diğer gelişmiş batı ülkelerinde olduğu gibi, düşen evlat edinme sayılarını hızlandırmak hükümetin ana amaçlarından.

En son Zambiya'da uluslararası evlat edinme zorlaştırıldı. Afrika'da birçok ülkede yoksulluktan dolayı çocukların şartları çok kötü ama uluslararası evlat edinme çözüm mü bilinmez.

Türkiye'de de Batı ülkelerinde yaşayan Müslüman Türk çocukların Hristiyan ailelere verilmesini önlemek ve Müslüman ailelerde koruyucu aile bilincini artırmak için yoğun bir kampanya yürütülmekte. Başarı oranı hala açıklanmıyor ama oldukça zor bir işin altında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Peki ama uluslararası evlat edinme olmadan dünya çapında yuvalarda yaşayan 17 milyon

Çocuğun durumu ne olacak? Hele de yetersiz devlet kapasitesi olan az gelişmiş ülkelerde?

İşte bu sorunun cevabı son yıllarda çok ateşli bir tartişmanın konusu. Özellikle lobi ve savunuculuğun gelişmiş olduğu ABD ve AB lkelerinde farklı çıkar grupları uluslararası evlat edinme üzerine tez ve antitezlerini sunup durmakta.

Yarın uluslararası evlat edinmeye ilişkin lobi gruplarını ve tezlerini analiz etmekle devam edeceğiz.

Uluslararası Evlat Edinme: Savunanlar ve Karşıtlar - 2

Dün uluslararası evlat edinme konusunda kısa bir giriş yapmış ve son yıllarda ateşli bir tartışmanın süregittiğini belirtmiştik. Bugün uluslararası evlat edinmeyi savunanları ele alacağız. Yarın karşıtlarıyla devam edeceğiz.

Uluslararası evlat edinmeyi savunan grupların ana özelliği her çocuğun aile ortamında hayata hazırlanmasını savunur. Bu grupların ana özelliği, özellikle gelişmiş Batı ülkelerinde olduğu gibi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarının dünyanın her yerinde kapatılmasıdır. Bu gruplar kurum bakımını çocuk istismarının ve ihmalinin kurumsallaşmış hali olarak görür.

Bu alanda çalışan dünyadaki en vizyonlu vakıf, İngiltere’de yerleşik olan Lumos Vakfı’dır. **Lumos Vakfı**, Harry Potter’ın yazarı J.K.Rowling’in kurduğu bir vakıftır. İsmi de Harry Potter romanındaki Lumos - Işık kelimesinden alır. Rowling, Guardian’da alanda çalışan en ünlü sosyal hizmet uzmanlarından birisi olan Georgette Mulheir’in bir yazısını okumuş ve Lumos Vakfını kurmuştur. Lumos ismi ise, yuva ve yurtlarda

kilitli, unutulmuş ve karanlıkta kalmış çocuklara ışık olmak içindir.

Yıllık 15 Milyon Sterlin bütçesi olan Lumos Vakfı Doğu Avrupa odaklı çalışmaktadır. Geçtiğimiz günlerde Amerikan Senatosuna J.K.Rowling tarafından bir sunum yapılmış ve Lumos Amerika'da da çalışmaya başlamıştır. Haiti Depreminin halen çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin sürmesi üzerine Haiti'de de çalışmaya başlamıştır. Lumos, Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedeflerine yuvalardaki çocukların sorunlarını koymaya çalışmaktadır. Ayrıca, etkili lobi çalışmaları ile Avrupa Birliği'nin çocuk koruma gündemine damga vurmaktadır. AB tarafından alınan bir kararla AB üyesi ülkeler artık yetiştirme yurtlarının ve çocuk yuvalarının onarılması dahil olmak üzere, tek kuruş parayı yuva ve yuvalara ayırmayı engellemektedir.

Lumos'un çalışmalarının özünde ise, "Yetiştirme Yurtlarının Kapatılmasına İlişkin 10 Prensi" bulunmaktadır. Diğer birçok makalesi gibi, Hayat Sende tarafından Lumos'un bu makalesi de Türkçe'ye çevrilmiştir. Hayat Sende tarafından Lumos'a Türkiye'ye gelmesi için defalarca yazışmalar yapılmış ve en sonunda Sabancı Vakfı'nın katkılarıyla Lumos, Türkiye'yi gündemine almış ve bu yıl Temmuz ayında ilk toplantısını yapmak üzere ülkemiz çocuk hakları

örgütleri ile randevulaşmıştır. (Lumos Ceo'sunun şu videosunu izlemeden yuva ve yurtları anlamanız mümkün değildir. Çevirisi Hayat Sende tarafından yapılmıştır.)

Lumos'un yanı sıra bir diğer etkili örgüt ise **Family for Every Child**'dir. Bu örgütün bütçesi 850.000 Sterlin civarında olup İngiltere'de yerleşiktir. Lumos'un çalışmalarının aksine Family for Every Child çocuk koruma sisteminde kültürel duyarlılığı öne çıkarmaktadır. Ana vurgusu ise, çocuk koruma sistemlerine ilişkin neredeyse bütün akademik çalışmaların Batı merkezli olduğu ve bağlanma gibi çocuğun gelişimindeki ana etkenler başta olmak üzere, kültürden kültüre değişen konuların ele alınamadığı ve yeterli farkındalığın olmadığıdır. Halen 16 ülkede örgütlü olan Family for Every Child, önümüzdeki üç yılda örgütlendiği ülke sayısını Türkiye'de dahil 40'a çıkarmaya çalışmaktadır. Ülkemizde Hayat Sende ile de ağa girmek için görüşmeler yapan ağ, başta tsunami faciasından sonra sayısı hızla artan Endonezya'ki yuvaların kapatılması olmak üzere, Türkiye'ye model teşkil edebilecek birçok uygulamada öncü rol oynamıştır.

Dünya çapında yuvalarda kalan çocukların yüzde 95'inden fazlasının ailesi vardır. Sadece ailelerin karmaşık sorunlarıyla mücadele etmek devletlere zor gelebilmektedir. Veya bürokratik/mali çıkarlar

veya çocuk simsarları yuvaları ticari bir araç olarak görebilmektedir. Bu doğrultuda yuvaların kapatılması ve çocukların aileden koparılmasını engellemeyi amaçlayan bir örgüt de Orphanages.No girişimidir. Eski bir yetimhane gönüllüsü tarafından kurulan örgüt, alanda oldukça ses getiren çalışmalara imza atmıştır.

Aynı şekilde çalışan bir diğer sosyal girişim de UNICEF'in de desteklediği bir ağ olan **thinkchildsafe**'tir. Bu ağ, Güneydoğu Asya'daki yetimhane endüstrisinin bertaraf etmek amacıyla etkili bir kampanya yürütmektedir. Ağın ana geliri ise, sistemi destekleyen otel, restoran gibi kuruluşlardan alınan sponsorluk geliridir.

Bunun yanı sıra, Save the Children da yuvaların kapatılmasını savunmaktadır. Save the Children tarafından yayınlanan bir rapor bu alandaki en etkili ve öz **raporlardan** birisidir.

Ayrıca, **Human Rights Watch** da yetimhanelerin halen yaygın olduğu ülkelere ilişkin sistematik hak ihlallerini raporlamakta ve adını çıkar-karala (naming and shaming) yapmaktadır.

Her ne kadar bu örgütler yuvaların kapatılmasını, yoksul ülkelerdeki devlet kapasitesinin yetersizliğinden dolayı gerekirse evlat edinme gibi modellerin yaygınlaştırılmasını savunsa da, birçok

Ülkede uluslararası evlat edinme giderek zorlaştırılmıştır. Önümüzdeki dönemde de bu zorlukların artarak devam edeceği düşünülmektedir.

Yarın uluslararası evlat edinmeye karşı olan grupları analiz etmekle devam edeceğiz.

Uluslararası Evlat Edinme: Savunanlar ve Karşıtlar - 3

Dünyâ yazımızda, çocuk kaçakçılığından, yoksulluğa, çocukların suça ve fuhuşa sürüklenmesine kadar oldukça farklı boyutları olan Uluslararası Evlat Edinmeyi savunanlarını ele almıştık. Bugün de karşıtlarını ele alacağız.

Uluslararası Evlat Edinme daha önce belirttiğimiz gibi Lahey Sözleşmesi ile düzenleniyor. 80'den fazla ülke bu sözleşmeye taraf. Sözleşmenin zayıf tarafı ise, sözleşmeye taraf olmayan ülkelerden evlat edinilmeye izin vermesi ve evlat edinme işlemleri karşılığında "küçük" de bir ücretin talep edilebilmesi.

İşte tam da mesele burada kopuyor. Bu hizmet ülkemizdeki aksine gelişmiş Batı ülkelerinde özel ajanslar tarafından yapılıyor ve ülkeden ülkeye evlat edinilecek çocukların fiyatları ortaya çıkmaya başlıyor. Örneğin bu rakam, ABD'den birisi için Etiyopya'dan 5 yaş altındaki bir çocuğu evlat edinebilmesi için ortalama 25.000 Dolar. Farklı ülkeler için farklı tarifeler geçerli. Çocukları ailelerin ayırmak ise, oldukça ucuz. Hindistan'da aileyi kandırıp çocuğu almanın bedeli 236 Dolar. Çin'de ise 350 Dolar. Bu durum, milyarlarca

dolarlık bir evlat edinme endüstrisi yaratmış durumda.

Bu milyar dolarlık sektörde, az gelişmiş ülkelerdeki yetersiz devlet kapasitesi, ailelerden çocuğu zorla almalar, sahtekarlık, aileye yalan söylemeler, okuma yazma bilmeyen ailelere imza attırmalar gibi durumlarla yeşeriyor. Önce yetimhanelere yerleştirilen çocuklar, uygun bir zamanda da uluslararası evlat edinmeye konu oluyor. Çocuklar biyolojik ortamlarından koparılarak, bambaşka dünyaların insanı haline getiriliyor. Bu haliyle evlat edinme, çocuk kaçakçılığının en gri, en bilinmeyen, farkındalığın en zayıf olduğu alanlardan birisi haline geliyor. Hele bir de evlat edinmek isteyen ailelerin başta gelişmiş ülkelerde oldukça nüfuzlu ve örgütlü bir lobi gücü olduğunu düşünürseniz, iş iyice karmaşıklaşıyor.

Öte yandan, ailelerin 3 yaş ve özellikle 1 yaş altı tercihi, sağlıklı çocuk dışındakileri evlat edinmek istememesi gibi sebeplerden dolayı ülke içi evlat edinme oldukça azalmış durumda. Ayrıca, uluslararası evlat edinmeye ilişkin yasal olmayan işlere gelişmiş ülkeler dava açmaya ve daha sıkı takip etmeye başladı. Usulsüz evlat edindirilen ülkelere ise daha fazla teknik destek verilmeye ve zaman zaman da uluslararası evlat edinmeyi yasaklamaya ilişkin çalışmalar yapılmaya

başlandı. Bununla birlikte, uluslararası evlat edinme sektörü ülkeler arası köşe kapmacasına devam ediyor. Eskiden Kamboçya, Vietnam, Guatamela, Çin, Güney Kore ve Rusya'da yoğunlaşan sektör, şimdi ise Nepal, Etiyopya ve diğer Afrika ülkelerine kaymakta.

Uluslararası evlat edinme sürecindeki olumsuzlukları ortaya çıkarmaya çalışan sivil yapılanmalar ise oldukça dağınık. Konu hakkında farkındalık oluşturan en önemli örgüt ise, Çocuk Ticaretine Karşı Girişimi. Belçika merkezli sivil toplum girişimi, özellikle AB'de sık sık etkili lobi çalışmaları ile gündeme geliyor. Evlat Edinme Haberleri ve Etkinlikleri sayfası da uluslararası evlat edinmeye ilişkin birçok olumsuz haberi paylaşıyor. Bunun dışındaki diğer yapılanmalar ise, oldukça dağınık ve etkisiz bir görüntü çiziyor.

Benim şahsi fikrim ise, yolsuzluğa bulaşmadan, yeterli devlet kapasitesi geliştirilerek, ailelerinden koparılarak "sözde" yetim olmayan gerçekten yuvalara terk edilmiş çocukların uluslararası evlat edinmeye söz konusu edilmeleri. Bunu sağlayabilmek ise, uluslararası evlat edinme alanında yapılacak kapsamlı reformlara bağlı. Bu alan etkili bir şekilde düzenlenmeden, çocuklar oldukça değerli ihraç malları olarak kalmaya devam edecektir.

Bunu durdurmak elimizde!

Üç Kampanyanın Ardından

Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği olarak devlet korumasında yetişen çocuk ve gençlerin hayatlarına yenilikçi çözümler getirme misyonuyla çalışmalar gerçekleştirmekteyiz.

Bu misyon doğrultusunda belirlediğimiz stratejilerden birisi de lobi ve savunu faaliyetleri gerçekleştirerek çocuk koruma sistemindeki dönüşümü sağlamaya çalışmak.

Bu amaçla şu ana kadar gerçekleştirdiğimiz birçok çalıştay, hazırladığımız birçok rapor bulunmakta. Bunlar işin kamu karar alıcılarına yönelik boyutu. İşin bir de, toplumla diyalog kurma, toplum tarafından sorunun sahiplenilmesi boyutu var. Bu boyut belki de ilk boyuttan çok daha önemli çünkü toplumsal sahiplenme olmadan yeterli baskı gücü elde edilemez.

Peki bu boyut nasıl sağlanacak? Dijital mi olacak toplumla iletişim yoksa yüz yüze mi? Veya her ikisi mi?

Hedef kitlemiz özelinde tasarlanan bazı kampanyaları görünce bu sorulara Hayat Sende olarak yürüttüğümüz 3 kampanya çerçevesinde bakmak farz oldu.

Hayat Sende olarak bizler 2012 yılında **Yuva ve Yurtlardaki Kardeşler Ayrılmasın!** isminde bir kampanya yürüttük. Kampanya o kadar başarılı oldu ki, bir hafta içinde dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Sn. Fatma Şahin üst üste defalarca açıklamalar yaptı. Alanda çalışan meslek elemanları ile yaptığımız görüşmelerde kardeşlerin birleştirilmeye başladığını sevinerek gördük ve hız kestik. Kampanya için o dönem change.org platformunu kullanmıştık.

Daha sonra change.org platformu üzerinden yine **Yurtlar Kapatılıyor. Bari Birisi Müze Olsun. Yurt Müzesi Kurulsun!** dedik. Kampanya etkisizdi. Başarısızlıkta bizim payımız vardı. Dijital ortamda yaygınlaştıramıyorduk. Bunun üzerine lobi ve savunu boyutunu artırdık ve yeni yapılacak binanın giriş katına müze yapılması için kurum yetkililerinden sözler aldık. Geçen zaman içinde toplumda change.org yorgunluğu başlamıştı ve bizim de change.org'a inancımız zayıflamıştı.

Zaman içinde yeni bir kampanya ihtiyacı doğdu. Elazığ'da Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon merkezinde maalesef istenmeyen olaylar yaşandı. İşte o zaman yine yol ayırımındaydık. Ya dijital bir kampanya tasarlayacaktık ya da yüz yüze. İkisini birleştirmek bize çok iyi geldi. Çok başarılı bir kampanya tasarladık. Google Drive'da bir metin

oluşturduk ve imzalamak isteyen tüm kurumlara fikirlerini sunmaları için açtı. Facebook üzerinden bir etkinlik sayfası oluşturduk ve sivil toplum aktörlerini bu sayfaya davet ettik. Ortak düzenlemeye imkan veren yapıyla her gün katılan imzacıları ilan ettik ve 200’den fazla sivil toplum kuruluşu ve sosyal girişimin imzaladığı bir metin ortaya ıktı. İşte tam da o anda bir de herkesin elinde pankart tutarak fotoğraflarını çekip sayfalarımızdan yaygınlaştırmaya başlayınca sosyal medyada trend topic listesine girdik. Artık kampanya metnimizi etkinliğin olacağı gün Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının önünde basın açıklaması ile okumak ve imzacılarla birlikte Bakanlığa sunmak kalıyordu. Bunu da yaptık. İstenen etki yaratılmıştı.

Kampanyalardan kısaca ne öğrendik dersek?

Kampanyalar dijital olmalı ama yüz yüze teması da içermeli.

Change.org gibi platformlar kullanıcı dostu ama eski etkisinden uzak.

Mevzuatta bir dönüşüm veya karar alıcılara doğrudan ulaşmak gerekiyorsa online imzalar hükümsüz. Bunun yerine doğrudan kurumların evraklarına giriş yapılacak şekilde metinlerin hazırlanması ve kurumlara gönderilmesi gerekli.

Zamanlama çok önemli. Makarnayı soğutmadan yemek deyimi herhalde sosyal kampanyalar için söylenmiş. Olay olmuş, aylar geçmiş kampanya başlatanlar var.

İnsanları eyleme çağırmak çok önemli. Aktivizm boyutu asla atlanmamalı. İnsanlar değiştirmek istiyor sadece nasıl yapacağını bilmiyor. Bunu anlatmak gerekli.

Kampanyalarda üst sloganlar kapsayıcı olmalı. Alt bilgiler teknik olabilir. İyi veriyle desteklenmesi, içerik üzerinde herkesin mutabık kalması çok önemli.

Sosyal medyayı çok iyi kullanmak gerekli. İnsanlar artık çabuk tüketiyor. Sosyal sorunları da çabuk tüketiyoruz. Bu da duyarsızlaşmaya neden oluyor ama sürekli yeni kişilere ulaşmayı da sağlıyor. İnsanlar artık uzun soluklu sosyal bir soruna çözüm bulmaya adanmışlıklar yerine kısa vadede gördüğü herhangi bir sosyal soruna sosyal medya üzerinden organize olup, gerekirse yüz yüze toplanıp ses çıkarmak istiyor. Bu noktayı kaçırmamak lazım.

Kısacası, kampanyalar hiç olmadığı kadar önem kazanıyor. Projelerden başımızı kaldırıp bu

alanlara eğilmek önemli. Hem de çok. Tabi eğer toplumsal pozitif dönüşüm istiyorsak ;)

Alternatif Bakım için Tek-Kültürlü Alternatif Yeterli Mi?

Korunmaya ihtiyacı olan çocuklar dünya döndükçe vardı ve hep olacaklar. Bu çocukların korunması ve hayata güçlü ve eşit bir şekilde atılması da, dünyanın gündeminde olmayı hep sürdürecektir. Peki bizler bu çocuklar için farklı kültürlerin çocuk yetiştirmeye ilişkin önceliklerine duyarlı modelleri sunabiliyor muyuz? Hayat Sende olarak 2007 yılından beri yaptığımız çalışmalar pek de öyle olmadığını gösteriyor.

Aile Temelli Bakım Modelleri Teşvik Edilmeli

Yaygın deyimleriyle yetimhaneler, resmi adıyla çocuk yuvaları geleneksel toplumda yoktu. En kötü ihtimalle bir eve besleme olarak girerdi ailesi olmayan veya yoksul çocuklar. Savaşın kitleselleşmesi ve toplumun tümüne etki etmesiyle birlikte yetimhaneler ortaya çıkmaya başladı.

Zamanla yuva bakımının zararları 1930'lerden itibaren başlayan akademik çalışmalarla anlaşılmaya başlandı ve başta gelişmiş ülkeler olmak üzere yuva ve yurt bakımlarının yerini aile ve toplum temelli hizmetler adım adım almaya başladı. Uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum

örgütlerinin de önemli bir kısmı buna ayak uydurarak çalışmalarını ve fonlarını aile ve toplum temelli hizmetlere kaydırmaya başladı. Örneğin, Birleşmiş Milletler Çocukların Alternatif Bakımına İlişkin Rehber İlkeleri'nde çocukların önce biyolojik ailesinde, bunun mümkün olmaması halinde ise koruyucu ailede yetişmesi tavsiye ediliyor. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde de aile, çocuklar için hak olarak tanımlanıyor. Yuvaların kapatılmasını savunan yaklaşımlar Avrupa Birliği'nde artık neredeyse norm haline gelmiş durumda. Avrupa Birliği, yuva ve yurt bakımına harcanacak tek kuruluş yok, diyor.

Bu çalışmaların neticesinde önemli ilerlemeler sağlansa da, halen dünyada yuvalarda bakılan çocuk sayısı hızla artmaya devam ediyor. Kimi tahminlere göre 8 milyon, kimi tahminlere göre 17 milyon çocuk doğal ortamı olan biyolojik ailesinden uzakta, yuva ortamında hayata hazırlanıyor. Dünya çapında yuvaların kapatılması gerektiğini belirten yaklaşımlar giderek hâkim hale gelse de, az gelişmiş ülkelerde yuvaların sayısı hızla artmaya devam ediyor. Daha fazla bağış çekmek için çocukları aç bırakmak, çocukları yasal olmayan yollardan evlat edinmeye konu etmek gibi uygulamalar da artıyor. Bu uygulamalara karşı uluslararası alanda birçok kampanya yürütülüyor. Gelişmiş ülkeler

tarafından az gelişmiş ülkelere teknik destekler sağlanıyor.

İzlenen Ortak Yol, Sağduyudan Uzakta

Tüm bu çalışmaların ortak bir özelliği var. Tümü, Batı merkezli yaklaşımı esas almış durumda. Ailenin ve çocuk yetiştirmenin farklı kültürlerdeki boyutları sıkça atlanıyor. Batı merkezli literatür ve modeller, bambaşka bağlamları içinde barındıran az gelişmiş ülkelere, "Bir model hepsine uyarlanabilir - One Size Fits For All" şeklinde neredeyse dikte ediliyor. Az gelişmiş ülkeler ve farklı bağlamlar, literatürde ve uygulamada hala bakir alanlar. Tıpkı bizim çalışmalarımızı yoğunlaştırdığımız İslam ülkelerinde aile ve toplum temelli hizmetleri yaygınlaştırmada sıkça karşılaştığımız bakir alan gibi.

İslam ülkelerinde aile ve toplum temelli hizmetlerin yaygınlaştırılmasında karşılaşılan sorunların önemli bir kısmı, Batı merkezli yaklaşımlara paralel şekilde engeller içermekte. Bunların başlıcaları, koruma altındaki çocukların sorunlu, sosyal olarak uyumsuz olmaları, vb. nedenlerle etiketlenmesi ve sosyal dışlanması. Bunların yanı sıra, İslam kültürü bağlamında aile ve toplum temelli hizmetlerin gelişmesinin

önündeki asıl engeller ise dini ve kültürel engellerden geliyor.

İslam dininde evlat edinme, büyük bir kısım cemaat tarafından haram olarak kabul ediliyor. Bir kısım cemaat ise, çocuğun evlat edinildiğinin söylenmesi şartıyla evlat edinmeyi kabul edebiliyor. Buna karşın tüm cemaatlerde, çocuğun mirastan biyolojik çocuklar gibi pay almaması gerektiği anlayışı hakim.

İslam kültüründe karşılaşılan diğer bir engel ise, mahremiyet ve nikah düşmesi meselesi. Çocuk emzirilebildiği takdirde, koruyucu ebeveyn veya evlat edinen ebeveynlere nikah düşme meselesi ortadan kaldırılıyor. Emzirilemediği takdirde ise, çocuğun yetişkin olması durumunda, karşı cinsten ebeveynle aynı evde yaşamasında sakınca görülüyor. Ayrıca, çocuğun emzirilmesi durumunda emen çocukların birbiriyle evlenmesi İslam dininde yasak olduğu için Süt Bankası gibi projeler uygulamaya geçirilmeye çalışılıyor.

Koruyucu ailelik konusunda ise, korunmaya alınan çocuğun mirastan pay alamayacağı, soyadı değişmediği ve soy ağacının karartılmadığı için sorun olmayacağı cemaatler tarafından da dile getiriliyor. Bununla birlikte, birçok İslam

ülkesinde koruyucu aileliğin hemen hemen evlat edinmeye paralel bir şekilde algılanışı ve bilgi eksikliği sebebiyle uygulamada koruyucu ailelik yaygınlaştıramıyor.

İslam kültüründe aile ve toplum temelli hizmetlerin yaygınlaştırılmasının önündeki diğer bir engel ise, korunmaya ihtiyacı olan çocukların yetiştirilmesi sorumluluğunun kafala (sponsorluk) denilen model doğrultusunda sadece parasal destek sağlayarak üstlenebileceğine ilişkin kültürel inanç. Bu durum, yuva ve yurtlara yaygın bir şekilde bağış yapılmasını beraberinde getirerek, çocukların kurumlara alınmasını kolaylaştırıp biyolojik ailelerine önleyici desteklerin verilmesi veya koruyucu aileliğin yaygınlaştırılması olanağını azaltıyor. Ailelere verilebilecek maddi desteklerle çocukların yuvalara alınması kolaylıkla önlenebilecekken, en son çare olarak görülmesi gereken yuva bakımı yaygınlaşıyor. Sonuç olarak, Batı'daki birçok ülkenin aksine yoksulluktan dolayı yuvalara alınma sıradanlaşıyor.

Türkiye Örneği'nde Öğrenilen Dersler

Türkiye'de çocuk koruma sistemindeki yuva bakım modelinden aile temelli hizmet modellerine

yöneliş, 2005 yılında Malatya Çocuk Yuvası'ndaki dayak skandalının ardından gerçekleşmeye başladı. Malatya Çocuk Yuvası'nda çocuklara bakıcı anneler tarafından banyoda uygulanan şiddetin ortaya çıkardığı kamuoyu baskısı neticesinde bir Meclis Araştırma Komisyonu kurulması ve bu komisyonun Batı'daki modelleri incelemesi neticesinde çocuk yuvası ve yetiştirme yurdu olarak bilinen kışla tipi bakım modelleri, yerini çocuk evi ve sevgi evlerine terk ediyor. Ayrıca Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan'ın himayesinde 2012 yılından beri koruyucu ailelik hızla yaygınlaştırmaya başlandı. 2012 yılında ülkemizde korunmaya ihtiyacı olan çocukların yalnızca yüzde 10'u koruyucu ailedeyken, bugün Türkiye'de koruma altındaki 18 bin çocuğun yüzde 30'u koruyucu aile modelinden yararlanarak hayata atılıyor. Evlat edinme sayıları da son yıllarda yıllık ortalama 300 seviyesinden 700'e çıktı. Kurumlar da oldukça hızlı bir dönüşüm geçirmekte. Aileye dönüş projeleriyle binlerce çocuk, verilen maddi desteklerle biyolojik ailesinin yanına döndürüldü. Çocuğun yoksulluk nedeniyle kurum bakımına alınması, 2005'te yüzde 79 iken bugün bu rakam yüzde 20'nin altına indi. Bu süreçte en üst düzey politika yapımcıların destekleri ve süreci özümsemelerinin verdiği ivmenin, koruyucu aile ve evlat edinme sayılarının artmasında ve

biyolojik ailelere önleyici desteklerin yaygınlaştırılmasında büyük payı oldu.

Türkiye bağlamındaki olumlu gelişmelere rağmen, Gayrisafi Yurtiçi Hasılasına oranla en çok yardım yapan ülke olan Türkiye'nin az gelişmiş ülkelerde yuva-yurt tipi bakım modellerine finansal destek sağlaması, sosyal hizmet bağlamında garipsenecek bir ikiliğe yol açıyor. Birçok büyük çaplı sivil toplum örgütünün şehitlerimiz adına Bangladeş, Cibuti, Pakistan gibi ülkelerde yetiştirme yurtları açması bunun ilginç bir örneğini oluşturuyor. Ülkemizde Suriyeli sığınmacı veya göçmen çocuklar için dünyanın en büyük yetimhanesinin açılması da bu duruma verilebilecek örneklerden. Sadece küçük bir kesim sivil toplum örgütü önleyici hizmetler kapsamında ailelerin ve toplumun güçlendirilmesi için çalışmakta.

Neler Yapılmalı?

Türkiye özelinde yaşanan çoğunlukla olumlu fakat bazı durumlarda yetersiz kalabilen dönüşüme rağmen daha gidilmesi gereken çok yol var. Türkiye önümüzdeki dönemde aile ve toplum temelli hizmetlerde gerçekleşen bu hızlı büyümeyi hem sindirmeli, hem de hâlâ aile ortamından

uzakta büyüme zorunda kalan çocukların dil, din, ırk ayrımı gözetmeksizin aileye kavuşması için kapsamlı çalışmalar gerçekleştirmeli.

İslam ülkeleri özelinde ise gidilmesi gereken yol, Türkiye'dekinden çok daha uzun ve meşakkatli. Family for Every Child Ağ'ı ile birlikte korunmaya ihtiyacı olan çocuklar için sunulan aile ve toplum temelli hizmet modellerinin Ağ'ın Müslüman üye ülkelerinde yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi üzerine çalışmaktayız. Eylül ayında Endonezya'da bir çalıştay düzenleyerek Türkiye, Endonezya, Mısır, Lübnan, Birleşik Arap Emirlikleri, Ürdün ve Kırgızistan'dan oluşan Ağ'ın müslüman üyelerinin katılımı ve katkılarıyla sorunun çözümü üzerine kafa yoracağız. Özellikle İslam İşbirliği Teşkilatı, Arap Ligi, D-8 gibi bölgesel ve uluslararası örgütlerde, az gelişmiş ülkelerdeki yuva ve yurtlara yapılan yardım ve yatırımların aile temelli modellere yönlendirilmesi için savunuculuk çalışmaları yapılmasını öngörmekteyiz. İnanıyoruz ki Batı tipi çocuk koruma yaklaşımının yanında, korunma ihtiyacında olan çocuklara hakkettikleri ve gelişimleri açısından onlara zarar vermeyecek olan aile temelli bakım modellerini farklı kültürlerin hassasiyetlerini de dikkate alarak fakat yine çocuğun yüksek yararı çerçevesinde sağlayabiliriz.

Ancak bu şekilde, aile ve toplum temelli alternatif bakım modellerini ön yargı, ihmal ve istismar olmadan yaygınlaştırabiliriz.

Her zaman dediğimiz gibi, başka ülkelerin çocuklarını sevmeden dünya daha yaşanabilir bir yer olmayacak!

Bu yazı, Hayat Sende Derneği Ağlar ve Platformlar Birimi Koordinatörü Sultan Erbaş tarafından yazılmış olup, izniyle kitaba alınmıştır.

Müslüman Ülkelerde Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklar

Gelişmiş Batı ülkelerinde yuva ve yurt bakımı neredeyse tamamen terk edilmiş durumda. Müslüman ülkelerde ise hala kışla tipi bakım denilen büyük ölçekli yuva bakımı veya kısaca personel eliyle bakım hala hakim model olarak varlığını sürdürmekte. Bu bakım modelinin ise çocuklara verdiği zararları artık dünya alem biliyor ve terk etmeye çalışıyor. Tabi kültürel farklılıklar da bu süreçte önemli rol oynuyor.

Geçtiğimiz günlerde Hayat Sende'den Bayram Tunçbilek ile birlikte katıldığımız Müslüman Ülkelerde Koruyucu Aile Uygulamalarını ele aldığımız çalıştay oldukça öğreticiydi. Çalıştaya Mısır'dan Hope Village Society, Endonezya'dan Muhammadiyah, Ürdün'den Jordan River Foundation, Kırgızistan'dan Family to Every Child (F2EC), Lübnan'da Filistinli mülteciler için çalışmalar yapan Naba'a ve Türkiye'den de hayat Sende Derneği katıldı.

Çalıştayın ana teması Müslüman ülkelerde koruyucu aile uygulamalarının yaygınlaştırılmasında karşılaşılan zorlukların ele alınmasıydı. Çalıştayda aile temelli hizmetlerin

yaygınlaştırılmasında karşılaşılan zorluklar üç ana odakta toplandı.

- 1) Yuvalara ve yurtlara bağış yapmanın oldukça kolay olmasının ve aile temelli hizmetlere bağış yapılmak istenmemesi
- 2) İslam inancında evlat edinmenin mahremiyetten kaynaklanarak yasak olmasından dolayı toplumda evlat edinme, koruyucu aile ve kafala gibi modellere ilişkin kafa karışıklığı
- 3) Dini otoritelerde ve dini çalışmalar yapan üniversite veya fetva makamlarında bu konuya ilişkin yeterince bilgi bulunmaması.

Söz konusu sorunların çözümü konusunda Müslüman ülkelerin hemen hepsi bambaşka çalışmalar gerçekleştirmekte. Yetersiz bir teknik kapasite ve İslam inancının bambaşka kültürlerde bambaşka yorum ve uygulamaları işleri oldukça zorlaştırmış durumda.

Çalıştayda ortaya konan ana odaklardan en önemlisi, Müslüman ülkelerin uygulamacılarının ve dini otoritelerinin daha fazla işbirliği yapması; fıkıh, içtihat ve sünnet odağında bu sorunun çözümü ve aile temelli hizmetlerin yaygınlaştırılması için çalışmasıydı. Ayrıca, aile temelli hizmetlere ilişkin dini literatürün de diğer

Ülkelerin diline veya İngilizce'ye çevrilmesine duyulan ihtiyaç göze çarpmaktaydı.

Hayat Sende olarak bizler de bu konuları oldukça etkili bir Şekilde anlamaya, dinlemeye çalıştık. Ülkemizdeki modellerin başarısının Müslüman lkeler arasında ay gibi parlaması ise göğsümüzü kabarttı. Hemen hepsi, hem Hayat Sende'nin projeleri hem de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve dini otoritelerimizin çalışmalarını yerinde incelemek için Ankara'ya ziyaret yapmak için niyetlerini belirtti. Hatta alıştaydan sonra yuvalarında 800.000 çocuğa bakan Endonezya'dan Mohammadiyah Derneği ile birlikte Ankara'da ocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Aile ve Gençlik Merkezi ve Vakıflar Genel MdrlĞn ziyaret ettik. Önümüzdeki dönemde bu konuya ilişkin ziyaretleri ve öğrendiklerimizi de aktaracağız.

Őimdilik, sevgilerimizle ;)

Yuvalarda Gönüllülük: Ama Nasıl?

Gönüllülük deyince birçok insanın aklına hemen çocuk yuvaları gelir. Peki, gerek gönüllülerimiz, gerekse kurumlarımızın idarecileri bu süreci doğru yönetebiliyor mu? Birçok hassasiyeti içinde barındırması gereken yuvalarda gönüllülük kavramını tam olarak ele alabiliyor ve çocuk refahına katkı sağlar bir hale getirebiliyor muyuz? Veya gönüllü olacağız diyerek yapılan hatalar neler?

Öncelikle gönüllü, bir kurumun toplumla kurduğu diyalogdur. Yanı sıra, kurumun iş süreçlerini ve otokontrol mekanizmalarının gelişmesini sağlamaktadır. Bu yönüyle idarecilere kendi günlük rutinlerinde göremediği konularda yardımcı olmaktadır. Gönüllüsü olmayan bir kuruluş krizler dolayısıyla patlamaya hazır bir bomba gibidir. Bu yönüyle, kurumların gönüllü katkısını artırması ve bir strateji dahilinde gönüllü yönetimini ele alması önemlidir. Ülkemizde ise, gönüllüğe ilişkin bir kanunun çıkması önemlidir.

Devletin ve yöneticilerin bu alanda yapması gerekenlerden daha önemlisi ise, gönüllülerin kendi katkıları konusundaki öz sorgulamalarıdır.

Çabuk sıkılan, çabuk yorulan ülkemiz gönüllü profili çocuklara faydadan çok zarar getirmektedir. Üzülerek söylemeliyiz ki, gönüllüler birçok noktada kurumlarda kalan çocuk ve gençlerin sorunlarını artırmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Nasıl mı?

- Çocuklara tutamayacakları sözler vererek,
- İdarecilerle gereksiz polemiğe gerekerek,
- Çocukların günlük rutinini değiştirmeye ve kendileri için esnetmeye çalışarak,
- Kendi hayatları için gereksiz gördüğü malzemeleri yuva ve yurtlara bağışlamaya çalışarak,
- Kuruluşa gelirken yanlarında getirdiği yiyecekleri kendi elleriyle dağıtmaya çalışarak,
- Çocuklarla ilişkilerinin sınırını bilemeyip özel hayatlarıyla ilgili bilgi edinmeye çalışarak,

- Her ne kadar gönüllü olarak geldiğini belirtse de, çocuklara dokunmaktan çekinerek, acıyarak bakmak,
- Çocuklara yaptıkları yardımları basında ziyadesiyle yansıtmaya çalışmak,
- Sosyal Hizmet Kuruluşlarını Ziyaret Yönergesi kapsamında ses ve görüntü kaydı almak yasak olmasına rağmen bunları almak, bunu sosyal medyada veya diğer mecralarda paylaşmak, (bu husus, töre nedeniyle kurumlarda bulunan çocukların bilgilerinin istenmeyen kişilerin eline geçmesine neden olabileceği için özel önem arz etmektedir.)
- Ve bunlardan da önemlisi, hak temelli çalışmak yerine vicdan temelli çalışmalar yaparak, kendi kişisel tatminlerini önceleyecek çalışmalar yapmak. Bu ve benzeri sorunlar kurumlarda yetişen çocukların birçok yönden örselenmesine neden olmaktadır. Kuruluşlarda kalan çocuklarda görülen bağlanma bozukluklarının en önemli nedenlerinden birisi, bakım verenlerin ve gönüllülerin sürekli değişmesi, verdikleri sözleri tutmadıklarından dolayı çocukların yetişkinlere olan güveninin kaybolmasıdır. Ayrıca, çocukların

psikolojisini bilmeden travma yaratacak şekilde davranışlar gözlemlenebilmektedir.

Hayat Sende olarak bizler hak temelli çalışmalarını önceleriz. Yuvalarda ve yurtlarda yapılan gönüllülük çalışmalarının hak temelli olduğu noktada önem arz ettiğini düşünmekteyiz. Kısaca açıklamak gerekirse, "çocuk korunmaya muhtaç değildir, bu hakkıdır." deriz. Veya çocukların Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine göre, "Her çocuk bir aile yanında hayata hazırlanmalıdır." ilkesi uyarınca aile yanında hayata hazırlanması gerektiğini savunuruz. Bu noktada, koruyucu ailelik üzerine eğitimler alıp, sokaklarda topluma koruyucu aileliği anlatmak, bizce en hayırlı gönüllülük biçimlerinden birisidir. Elbette diğer gönüllülükler de önemlidir.

0-12 yaş grubunda kalan çocuklara düzenli ve sistemli bir şekilde derslerine yardımcı olmak önemli bir gönüllülük olacaktır. Veya bakım veren anneler çalıştıkları vardiyalarda ortalama 20 çocuğa bakmaktadır. Bu durumda da, bakım verenlerin iş yükü katlanılmaz boyutlara gelebilmekte ve kurumlarda zaman zaman istenmeyen şiddet olaylarının patlamasına neden olabilmektedir. Gönüllüler bu noktada bakım verenlere çocukların beslenmesi, banyo yaptırılması, altlarının değiştirilmesi gibi

konularda destek olabilmelidir. Bu noktada vurgulanması gereken diğerk bir konu da, gönüllülük çalışmalarını yapılırken, devlet korumasındaki gençlerin ihmal edilmesidir. Bu noktada, kanıta dayalı yapmış olduğumuz çalışmalarda gördük ki, gönüllülük çalışmalarının hemen tümü 0-12 yaş grubuna yönelik olarak yapılmaktadır.

Toplumun devlet korumasındaki çocuklara ilişkin yaklaşımı 12 yaşına kadar acıma, 12 yaşından sonra ise korkudur. Devlet korumasındaki gençler ise, duygusal dünyalarının en hızlı geliştiğı dönem olan 12 yaş ve sonrasında, en çok ihtiyaç duyduklarızamanda yalnız kalmaktadır. Gençlik çalışmalarının da yoğun bir şekilde içinde olan Hayat Sende olarak her zaman, kendine özgü ihtiyaçları olan gençlik gruplarının da bulunduğunu, bu grupların Hayat Sende'nin yaptığı gibi spesifik şekilde çalışılmasını vurguluyoruz. Gençlere yönelik çalışmalarda ise, etkili psiko-sosyal rehberlik ve mentorluk desteğı verebilecek gönüllülere ihtiyaç bulunmaktadır. Son olarak, devlet korumasındaki çocuk ve gençlere yönelik gönüllülük yaparken, çocuk alıp vermek, kimsesiz çocuk, evlatlık gibi çocukları değersizleştirici söylemlerden kaçınılması

çocukların kendilerini değersiz hissetmelerinin önlenmesi gerekmektedir.

Devlet korumasında kalan çocuk ve gençlere ilişkin gönüllülük yaparken, yolunuzun açık, gücünüzün bol, sosyal faydanızın çok olması dileğiyle.

Yuvalardaki Projelerin Etik Kodu Nasıl Olmalı?

1. Devlet korumasında kalan gençlere ilişkin proje ve faaliyet yapılırken acıma duygusundan uzak bir yaklaşım sergilenmelidir.
2. Çocuk ve gençlere vicdana ve acıma duygusuna başvurarak yaklaşılmamalıdır. Çocukların hayatlarını sevgiyle, ilgiyle ve dokunarak onarmaya çalışılmalıdır.
3. Projeler acıma duygusu merkeze alınarak yapılırsa geçici çözümler üretilmekte ve sorunların temeline inilememektedir. Çünkü, acıma duygusunun projenin veya faaliyetin itici gücü olması durumunda proje ve faaliyetler yüzeyde kalmakta ve toplumsal algıyı dönüştürecek adımlar atılamamaktadır. Acıma duygusunun yerine eleştirel yaklaşım ve kalıcı hedefler üretme çabası konulursa ise proje ve faaliyetler uzun vadeli kalıcı bir etki yaratmaktadır.
4. Tüm proje ve faaliyetlerin nihai amacı ise bu çocukların gerek toplumsal ve ekonomik gerekse psikolojik sıkıntılar çekmeden temel yaşam becerilerini gelişmiş şekilde hayata entegrasyonlarını sağlamak olmalıdır.

5. Proje ve faaliyetler önyargılı olmamayı merkeze almalıdır. Bu çocuk ve gençlerin geçmiş yaşantılarını ve mevcut koşullarını merak duygusundan uzak, yargılamadan ve özellikle önyargılı olmadan değerlendirmek yapılacak proje ya da faaliyetlerin ve bu çocuk ve gençlerle kurulacak etkili iletişimin temelidir.
6. Çocuk ve gençlerin hayat hikâyelerini dinlemek ve öğrenmek konusunda aceleci olumamalı ve merak duygusuyla hareket edilmemelidir.
7. Arzulanan değişim ve konulan hedefler kısa sürelerle sınırlandırılmamalıdır. Proje ve faaliyetlerde etkili diyalog kanalları geliştirilerek, anlaşabilmek için gerekirse alternatif yollar deneyerek, geçicilik hissi yaratmadan, ilişkilerimizin sınırlarını ve kurallarını belirterek, güven duygusunu zedelemeyen, duygudaşlık kurarak, dinleyerek, anlamaya çalışarak, ortak noktalar bularak, öğütleyici olmadan, teşvik ederek, destekleyerek, bilgilendirerek, bağımlılık yaratmadan hareket edilmeye ve rol model olunmaya çalışılmalıdır.
8. Sonuç itibarıyla, hayatının bir döneminde yetiştirme yurdunda kalmış kişilerle gerçekleştirilen bir çalışmada önyargılardan, acıma ve merak

duygusundan uzak durmak birçok açıdan kritik bir önem arz etmektedir.

9. İşte Hayat Sende Derneği proje ve faaliyetlerini bu temel üzerinde şekillendirmekte ve diğer tüm paydaşları ve kamuoyunu bu şekilde davranmaya çağırmaktadır.

(Bu yazı, Hayat Sende Derneği Danışma Kurulu Üyesi Yrd. Doç. Dr. Nihan Bozok tarafından hazırlanan Nar Taneleri Sosyolojik Değerlendirme raporundan düzenlenmiştir.)

Evlat Edinme, Çocukta Benlik ve Gerçek Sevgi Üçgeninde Lion

Evlat edinmek ve koruyucu aile olmak ne de güzel bir duygu. Yıllardır bu ailelerle çalıştım, duygularına ortak oldum. Yaşamın bilgeliğini onlarda gördüm. Sevginin aşamayacağı hiçbir engelin olmadığını, en onulmaz yaraların, travmaların onların ilgisi ve sevgisiyle aşıldığını onlarda tanıdım.

Bununla birlikte bu ailelerin önemli bir kısmı çocuklara geçmişleri yokmuşçasına davranmak istiyor, onları sahiplenilecek nesnelere gibi görüyor.

Olayın diğer bir boyutu ise, çocuklarından ayrılmak zorunda olan biyolojik anneler ve babalar. Evlat edinen veya koruyucu aile olanların örgütlenebilmelerinin aksine, toplumun en marjinalize edilmiş, sesleri kısılmış, çocuk koruma sisteminin içindeki en savunmasız konumda bulunanlar bu kişiler.

Uzun zamandır izlemeyi istediğim Lion filmini, evlat edinen bir anne olan Duygu Gizli'nin kitabını okurken bu filmi önermesi üzerine vakit kaybetmeksizin izledim. Duygu Gizli evlat

edinirken, tüm bilgeliği içinde sindirmiş bir anne. Kitabında evlat edindiği kızının biyolojik annesiyle olan ilişkisini de tüm yalınlığıyla ele almış birisi. Bir gün çocuğum annesini görmek isterse asla önünde durmam diyebilecek kadar içine sindirmiş bu süreci.

Lion filminde de Hindistan'da kaybolan, önce sokaklarda yaşıyan, sonra bir yuvaya yerleştirilen, oradan da Avustralya'ya evlat edindirilen bir çocuğun hikayesi anlatılıyor. Lion, beş yaşındayken ailesinden kopuyor. Uzun yıllar görüşemiyor. Bir refah devletinde, kariyer basamaklarını tırmanırken, geçmişe dönük sorgulamaları başlıyor. İnsanın benlik duygusunu arayışı yakasını bırakmıyor.

Bu süreçte evlat edindiği ailesini üzmemek için oldukça uzun bir süre durumu gizliyor. En sonunda annesine açıklamak zorunda kalıyor. Annesinin cevabı ise, "Babam alkolikti. 12 yaşında yine yer yarılrsa da içine girsem diye düşündüğüm bir zamanda bir ışık gördüm, bir hayal kurdum. Uzaklarda bana ihtiyacı olan esmer tenli bir çocuğa ışık olacaktım. Bu beni hayata bağladı. Doğurabilirdim ama doğurmadım.

Ben sizi bu yüzden evlat edindim. Ve umarım, arayışında aileni bulabilirsin.” oluyor.

Lion, uzun ve meşakkatli bir arayıştan sonra Hindistan’daki ailesini buluyor. Çok sevdiği abisi artık hayatta değil. Annesi aradan geçen 25 yılda oturduğu mahalleden Lion’un geleceğini umarak hiç ayrılmıyor. Lion geliyor. Sonrasında evlat edinen annesini de biyolojik annesiyle tanıştırıyor. İşte o anda, Duygu Gizli’nin şu satırları aklımı yalayıp geçiyor: “Dokuz ay boyunca seni karnında taşıyıp sana can veren de, senin sevginle can bulan da annendir.” Nedensiz, çocuğu mülkiyet gibi görme duygusundan bağımsız, sadece sevgiyle ve emekle anlaşılabilir bir bilgeliğin satırları bunlar.

Geride kalan aile için de, giden çocuk için de çok zor. Çocuklar sahip olacağımız nesnelere değil. Evlat edinildiği bilerek, iki kalpte yaşayarak, iki anneye, iki babaya sahip olarak, sevgiyi çoğaltarak çocukları yetiştirmek mümkün. Bu çocukların benlik arayışları için de olmazsa olmaz.

Eğer bu olmazsa, çocuklar yalanlarla yaşarsa, evlat edinildiği çocuktan gizlenirse, emin olun, yalan üzerine kurgulanan yaşamlar bir gün anlaşılacak. Kan grubunuz uymayacak, genetik

hastalığı çıkacak, veraset ilamında rastlayacak, ama bir gün mutlaka öğrenecek. O zaman bomboş kalacak. Hiç yaşamamışcasına. Köksüzce. Benliksizce.

İşte o zaman korkun ondan. Tıpkı 26 yaşında evlat edinildiğini öğrenip yaşamına son veren psikolog kız gibi.

İşte bu yüzden çocukları kökleriyle barıştırın. Siz kök değilsiniz, gövdesiniz. Emek verensiniz, sevginizi sunansınız. Yalansız bir gerçek sevgi işte böyle inşa edilir.

Lion'u izleyin. İnsanı insan yapan, benliğini oluşturan varoluşsal sorgulamalarla yüzleşin. Çocuklarınıza destek olun.

Bu gerçek sevgidir. Gerçek sevgiye erişin.

Çocuk Koruma Sisteminde Hayat Sende Ne Yapmalı?

Hayat Sende'den en uzun ayrılığımı yaşayacağım bir döneme hazırlanıyorum. Hayatımın bu kısmı yurt dışında geçecek.

Hayat Sende'yi içinde bulunduğum sürece hep sürdürülebilir bir yapıya erdirmek, ekiple birlikte hareket edebilir kılmak, öğrenen bir organizasyon şeklinde yapılandırmak için uğraştım. Önemli bir noktaya da geldiğine inanıyorum bu çalışmaların.

Tüm bu süreçte övgüde kabız, yergide amel (ishal) olan bu toplumdaki her türlü eleştiriye aldık. Onurlu ve onursuzca, empati duyan veya buna gerek duymayan aklınıza gelebilecek her türlü eleştiri. Masonlar destekliyor da dendi, hükümet yanlısı da, karşıtı da, ama her türlü eleştiri.

Bunların onurlularını ve empatililerini elbette aldık, değerlendirdik ve kurumsal kapasitemiz el verdiğince bunlara uygun yeniden yapılandırmaya çalıştık. Onursuzlarını ise, tarihin çöp sepetinde layık olacakları yere havale ettik.

Hayat Sende olarak hep "Ne sağda, ne solda, ÖNDE!" dedik. Daima çocuğun yanında durduk, daima çocuğu sahiplendik.

Bu eleştirilerin onurlularına topluca yanıtlarımız var.

- Hayat Sende, çocuk koruma sisteminde her şey olamaz. Çocuk koruma sisteminde devletin de desteğiyle sivil toplum örgütleri ve hatta şirketler uzmanlaşmalı. Travma çözmeden bakım sonrasına, hapiste çocuktan akran zorbalığına, ayrımcılıktan haklarına erişememeye, rehberlik hizmetlerine kadar birçok alanda uzmanlaşmaya ihtiyaç var. Sadece doğal afette çocuğun koruma altına alınmasına ilişkin eğitim modülü geliştirmiş şirketler var Batı'da. Gelişmiş ülkeler "Çocuktur atlatır." demiyor. Tüm dünyada sosyal sektörü sivil toplum belirliyor. Ülkemizde de böyle olduğu günlere demekten başka şey gelmiyor.

- Hayat Sende'nin kaynakları çocuk koruma sisteminin karmaşık sorunları karşısında sınırsız değil, aksine çok sınırlı. Ve bu sınırlı kaynakla Hayat Sende'den çok büyük işler beklemek mümkün değil. Beklenebilecek tek şey, elindeki

tüm kaynakları verimlilik çarpanı en yüksek şekilde kullanabilmek.

Hayat Sende şimdi bir yol ayrımında. Tüm yolculuğu boyunca çocuk koruma sisteminin her alanında başta koruma altındaki çocuklar olmak üzere boy gösterdi. Başlangıçtaki dağınık stratejileri de rafine olmaya başladı. İki stratejide uzmanlaşmaya ağırlık verdi. İlki çocuk koruma sisteminde makro sosyal hizmet politikaları tasarlayan bir düşünce kuruluşu olmak. İkincisi ise, eğitim, kamp, iş, burs, mentorluk gibi uygulamalarla koruma altındaki çocuk ve gençlerin insan kaynakları kalitelerinin artması, eşit, güçlü bireyler olarak hayata atılmasını sağlamak.

Bu iki stratejiden ilkinde fon ve bağış bulmak çok ama çok zor. İkincisi için fon ve bağış bulmak kolay.

Benim gönlümden geçen, en çok ihtiyaç duyulan alan olan düşünce kuruluşuna evrilmesi. Ama şartlar ve sürdürülebilirlik arayışının zorlamalarıyla ikinci stratejiden elde edilen kaynaklardan dışından tırnağından artırarak ilkinde de ağırlık verildi.

Önümüzdeki yıllarda bu stratejiler daha da rafine olacaktır. TEGV bile misyonunu beş yılda zor oturttu. İlköğretimde dağıtılan kitapları beğenmeyip bastığı kitapları dağıtmaktan, 7-16 yaş grubu çocukları okul dışında sosyalleştirmeye evirdi beş yılın sonunda kendini.

Hayat Sende emeklemekten yürümeye bu iki stratejiyle geçti. Yürümekten koşmaya hangileriyle geçeceği şu an aktif rol alan diğer arkadaşların düşünceleriyle evrilecek. Ama net olan ve hedeflediği misyonunu tamamlama konusunu asla atlamadan.

Bu ülkedeki en başarılı dernekler Verem Savaş Dernekleri. Veremi bitirdiler, misyonunu tamamladılar ve kapandılar.

Bu cumartesi Hayat Sende'nin yıllık strateji toplantısı var. Bu toplantıda bu görüşler kapsamlıca ele alınacak. Ama en önemlisi, Hayat Sende ne zaman misyonunu tamamlayacak, hangi ölçülebilir hedeflerle bu misyonun tamamlandığını anlayacak konuları olacak.

Misyonunu tamamlayacak ki, burada yetişen onlarca farklı genç, farklı fikirlerle sorunları

bitmeyen bu ülkeye filiz olacak, düş olacak, umut olacak.

Misyonunu tamamlayacak ki, kapitalist kısır döngüdeki "Büyü ya da öl!" açmazından kurtulacak.

Benim için fiziki çalışmalarına uzun bir veda olacak olan Hayat Sende'nin bu Cumartesi saat 10.00'da gerçekleşecek olan toplantısına katılmak isteyen herkesi bekleriz.

Sevgilerimizle,

Başkalarının Çocuklarını Sevmek: İşte Hayat Sende

Hayat Sende olarak koruma altındaki çocuk ve gençlerin hayatlarına yenilikçi çözümler getirmek için çalışmalar gerçekleştiriyoruz. Bu amaçla, uluslararası alanda birçok ağ ve platformun içinde yer alarak ülkemizdeki deneyimleri uluslararası alana aktarıyor, orada öğrendiklerimizi ise ülkemize uyarlamaya çalışıyoruz.

İşte tam da bu amaçla, üyesi bulunduğumuz Family for Every Child Ağı'nın Müslüman üyeleriyle 19-22 Eylül tarihleri arasında Endonezya'nın başkenti Cakarta'da buluştuk. Türkiye, Endonezya, Ürdün, Mısır, Lübnan ve Kırgızistan'dan gelen sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinin katılımıyla, koruma altındaki çocukların gelişmiş ülkelerin büyük oranda terk ettiği kurum bakımında değil, aile ve toplum temelli bakım modellerinde hayata hazırlanmaları için bir proje tasarladık.

Projemizin özü, alandaki deneyimimizi az gelişmiş ve gelişmekte olan İslam ülkelerinde yaşayan kurum bakımında kalan çocuk ve gençlerin uluslararası standartlar doğrultusunda aile yanında hayata hazırlanmasıydı. Uzun zamandır

üzerinde çalıştığımız taslak proje, derneğimizin öncülüğünde 6 ülkeden 11 sivil toplum çalışanın katılımıyla daha da somuta büründü.

Endonezya'da düzenlenen çalıştay dahilinde, daha önce tartışılan ve altı çizilen konuların projelendirilmesine başladık. Bu bağlamda, ulusal düzeyde ülkenin ihtiyacına uygun olarak çocuk koruma alanında çalışmalar şekillendirilmekte, bölgesel olarak ise Hayat Sende'nin öncülüğünde çocuk dostu yatırım ve aile temelli alternatif bakım modelleri konusunda bölgesel ve uluslararası organizasyonlarda savunuculuk yapılması öngörülmekte.

Çalıştay bünyesinde, Muhammadiyah Vakfı'nın organize ettiği Aile Temelli Bakım konulu panelde Türkiye'de Çocuk Koruma Sistemi'nin geçirmekte olduğu dönüşüm ve Hayat Sende'nin sistemin iyileştirilmesi adına yaptığı bütüncül çalışmalardan iyi örneklerin paylaşımı konulu sunum gerçekleştirdik. Yaptığımız sunumda, özellikle Türkiye'de fakirlik sebebiyle çocukların kurum bakımına alınmaması konusuna verdiğimiz önemi vurguladık. Bu çalışmalarımız diğer ülkelerin oldukça ilgisini çekti.

Endonezya'daki çocuk koruma sistemine gelirsek. Save the Children'ın hazırladığı rapora göre, Endonezya'da çocuk bakımından sorumlu kurumların sayısı 5.000 ile 8.000 arasında değişmekte. Bu kurumlar, Endonezya genelinde yarım milyon çocuğun bakımını sağlamakta. Endonezya'da yuva ve yurtlar, devletin kurumların yanı sıra, özel ve dini kurumlarca da işletiyor. Her altı çocuktan biri kurum bakımında kalırken, çocukların büyük çoğunluğunun en az bir ebeveyni sağ ve sadece yüzde 6'sı gerçekten yetim (double orphan). Ailelerin çocuklarını kurum bakımına verme nedenlerinin başında, çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını tek başlarına karşılama konusunda yetersiz hissetmeleri geliyor. Bu sebeple, kurum bakımındaki çocukların büyük çoğunluğu okul çağında ve yüzde 85'i 10 ile 17 yaşları arasındadır.

Diğer ülkelerin de deneyimlerinin derlenmesinden hala az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çocukların devlet korumasına alınma sebepleri arasında ekonomik yetersizlik bulunduğu görülüyor. Personel eliyle bakıma yapılan bağışların, aile ve toplum temelli yapılara yönlendirilmesi ve biyolojik ailenin güçlendirilmesi için daha çok çalışmamız gerekiyor. Unutmayalım: Kurumlarda kalan çocukların yüzde 90'dan fazlasının en az bir ebeveyni hayatta ve

yeterli psiko-sosyal ve finansal destek verebilirsek bu çocuklar ailelerinden ayrılmadan hayata kurumlara nazaran daha sağlıklı bir şekilde hazırlanabilir. Bunun için, karar alıcıları ve bağışçıları kurum bakımının gelişimsel zararları ile daha fazla yüzleştirmeliyiz.

Yolumuz uzun ve meşakkatli ama bizim bir düşümüz var: Çocuklar, hak ettiği aile ortamında hayata hazırlanmalı. Bunu yalnız ülkemizdeki çocuklar için değil, tüm çocuklar için istiyoruz. Bunu başarıncaya kadar desteklerinizle çalışmalara devam.

Unutmadan: Başkalarının çocuklarını sevmeden kalkınamayacağız.

Çocuk Koruma Alanında Güney Afrika

Hayat Sende olarak geçtiğimiz iki yılda uluslararasılaşma için oldukça çaba gösterdik ve uluslararası alandan birçok ağ ve platformla çalışma gerçekleştirmeye başladık. Bunlardan birisi de 26 ülkeden 27 sivil toplum örgütünün üye olduğu Family for Every Child - Her Çocuğa Bir Aile Ağı. Bu ağın ülkemizdeki temsilcisi Hayat Sende.

Family for Every Child Ağı her çocuğun bir ailede büyümesini gerektiğini savunan bir ağ. Bu ağın içinde birçok ülkeden sivil toplum kuruluşlarının katıldığı Çalışma Grupları var. Bunlardan biri de Koruyucu Ailelik İçin Çok Ülkeli Girişim. Hayat Sende olarak bu çalışma grubunun içindeyiz ve birçok ülke ile koruyucu ailelik üzerine çalışma ziyaretleri, karşılıklı mevzuat değerlendirmeleri gibi çalışmalar yapıyoruz.

Geçtiğimiz hafta Güney Afrika'daydık. Dünyanın her yerinde sosyal sorunlar farklılık gösteriyor. Güney Afrika'da çocuk alanındaki en önemli sorun AIDS'ten etkilenen çocuklar. Bunun yanı sıra, babasız çok fazla sayıda çocuk var. Çocukların yalnızca yüzde 40'a yakını babasının olduğu bir evde büyüyor. 53 milyon nüfuslu ülkede 18,5

milyon çocuk bulunuyor. Korunmaya ihtiyacı olan çocukların yüzde 42'lik büyük kısmı ise, en fakir iki eyalet olan Kwazulu-Natal ve Gauteng'de. Biz Güney Afrika'daki 200 sivil toplum örgütünün kurduğu Children in Distress - CINDI ağının çalışmalarını inceledik.

Çocuk koruma alanındaki istatistikler çok çarpıcı. Kurum bakımı dediğimiz modelde yaşayan çocuk sayısı 20 bin. Akraba koruyucu aile modeli dediğimiz modelde yaşayan çocuk sayısı ise 430 bin civarında. Anne veya babası olmayan çocuklar için akrabalarından birisi devlete başvurarak koruyucu aile ücretinden düşük ama yine de önemli bir mali destek alıyor. Birçok ailenin çocuklarını bırakıp gittiği yönünde devlete yalan söyleyerek mali destek almaya çalıştığı belirtiliyor. Koruyucu ailedeki çocuk sayısı 50 bin civarında. Koruyucu ailelere ödenen meblağlar ülkemizdekine paralel şekilde düzenlenmiş. Ayrıca sosyal ve ekonomik desteklerle çocuklar biyolojik aileleri yanında destekleniyor. Bunun yanı sıra koruyucu aileye ilişkin ilginç bir model de koruyucu aile küme evleri. Bu evlerde bir bakıcı 6-8 çocukla yaşıyor. En önemli husus bakıcının değişmemesi. Hep denilen çocuğu gece kimin yatırdığı, sabah kimin kaldırdığı konusunun yarattığı kafa karışıklığı çocuğu örseliyor ve bu durumun üstesinden bu şekilde gelinmeye

çalışılmış. Bakıcının tabiki hiçbir özel hayatı olmaması en önemli sorun. Bu rakamlar çok yüksek değil ama altı çocuğa kadar ödeme yapılıyor. Ülkemizde bu üç çocuk için. Bu desteğin aileleri çalışmaktan yıldırıldığı, işgücüne katılımı engellediği, bağımlı bir sosyal yardım mekanizmasına neden olduğu konusunda kapsamlı eleştiriler yapılıyor.

Evlad edinmede ise çok yoğun bir bürokrasi var. Yılda ortalama 300-400 çocuk evlat edindiriliyor. Sosyal hizmet uzmanlarının büyük çoğunluğu evlat edinmeye karşı. Bunun en önemli nedeni de, farklı etnik grupların çocuklarının başka etnik gruba yerleştirilmesini engellemeye dönük mevzuatta yer alan hükümler. Güney Afrika'da dört çeşit etnik bölümlenme var. Bunlardan ilki ülkeyi ırkçı bir şekilde yıllarca yöneten ve Mandela'nın efsanevi mücadelesi ile yıkılan Apartheid rejiminin kurucularından olan beyazlar. Bunlar Afrikaaner diye bir dil konuşuyor. İkincisi beyazlarla siyahların çocukları olan renkliler. Üçüncüsü Hindistan, Pakistan ve Endonezya, Malezya gibi ülkelerden zamanında köle olarak getirilenler. Dördüncüsü ise siyahiler. Korunmaya ihtiyacı olan çocukların çok büyük bir yoğunluğu siyahilerden geliyor. Siyahilerden evlat edinmek isteyen ise çok az. Bu durum çocukların evlat

edinilmesinde önemli sorunları beraberinde getiriyor.

Güney Afrika'da korumadan ayrılan bireyleri destekleyecek neredeyse hiçbir yapı yok. Sivil toplum örgütleri de bulunmuyor bu alanda. İstatistik gibi çıktıları ölçecek mekanizmalar da oldukça sorunlu.

Çocuk alanında ilgimizi çeken bir diğer konu da, Child Gauge isimli Güney Afrika'daki çocuk alanının barometresi denilecek bir yayının üniversite-kamu-sivil toplum işbirliği içinde her yıl belirli bir temayla yayınlanması. Buna benzer bir yayının ülkemizde de önemli bir boşluğu dolduracağını düşünüyoruz.

Güney Afrika'dan öğrenilecek çok ders var. Üç günlük bir çalışma ziyaretinde bile oldukça farklı deneyimler edindik. Daha derinlemesine çalışılmasının ülkemiz çocuk koruma sistemine oldukça farklı perspektifler getireceği açık.

Azimle çalışarak, dünyanın tüm çocuklarının sevgi dolu ailelerde büyümesini sağlayacağız. Buna inanan insanlarla.

Bebek Terklerine İlişkin Mekanizmalar Kurulmalıdır

Dünya'nın birçok ülkesinde istenmeyen bebekler dünyaya gelebiliyor. Ülkemiz de buna istisna değil. Ve bu istenmeyen bebekler ya anne-babaları tarafından doğar doğmaz öldürülüyor ya da çöpe veya apartman boşluğuna atılmaları maruz kalıyor. Sezercik filmlerinde rastladığınız iyi insanlarsa pek de nadir bulunuyor. Hijyenik koşullarda bırakılmamaları ömür boyu onları takip edecek kronik hastalıkları beraberinde getirebiliyor. Terk edilen her üç bebekten biri ise ölüyor.

Olayın diğer yüzünde Türkiye'de iki milyon insan kısır, tıp diliyle infertil. Çocuk sahibi olamıyor. Markette bir bebek bezi gördüğünde hüngür hüngür ağlıyor. Toplumsal baskıdan dolayı ızdırıp çekiyor bu aileler. Kimisi eşinden ayrılıyor, kimisi üzerine kuma getirilmesini kabul ediyor, kimisi ülkemizde yasak olduğu için yurtdışında veya bazen yurtçinde taşıyıcı annelere ücretler ödüyor. Tüp bebek sektörü ise patlamış durumda. Binlerce insan bu merkezlerde varını yoğunu ortaya koyuyor. Başarı şansı ise yalnızca yüzde 25. Bir aileyle tanışmıştım. İstanbul'da çok büyük bir sağlık merkezinde tüp bebek tedavileri sırasında Hepatit (Sarılık) kapmıştı. Bunun gibi

yan etkileri de olası. Evlat edinmek istesenez de en az iki ile beş yıl arasında da beklemek zorunda kalmanız da cabası.

Yine birlikte çalıştığım bir ailedeki çocuk, doğar doğmaz dördüncü kattan apartman boşluğuna atılmış, ertesi güne kadar uyumuş ve sonrasında ağlayınca itfaiye tarafından kurtarılıp koruyucu aileye yerleştirilmişti. Kalıcı bir rahatsızlığı da bu boşluğa atış sırasında oluşmuştu.

Ne mi yapmalı?

Bebek terklerine ilişkin mekanizmalar kurulmalı. Ülkemizde benim tahminimce en az bin bebek terk ediliyor ve yine en az üç yüzü ölüyor. Bu karmaşık ilişkiden kaçınılabılır aslında.

İstenmeyen bir bebek, hastane veya camilerde uygun hijyen ve iklimlendirme koşullarında bu ebeveynler tarafından bırakılabilmeli. Ortalama yirmi dakika sonra alarm ötmeli ve polis gelip çocuğu çocuk yuvasına teslim etmeli. Sonrasında iki ay içinde çocuk, ebeveynleri tarafından aranıp sorulmazsa, bebek terki bence loğusa sendromu gibi nedenlerden dolayı gerçekleşebilir ve ebeveyn pişman olabilir, çocuk sırada bekleyen evlat edinmek isteyen aileye yerleştirilmelidir.

Yaşamı savunan herkesin bu mekanizmaların

Türkiye’de de kurulması için çalışması şarttır.

Bebek terkleri, önlenabilir ama önlenmesi için yeterince baskı yapılmayan, hepimizin ortak olduğu bir insanlık suçudur.

Bu suça sessiz kalmayın!!!

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140217_cin_bebek

Yuvalardaki Çocuklar Maddi Değil Sosyal Yoksun

Hep diyoruz. Yuvadaki çocuklar sosyal yoksun. Neden mi?

Yuva ve yurtlar, tabii içinde kalanlar da dahil, olması gereken ama benim bahçemde olmaması gereken yerler. Şöyle ki, toplum burada kalan çocukla aynı sınıfta çocuğunun oturmasını istemez. Aynı sırada oturmasını istemez. Arkadaşlık etmesini istemez. Çocuk zaten aynı kıyafetiyle, saçıyla, servisiyle ortada. Ne oluyor o zaman. Çocuk damgalanıyor. Hem yurt personeli hem de eğitim camiasının bilinçsizliğiyle birleşince sorun katmerleniyor.

Toplum başka ne mi istemez?

Burada yetişen gelin veya damat almak istemez. İşsizliğin cirit attığı memleketimizde hatta iş garantisine rağmen istemez. İşe almak istemez, eli uzun der. Yurtta yetişen genç işe girer, "Yurttan bu, dikkat et." denir meslektaşlarına. Kurumlar mevzuat gereği işe alsalar da, adam gibi işlere değil de, hep alt pozisyonlara alırlar.

Çocuk okusa da bir okumasa da. Büyük çoğunluğu hizmetli olur yaşitlarının arkasını temizler 18 yaşında. Birazı da memur olur. Bunların bir tonu da istifa eder, işten atılır, mustafi olur. Adı bile konmaz, istatistiği bile yayınlanmaz bunların. Gönüllüler hep yuvaya gider, gençler unutulur. Yurttan çıkanlarsa kimsenin aklına bile gelmez. Kazık kadar olmuşlardır çünkü. Halbuki öyle değil. Doğu Avrupa'da yurttan ayrılanların yüzde 14'ü fuhuşa sürükleniyor, yüzde 20'si suçta sürükleniyor. Yüzde 10'u canına kıyıyor. Biz de ise, istatistiklere bile malzeme olamıyor.

Bu istemediklerinin yanında toplum bir de ne mi yapar?

Bu çocuklara acıyarak, korkarak, merakla bakar. Bilmez ki bu bakışlar bu çocukları yaralıyor, kendilerini toplumsal hiyerarşinin en altına koymalarına neden oluyor. Çocuğa sarayı versen, en iyi işi versen, en iyi noktalara getirsen, hep bir yanı eksik gibi oluyor ve tutunamıyor. Bilinci hep yaralı kalıyor.

Toplumun yanında medya ne yapıyor? O da etiketliyor. Yurtlu, yuvalı sözünü içi kötü anlamlarla doldurmuş bir boks torbası gibi

vurdukça vuruyor. Bilmiyorlar ki binlerce çocuğun bilincini yaralıyorlar. Çocuk olumsuz haberi görüyor. Hatta yaşıyor da. Bir dayak haberi çıksın okulundaki hocasından sokaktaki A'ya kadar herkes soruyor: "Seni de dövüyorlar mı?" "Sizde de taciz var mı?"

Şimdi burada bir dil dönüşümüne ihtiyaç var. Nasıl özürlü kelimesi engelliye döndüyse, yurt ve yuva kelimelerinin içinin de olumlu anlamlarla doldurulmaya ihtiyacı var Sabancı Vakfı Hibe Programları kapsamında desteklenen Sosyal Duvarları Yıkılım projesiyle biz medyadaki etiketlemeyi yapısöküme uğratmaya çalışıyoruz.

Kısacası, toplumla yurttan yetişen çocuklar arasında bir sosyal duvar var.

Koruyucu aileye de gitse, çocuk evine de gitse, evlat da edinilse ne yapılırsa yapılsın, çocuk ve aile gizlenmeyi birincil yaşama tutunma stratejisi seçiyor. Şimdi önümüzde iki yol var: Ben dahil, içinde bulunduğum örgütte birlikte olduğum arkadaşlar dahil, toplum dahil, medya dahil, siz dahil. Ya çocukların birer bukalemuna dönüşmelerini teşvik edeceğiz ve gene binlercesi hayata tutunamayacak ve bizler seyirci kalacağız. Ya da kolektif bilinci hep birlikte dönüştürüp,

binlerce çocuđa ve gence umut olacađız, dűş olacađız, sevda ile dönűştűreceđiz.

Biz neyi mi seđiyoruz: Dönűşűmű seđiyoruz. Çűnkű biliyoruz: "Hayat Dönűşűmdűr." ve yine biliyoruz: "Hayat Bizde".

TOKİ Rantiyerizminden Doğan Çocuk İstismarı

Kentsel ranta dayalı ekonomik büyüme modeli ülkenin son 15 yılına damgasını vurdu.

Şehirlerin merkezinde kalan tüm değerli kamu arazileri kamunun inşaat fabrikası mahiyetindeki TOKİ'ye devredildi ve karşılığında da askeriye için Kalekollar, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı için de sosyal hizmet binaları, vb. yapıldı,

Daha fazla istihdam, daha fazla ekonomik büyüme, daha fazla şölen, daha fazla tören, daha fazla açılış, daha fazla göz boyama silsilesi içinde devran döndü gitti.

Taksim meydanı gibi şap betonu şaheser diye yuttururcasına yepyeni bir model doğdu: Betona tapan bir medeniyet.

Bu sözde medeniyetin inşasından çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları da nasibini aldı. Alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarının tümünün söylediğinin aksine çocuklar, aileden ve toplumdan izole edilerek, "Sevgi Evleri (!)" adı altında, insandan, toplumdan, şehirden ve

denetimden uzak, bir garip Çocuk Koruma(!) Sisteminde hayata hazırlanıyordu.

Tüm Türk modernleşmesi gibi yaldızlı bir model değişimiydi olan. Önce akademik araştırmalarda sevgi evlerinin başarısızlığı anlatılmaya başlandı. Ardından da kendimizi bildik bileli kurumlarda 3-5 senede bir patlayan skandallar arka arkaya gelmeye başladı. Yeni Türkiye'nin yaldızlarını döken skandallar. Daha doğrusu Eski Türkiye'nin de yeni Türkiye'nin de kötü olduğunu hatırlatan skandallar.

Halbuki çözüm basitti. Yalnızca şu önkabulden yola çıkılabilseydi: "Kurum bakımı çocuk istismarının ve ihmalinin kurumsallaşmış halidir. Kurumlar kapatılmalı, çocuklarımız Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde belirtildiği şekilde, aile ve toplum temelli hizmetlerle çocuklar hayata hazırlanmalıdır." denebilseydi.

1990 yılında imzaladığımız Çocuk Hakları Sözleşmesi uzun yıllar ötelenmesiydi. Çocukların katılım hakkı gibi en temel hakları bile dikkate alınsaydı.

Çok az sorun davranış gösteren çocukları bile, psikiyatrik ilaçlarla Elazığ'da olduğu tedavi

etmeye çalışılmasaydı. Ruh Sağlığında İnsan Hakları (RUSİHAK) 2013 raporunda bir akıl hastanesi çalışanının dediği gibi, hastaların yarısı yuvadan gelmeseydi.

Ne mi yapmalıydı? Çözüm ne miydi?

Çocukların aile yanında büyümesi koşulsuz savunulmalıydı.

Gelişmiş ülkelerin terk ettiği, arkaik bir model olan yuva ve yurt yapımlarına set çekilmeliydi. Bu alanlara Avrupa Birliğinde olduğu gibi, kaynak ayrılmaması, tüm kaynakların aile temelli hizmetlerin geliştirilmesine ayrılması savunulmalıydı.

Çocukların kurumlarda çalışan personelin dışında, ast-üst ilişkisi bulunmayan psikologlara erişimi sağlanabilmeydi

Dahası, personel eliyle bakım sonlandırılmalıydı.

Yuva ve yurtlar şehirlerin dışına taşınmamalı, arazileri satılsa bile şehir içinde apartman dairesi

kiralanması gibi usullerle günlük yaşam içinde evlerde yetiştirilmeliydi.

En iyi sivil toplumun araba bağışlayan bina yapan algısından sıyrılması ve sivil toplumun sinir ucu gibi çalışarak sorunları hissedebileceği görülmeli, yuva ve yurtların bu kuruluşların denetimlerine daha açık hale getirilmesi sağlanmalıydı.

Devletin sorunların üzerini örtme yaklaşımından ziyade, toplumla işbirliği içinde sorunları çözmeye çalışması gerekirdi.

Gizlilikle mücadele edilmesi gerekirdi.

Sorunların tümüne ilişkin kaliteli istatistik yayınlanması gerekli idi.

Bu ve benzeri onlarca öneri dikkate alınmadığı için, bugün ulusal basına yansımaları, yarınsa dün York Düşesi Sarah Ferguson'un insan deposu dediği Saray Rehabilitasyon Merkezini çekip uluslararası basına yansıtması gibi skandallar kaçınılmaz.

Yuvalardaki şiddete ve istismara giderek duyarsızlaşan bu ülkede, #susma #Elazığ

Ashoka'yla Kederin Yokluğunu Ararken

Tam üç yıl önceydi. Bilgi Genç Sosyal Girişimci Ödülünü kazanan 10 gençten biri olarak Sosyal İnovasyon Merkezinden Suat Özçağdaş eşliğinde toplam 27 duayen isimle tanışıp mentorluklar almaya başlamıştık.

Eğitimlerin ve mentorlukların olduğu bir günde İstanbul'da kar fırtınası başlamıştı. Bilgi Üniversitesi'nin Santral Kampüsünde öylece "Şu mentor gelemeyecek, bu mentor gelemeyecek." diye sürekli duyurular yapılırken, Ashoka'dan Zeynep Meydanoğlu kar kış dememiş çıkıp gelmişti.

Ashoka Vakfı diyordu Zeynep, dünyanın en büyük sosyal girişimcilik ağıdır. "Ashoka, -kederin yokluğu- demektir. Dünyada 3.000'den fazla Ashoka Fellow'u vardır. Ashoka, toplumdaki sorunlara yenilikçi çözümler getiren fellowlarını küçük bir burs, eğitim ve mentorluklarla destekleyerek, sosyal etkisini artırmaya odaklanmaktadır. Hallihazırda Ashoka Ağı'nın içinde yer alan yenilikçi dönüşüm liderleriyle atölyeler düzenleyerek, yenilikçi fikirlerinin dünya çapında yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Türkiye'de İbrahim Betil, Hayrettin Karaca, Victor Ananias gibi Ashoka Fellowları var." diye de

ekliyordu.

Bizler tıfıl sosyal girişimciler olarak "Yaptığımız sosyal değişim işlerini Ashoka Fellow'u olabilecek kadar sürdürülebilir kılabilir miyiz?" diye için için soruyor ve cevaplar veriyor ve hep birlikte yanıtlıyorduk: "Yok canım, daha neler! Ashoka Fellowlarını bu alana yıllarını vermiş kişiler." diyorduk.

Bilgi Ödülünü aldığımızda bize 3.500 ABD Doları ödül verildi. Bu kadarcık bir para ve iyi niyetimizden başka bir şey olmadan, tam anlamıyla Don Kışotça yel değirmenleriyle savaşıma, toplumsal dönüşüm mücadelemize kaldığımız yerden devam etmek için Anadolu'muzun dört bir yanına yeniden dağıldık.

Sonra zaman yoğun tempomuzun içinde su gibi akıp geçmeye başladı. Önce Sabancı Vakfı tarafından Fark Yaratan seçildik. Sonra Ulusal Gençlik Parlamentosu tarafından Yılın Sivil Toplum Kuruluşu Ödülüne layık görüldük. Ardından dünyanın en büyük gençlik örgütlerinden JCI tarafından Senato Özel Ödülü takdim edildi. Sabancı Vakfı tarafından sivil topluma katkılarımızla yeniden Fark Yaratan seçildik.

Bu süreçlerde alandaki birçok genç sosyal

girişimci ve duayenle hemen her platformda bir araya gelmeye çalıştık. Kendimiz de derneğimiz bünyesinde yüzlerce gence eğitim vererek toplumsal dönüşümün öncüsü gençler olarak yetiştirdik. Etkili network yaparak güzel dostlar biriktirdik. Eğitim verdiğimiz gençleri sosyal girişimcilik ekosisteminin içinde tutmak için kapsamlı mentorlukları elimizden geldiğince sağladık. Bilgi Genç Sosyal Girişimci dllerinin Proje Koordinatörü Serdar Apaydın'ın bir keresinde dediği gibi, "Hayat Sende gibi 5 tane daha olsa, Bilgi dllerine gelen başvuruyu onlarla değil, yüzlerle ifade ederiz." Veya yine bir keresinde dediği gibi, "Sosyal girişimciliği ülkede yaygınlaştırmada kurumlar var ama yetiştirdiğiniz onlarca farklı sosyal girişimle bireysel şampiyonu sizsiniz."

Bu yaptığımız işlerin yalnızca bir kısmı idi. Yuvalarda ve yurtlarda yetişen ocuk ve gençlerin sesi olmaya çalışmak, koruyucu aile ve evlat edinen ailelere seslerini vermek çalışmalarımızın özü oldu. Onlarca alışma ziyareti, sempozyum, toplantı, binlerce kişiye sunum derken, gerçekten fark yaratan çalışmaların katmerlenerek arttığını fark edememişiz.

İşte tam da o anlardaki yoğunluklardan birinde Ashoka'dan Zeynep arayıp beni İstanbul'a davet ediyordu. Gittiğimde ise, yalnızca üç yıl önce

söylediğimiz “Yok canım, Ashoka Fellowluğu mu? Çok zor.” kelimelerini artık anlamsızlaştıran, başımı döndüren, ayağımın altındaki halıyı çekilmiş gibi hissettiren Zeynep’in o sözleri hayatımda duyduğum en güzel sözlerdendi. “Abdullah, seni çok fazla sayıda insan Ashoka Fellow olarak aday gösteriyor.”

“Ne ara?” demekten kendimi alamadım. Ne de çabuk geçmişti zaman. Sonrasında ise, Ashoka seçimiyle ilgili önce Ulusal Jüri Paneli, sonrasında Uluslararası Jüri Paneli ve Amerika’daki merkezin onayı gibi süreçleri heyecanla beklemek kalmıştı. Saatler süren o mülakat panellerindeki heyecanımı, önümdeki kağıtlarda karalamalarımın çıkan okları, rakamları Zeynep sonrasında hala gülerek anlatmakta. Zor, heyecanlı ama eğlenceli ve öğretici bir süreçti kısacası.

Ve yine bir gün Zeynep’ten gelen, “Abdullah, artık Ashoka Fellow’usun. Gala Gecesine kadar duyurma. Büyük bir galayla seni ve çalışmalarını kamuoyuna tanıtalım.”

İşte buydu. Daha henüz emekleme aşamasında olan Genç Sosyal Girişimciler ekosisteminden bir genç, bu kadar kısa zamanda başarmıştı. Bu genç yoldaşlar, Ashoka Fellow olarak anons edildiğimde o resmi salonu ısıklarla, çığlıklarla

oldukça gayriresmi bir ortama çevirmişti bile. Sonrasında da verdikleri inanılmaz destekle, Zeynep'in yine dediği gibi, Ashoka Türkiye'nin sosyal medya sayfasına oldukça popüler bir gün yaşatmışlardı.

İki doğumgünüm var benim. Birisi dünyaya geldiğim gün, diğeri de hayat amacımı bulduğum gün. Ben bu amacımı bulduğumda bir yol açmak istedim ve açtım. Yoldaş olduğumuz genç sosyal girişimcilerin de bu yoldan hızlıca girebilmeleri, etkilerini hızlı bir şekilde artırmaları, daha iyi bir dünyayı yine onlarla inşa edebilmek dileğiyle.

Arka Kapak

Abdullah OSKAY

Devlet korumasında kalan çocuk ve gençlerin temel yaşam becerilerini kazanmış şekilde eşit ve ayrımcılığa uğramadan hayata atılması için çalışan Hayat Sende Derneği'nin kurucusu, bir kamu kurumunda dış ticaret uzmanı. Koruma altındaki çocuklarla yaptığı çalışmalar ve ülkemizde sivil toplumun gelişimine verdiği desteklerle Bilgi Genç Sosyal Girişimci Ödülünü aldı, JCI tarafından Senato Özel Ödülü'ne layık görüldü. Sabancı Vakfı tarafından Fark Yaratıcı Kişi ve dünyanın en büyük sosyal girişimcilik ağı Ashoka Vakfı tarafından da Ashoka Fellow seçildi. Hablemitoğlu Toplumsal Duyarlılık Ödülünü alan Oskay, Asia21 Girişimi tarafından da Asya'nın En Etkili 25 Genç Liderinden biri seçildi.

Siz de Hayat Sende Derneği'ne katkıda bulunun, koruma altında yetişen çocuk ve gençlerin hayatlarına ışık olun.

Bağışlarınız için tıklayın.

www.fonzip.com/hayatsende/bagis